

O zachování stavu rolnického.

Pořada úvah sociálně-politických.

Podává

RUDOLF VRBA.

NVT (2011)

V PRAZE, 1889.

V komisi knihkupectví A. Reinwarta.

Nákladem vlastním.

OBSAH.

Proslov.....	5
1. Stesky rolnictva.....	6
2. Hospodářství severoamerických Spojených obcí.....	7
3. Změny ve světovém obchodu.....	10
4. Jest ochranné clo v stavu náš rolnický stav zachrániti?.....	11
5. Zadlužení evropského zemědělství.....	17
6. Selský stav ve středověku.....	19
7. Revoluce římského práva.....	22
8. Zrušení nevolnictví před i po francouzské revoluci.....	25
9. Šlechta a selský stav.....	26
10. Liberalism, kapitalism a sociální zásady křesťanské.....	28
11. Moderní římsko-liberální zákonodárství jest vlastně lichvou spáchanou na majetku pozemkovém.....	30
12. Zhoubné následky agrárního zákonodárství římsko-liberálního pro lid i pro stát.....	35
13. Základy práva selského.....	38
14. Úroky z kapitálu aneb gruntovní renta?.....	40
15. Pravý význam „úvěru a hypotéky“ pro rolnictvo.....	42
16. Do jaké míry jen směly by se statky zadlužiti a v čem by vlastně záležel úkol hypoteční banky království českého?.....	46
17. Návrhy k selskému právu dědičnému.....	49
18. Osobní úvěr rolníkův a záložny Reiffeisenovy.....	51
19. Právo zameziti rozbíjení statků ať vykonávají státní úředové spolu s přednosty župních spolků selských!.....	53
20. Zákony: školský, domovní i manželský vyžadují nutných oprav.....	54
21. Hlavní požadavek rozumného hospodářství ať státního ať soukromého jest: spořivost.....	59
22. Jak přispívá rolnictvo daní pozemkovou do státního hospodářství a jak kapitalisté; poměr daní z pozemků a z kapitálu.....	63
23. Bez náboženství křesťanského nezvede se žádná oprava našich společenských poměrů.....	68
24. Účastenství rolnictva v politice a jeho poměr k národním „stranám“.....	74
25. Jak žili naši předkové a jak žijeme my?.....	84
Doslov.....	91

Otisk z „Pražských Večerních Novin“.

Tiskem Antonína Hrazánka v Praze.

Vysoce urozenému pánu

panu

Janu hraběti z Ledebur-Wicheln,

členu panské sněmovny atd.

v nejhlubší úctě

věnuje

spisovatel.

PROSLOV.

„Chceme-li dokonaleji porozuměti tomu, co se stalo, potřebí jest, abychom obrátili pozor svůj také k dějinám vniterným, ukrytým a nehlučným, ze kterýchž ale dějiny vnější jako z jádra svého pučily a rozvíjely se.“¹ Těmto slovům otce Palackého netěžko porozuměti. Dějiny kde kterého národa nepozůstávají jen v tom, mnoho-li válek podnikli knížata jeho, jaké moci užíval nad svými sousedy, jak vystupoval na venek, nýbrž pravé dějiny každého národa musí se především obíratí vniterným jeho vývinem a životem. Základem národnosti české jest a byl povždy selský stav a jeho osudy jeho postavení, které zaujímal v jednotlivých dobách naší minulosti, vyznačovati by musely hlavní rysy dějin národa českého. Tak v pravdě by byl „pluh v dějinách našeho národa u větší váhy než meč“, pak by se ukázalo, že o vývoj našeho národního života jakož i o jeho zachování, má náš lid obecný, náš rolník, větší zásluhu než naši vojevůdcové i velmoži.“² Napsati dějiny lidu selského v Čechách učinil prý sobě životním úkolem prof. dr. Kalousek,³ i nadějme se, že budou to dějiny, které sloužiti budou pravdě a spravedlnosti, jakých by potřeboval rolnický lid k sebezpoznání a k sebesesílení.

Není žádnému soudnému pozorovateli tajno, že moderní duch času a snahy revolučního liberalismu setřely namnoze svéráznost povahy selského lidu českého.

Kdo četl Jiráskovy „Psohlavci“ nemůže se ubrániti mocnému dojmu, jakého naň činí karaktery a postavy domažlických Chodů. Nemůžeme arciť poetické dílo toto za svědka historické pravdy bráti, ale přece nakreslil Jirásek skutečné povahy sedlákův českých, zbožných, konservativních a neoblomných to povah předkův našich.

Národní kroje selského lidu, jak se ustálily v jednotlivých krajinách, naznačovaly také konservativní povahu českých sedláků. Národní kroj zdědil vnuk od děda. Hrdě si v něm vykračoval sedlák, neboť po kroji každý poznal, odkud je. Ozval-li se v něm hněv spravedlivý proti nátlakům, tu mohl svojí mozolnou rukou na prsa udeřiti a zakřiknouti si jako sedláci hanáčtí: „Me sme me!“ Dnes už by měli skoro všichni spíše volati: „Bévale sme me!“⁴

Pro zachování stavu selského a tím zachování národa celého zbývají dva prostředky: rázná svépomoc hospodářů samých a naléhavá potřeba ústavy práva selského.

V našich úvahách snažili jsme se, pokud nám možno bylo, tyto základní dvě otázky o zachování stavu selského objasniti. Za základ sloužily nám dva spisy a sice: Dr. Jäger: „Die Agrarfrage der Gegenwart“. Berlin 1882 bis 1888 — a Dr. Georg Ratzinger: „Die Erhaltung des Bauernstandes“. Freiburg 1883. Účelem spisu tohoto nemůže býti nic jiného, než aby rolnictvo české samo se povzbudilo, zkoumati příčiny neblahého stavu hospodářského a hledati jich tam, kde skutečně toho třeba, aby pak rolnictvo samo mohlo energicky od sboru zákonodárných žádati naléhavé soustavy práva selského.

R. V.

¹ Palacký — Dějiny národa českého. Díl I. č. 2. str. 218.

² Adámek, „Naše rolnictví“, str. 9. Brno 1884.

³ „Osvěta“, r. 1887, str. 45.

⁴ „Hlas“ 3. května 1889.

1.

Stesky rolnictva.⁵

Ze všech stran ozývají se nářky na ubědované poměry našeho rolnictva. Mohli jsme se nedávno dočísti, že několik rolníků v Žatecku opustilo svých usedlostí. I v okolí pražském jsou případy, že rolník nechav své pole ladem, nádeniči v městě hlavním. Naše zemědělství postonává silně. Úkaz to velice povážlivý, anť se neobmezuje jen na naši vlast, nýbrž uchvacuje celou střední Evropu. Jest to sociální nemoc, která v tom pozůstává, že rolnictvu našemu ubývá sil a tím také stavům ostatním, kteří od rolníka se živí. Státní politikové, pisatelé liberálních a židovských novin nestarají se o rolníka, oni myslí, dokud na roli roste žito a obilí, dotud se rolníkovi dobře daří. Nouzi a nedostatek u rolníka hned tak neužijeme jako u řemeslníka a u průmyslníka. Neb nemůže-li průmyslník pracovati, tu ztratí najednou několik dělníků svojí práci a výživu a jsou, nemají-li žádných úspor, okamžitě nouzi v šanc vydání; kdežto rolník, nemá-li peněžitých prostředků, alespoň z plodin na poli svém vyrostlých žiti a tu největší nouzi zastříti může. Že však si náš rolník nařiká, k tomu má mnoho příčin. Daně a obecní výdaje úžasně vzrostly, taktéž musí platit rolník vyšší mzdu, proto výlohy při vzdělávání půdy jsou mnohem větší; zároveň ale přivážejí se z ciziny laciné plodiny hospodářské, k čemuž železnice dopomáhají nízkými sazbami, aniž by tomu vláda bránila. Poslanec Adámek uvádí ve svém spisku „Naše rolnictvo“, že železnice naše dosud mnohem více podporovaly přívoz cizého zboží do naší říše, nežli náš vývoz do ciziny. Zcela jednoduše a přirozeně, anť doposud nejvýnosnější dráhy jsou v rukou cizinců a židáků, jimž nejde o blaho rolníka a země, nýbrž o vlastní prospěch. Tím však, že cizí laciné plodiny k nám se dovážejí, neprodá domácí rolník své plodiny anebo musí je tak lacino vydati, že hospodářství mu ničeho nenese. A ke všemu tomu poznáváme, že naše zákonodárné sbory, říšská rada a sněm, doposud pramálo starali se o rolníka, za to více o průmyslníka a obchodníka. Právo dědičné a naskrze peněžní soustava hospodářská uvádí rolnictví v úpadek tak, že místo dřívějšího nevolnictví feudálního vzdychá nyní rolník pod mocí kapitálů a jeho stoupenců. Proto tolik vystěhovalců a nespokojenců ve stavu rolnickém.

Na tyto poměry nařiká si selský stav, a nikdo nemůže upříti nářku toho oprávněnost.

Že výdaje veřejné v Rakousku a v sousedních státech střeoevropských v posledních letech úžasně vzrostly, neupře nikdo. Daně státní, přírážky obecní, okresní a zemské musí odváděti rolník. Mnohá škola mohla se vystavěti jednodušeji a laciněji, mnohá silnice levněji, ale neděje se to a tím přírážky se množí a uvalují dluhy na obec a okresy.

Z daní, které se odvádí státu, málo se upotřebí k tomu, aby se zvelebilo školství, průmysl, řemeslo a rolnictví, největší část pohltí vojsko a úroky, jež se musí vypláceti za státní dluh.

Ze států evropských hlídá jeden druhého nedůvěřivě a cítí se jist, čím více bodáků může do pole postaviti. A nikdo jiný nezavinil tuto všeobecnou nedůvěru, než sobecká a bezohledná politika prušácká a bismarkovská. A kdo snáší nejvíce tíže vojenských výdajů? Stav rolnický, neboť on nejvíce odvádí svých synků k vojsku. Tak snáší daň peněžitou a daň z krve.

⁵ Viz: Dr. Jäger die Agrarfrage der Gegenwart.

Velice pak uškodili našemu rolnictví v letech sedmdesátých v onom období „netušeného hospodářského vývoje“ podniky, ku kterým nejvíce přispívalo naše rolnictvo svým uspořeným kapitálem, jako k vystavění spolkových cukrovarů a mlýnů. Cukrovary a mlýny u nás v Čechách rostly jako houby ze země; mnoho-li z těchto podniků udrželo se v rukou podílníků?

Všecky zkrachované cukrovary a podniky oloupily naše rolnictvo o veliký majetek a zmizel užitek v kapsách peněžníků. Tím vším se poměry rolnictva přiostrřily k stavu ubědovanému.

Ale i také mnohý rolník sám zavinil svoji zkázu. Neboť přizvukoval zásadám lži-svobodným, stal se nešetrným a lehkovážným. Zapomněl, že rolník musí býti střídme živ, šetřiti a pracovati. Odpadl namnoze od náboženství a víry od otcův zděděné, vyhybá se kostelu a čerpá své vědomosti a zásady z židovských a svobodomyšlných novin. Tím ztrácí svoji mravní sílu, oddá se opilství, hře, marnivostem v šatstvu a domácnosti.

Kam se poděly naše národní kroje? Jak vypadají naši sedláci a naše selky v tom módním šatě? Jak vypadá vnitřek selského statku? A tak opustila jednoduchost mravů, střízlivost a křesťanský život namnoze stav rolnický a tím zmizel též ten jednoduchý, ale trvanlivý blahobyt.

Zkažený velkoměstský mrav vniká do chat selských, vniká do venkovských měst, kde též křesťanství již mizí. K tomu panuje neúcta k autoritě, sváry a nespokojenost v rodině, nemravnost dorůstající mládeže a pracující třídy, ale vše vzniklo tím, že křesťanství se zanedbává a jím se opovrhuje, zapomíná se na slova písma sv.: „v potu tváře chléb svůj jísti budeš.“

Selský stav musí se vrátiti především ku víře křesťanské.

I v politice prohřešil se na mnoze selský lid. Dal se svésti od křiklounů a štváčů, volil a volí dosud do říšské rady a do sněmu muže, kteří potřebám lidu selského ani nerozumí, kteří holdují zásadám lživé a povšechné svobody a náboženské lhovostejnosti. „Volenti non fit injuria“. Tomu se neděje křivda, kdo souhlasí a svoluje. Bude-li proto venkovský lid nadále voliti muže svobodomyšlné, jakými se u nás obzvláště strana mladočeská honosí, tak se těmto poměrům neodpomůže, neb liberalism zavinil bídu sociální.

2.

Hospodářství severoamerických Spojených obcí.

V letech čtyřicátých domnívali se národní hospodáři, že čím více spotřebují stát a obce na své výdaje, tím dražší se stanou také plodiny hospodářské. Soudili dle tehdejších poměrů. Ale nastal neočekávaný obrat tím, že k nám do Evropy přiváží se obilí z amerických zemí. Dr. Rudolf Mayer uveřejnil ve vídeňském „Vaterland“ v roce 1880 své zkušenosti o hospodářských poměrech severoamerických a poslanec Adámek ve spisku „Naše rolnictvo“ též. Před dvaceti lety byly severoamerické obce finančně i politicky skorem zdrzeny, státní dluhy válkou občanskou náramně vzrostly, obnášely tři miliardy dolarů a zdálo se, že nemožno je zapraviti. Ale přece se Spojené obce neočekávaně zotavily. Chránily clem domácí výroby, panenská půda přinášela bohatých žní, velmi nepatr-

né státní daně u řemesel a u průmyslu pomáhaly vývoji těchto, hlavně ale přistěhovalci obohacovali zdravými pracujícími silami a přinešenými penězy obce severoamerické.

Proto již umožily Spojené obce až na nepatrnost své státní dluhy a mohou pomýšleti na zlepšení svých hospodářských poměrů a to tím spíše, anť je nepřetíží žádná armáda. Spojené obce dosáhly již takového vývoje, že se nyní brání oproti přistěhovalcům nemajetným a v jakémkoli ohledu nezachovalým. V brzkou přestanou býti pro evropské přeběhlíky útočištěm hříšníkův a všelikých defraudantův, neboť zamýšleným zákonem vystěhovaleckým uzavře Amerika své hranice těmito lidem.

Spojené obce čerpají své důchody hlavně z nepřímých daní: clo, poštovné, daň z líhu, tabák, sirky, karty, směnky, chek a bankovní obchody podléhají daním, hlavně ale rozhoduje to, že stále vojsko čítá jen 36.000 mužů, kdežto u nás skorem šestkrát více, a přece čítají Spojené obce více obyvatelstva, než naše říše. Z toho vysvítá, že nezná rolník ve Spojených obcích tíhu našich daní. Především ale zákonodárství Spojených obcí stará se o rolníka a zabezpečuje mu usedlost, z které jej nemůže nikdo pro dluhy vyhnati, co naše zákony nečiní.

U nás se sbory zákonodárné nezdají o to starati, jaké úroky platí sedlák, jak má zadlužený statek a kdy jej věřitelé ze statku zděděného vyženou. Kdežto Spojené obce určily zákonitě úroky z kapitálu, jež nikdo překročiti nesmí, určily zákonem „domovin“ — „homstado“ — že usedlost s příslušným inventářem pro dluhy nesmí se zabaviti, tím méně exekučně prodati.

Kongres Spojených obcí daroval velkou část půdy osadníkům, největší část pacifickým dráhám a vlastnické právo určeno jest „zákonem o domovině“. Z pozemkův těchto utvořeny jsou podél dráh statky nezadlužitelné po 80 akrech; veliké statky se nepřipouští, anť Spojené obce pracují k tomu, aby půdu vzdělával nezávislý a svobodný selský lid, nikoliv ale aby povstávali velkostatkáři a dělníci. Půda těchto statků jest panenská, nepotřebuje se tak vzdělávati jako u nás a vydá výnosnější žeň. Jakmile je po žních, sváží se obilí po dráze a řece do přístavu, kde nastoupí cestu mořem do Evropy. K tomu cíli vystavěly obce Spojené pacifické dráhy, učinily splavnými své řeky, snížily na dráhách i na průplavech dopravné pro obilí, aby se vývoz vyvinul. Ve přístavech jsou pak zvláštní stroje, elevátoři, jimiž se obilí do parníkův námořních překládá.

Nastane tuto důležitá otázka: Může-li farmář i vzdálených západních obcí severoamerických ještě s výdělkem prodávati obilí na evropském trhu? Anglická komise vyslaná od vlády udala v roce 1880, že farmář může prodati s prospěchem 100 kilo pšenice na severoamerickém trhu průměrně za 4 marky, anť jeho i s prací přijde na 3 marky. Dopravné od Red-Riveru do Londýna stojí 4 m. 68 pf. Cena převyšující v Londýně 8 mark jest pro amerického farmáře výdělkem. Adámek praví, že ve Spojených obcích může rolník s výdělkem 100 kilo pšenice za 3 zl. ano i po 2 zl. 60 kr. prodávati. Dopravné z Dakoty do Liverpoolu na 3 zl. 79 kr.

Tak se prodalo roku 1883 v Děčíně 10.900 metr. centů americké pšenice po 10 zl. 25 kr.

Mimo obilí přiváží Amerika též mouku do Evropy a přívoz ten stále stoupá. Zároveň stoupá vývoz masa. Evropa není v stavu spotřeby masa vlastním chovem dobytka uhraditi. Evropa nemůže tak lacino a tak mnoho dobytka odchovávat, anť nemá k tomu takových pastvin rozsáhlých jako Amerika. Zde se pasou ohromná stáda hovězího dobytka, ovcí i prasat, již hlídá několik málo pastýřů na koni. Kam s tím množstvím dobyt-

ka? Zvířata za živa do Evropy převážeti se nevyplácelo, přišlo příliš draho. Proto se přiváží na evropský trh jen maso. K tomu cíli zřídily se parníky s lednicemi, kde maso až na trh evropský úplně čerstvé a neporušené se přiveze. Tak se přiváží v týdnu z Ameriky do Anglie 2000 poražených průměrně 350 kilo těžkých volů a mimo to masové konzervy i živý hovězí dobytek. Jak ale může při tom prospívati chov dobytka u nás, jak si má pomoci náš rolník a své výdaje uhradit? Tak závodí v zemědělství se vzmáhající a úžasně rostoucí Amerika s Evropou, která v zemědělství slábne a odumírá.

Spojenými obcemi severoamerickými závodí na obilním trhu evropském i jiné země.

Průplavem panamským otevře se laciná námořní cesta zemím západním severní i jižní Ameriky.

Ze sousedů jest naším největším konkurentem Rusko. K tomu cíli stavělo Rusko dosti dráh a zavedlo velmi nízké sazby pro dopravu obilí, aby mohlo s americkými plodinami zápoliti, než vzdor tomu sami Američané přivážejí obilí do Oděsy.

Na poloostrovu Balkánském jest Rumunsko velmi plodné. Neboť vyvezlo do Rakouska roku 1880 přes tři miliony centů všelikých potravin.

Průplavem suezským otevřena jest cesta do Evropy Indii a Australii. Ku povznesení zemědělství podniká tuto Anglie veliké náklady na stavění dráh a na kanalisování. Tak vyvezla Indie v r. 1881 přes 15 milionů centů pšenice. V Indii seje se pšenice ku konci října, žeň počíná v březnu a trvá do května, proto se může indická pšenice již ku konci května před našimi žněmi na trzích prodávati. Pšenice indická vyniká jakostí i jemností běle. Australie snaží se své hospodářství rozšířiti a zvelebiti a vyniká nade všemi chovem ovcí.

Jeden z největších konkurentů na trhu evropském začíná býti Kanada. Lord Beaconsfield chtěl, jsa státníkem, moc anglické politiky v Indii Ruskem ohrožené tím sesílit, že pohlížel na provincii Kanadu. Tam chtěl vystavěti dráhy, by odtamtud kupovala Anglie obilí a dobytek, zároveň chtěl vystavěti opevněný záliv v Tichém moři proti Asii co operační basis proti Rusku. K tomu cíli poslána do Kanady komise, aby tuto zemi prozkoumala. A tu se přišlo na úpatí Head-parsu jižně od hořených jezer severoamerických na rozsáhlou praerii, která se výtečně hodí k zemědělství, středisko její jest Manitoba. Beaconsfield ustoupil liberálnímu ministerstvu, avšak na Kanadu nikdo nezapomněl, neboť tam vystěhovalci nyní mířili. V roce 1879 rozdala vláda anglická přistěhovalcům 63.000 domovin, každá v rozměru 160 akrů. Vídeňský „Vaterland“ vyličil v r. 1880, jakou měrou Kanada, obzvláště Manitoba k zemědělství se hodí. Celá půda jest nepřehledná rovina a orná prst má hloubku tří až dvanácte stop. Poněvadž to půda panenská, lze na ní i po třicet roků po sobě pšenici síti a vydá hojnou žeň. Pole se musí oseti jarní pšenicí a sice v polovici dubna až do polovice května. Žně trvají začátkem srpna až do konce září, načež hned nastoupí zima, a to tuhá zima, jako v letě panuje naopak velké vedro. Celá země rovná se rozměrem svým Evropě a orná půda obnáší pětinu, tedy mnohem více než vzdělávají půdy Anglie, Německo a Cislajtanie dohromady. K tomu platí v Kanadě tentýž zákon „o domovině“, jako ve Spojených obcích. Kanadská usedlost jest však ještě jednou větší než jedna usedlost v obcích Spojených, totiž 160 akrů. Vláda takovou domovinu daruje přistěhovalci za 10 dolarů s tou povinností, že musí na ni tři roky bydleti a půdu vzdělávati. V tom čase nesmí nikdo usedlost pro dluhy zabaviti a nesmí se více dluhů než 200 dolarů do knih vtěliti. Tento dluh musí ale osadník zapraviti, než mu vláda

přířkne neobmezené vlastnictví této usedlosti a tím utvořuje se nezádlužený a svobodný selský stav.

Že Kanada zkvétá a obilí vyváží, to dokazuje poslanec farmář Wallace, jenž udal, že Kanada vyvezla v r. 1885 80 milionů bušlů⁶ obilí.

3.

Změny ve světovém obchodu.

V dřívějších dobách měnily se obchodními středisky též obchodní cesty. Tak panovaly ve světovém prodeji po sobě (Genua) Janov, Benátky, Španělové, Hollandsko a pak Anglie. Nyní ale mění se úžasně směry dopravní a s nimi zároveň země, jež vespolek závodí na světovém tržišti tak, že jednotlivci jest nemožno tento zápas přehlednouti. Dříve zásobovaly Uhry svým obilím střední Evropu, vůbec z naší vlasti se vyvážel všechen bohatý přebytek hospodářských plodin k našim sousedům. Ale nyní dávno již překonala Amerika svojí výrobou naší domácí a to vše způsobily zdokonalené parní dopravní stroje. Tím, že se parníky zdokonalily, tím, že dráhy americké se vystavěly, není moře žádnou překážkou více a vzdálenost Ameriky od Evropy jest nepatrná při takých dopravních prostředcích. Za krátko můžeme očekávati, že nás Amerika zasype lacinými a dobrými výrobky průmyslovými. Jak ku př. jsou rozšířena americká harmonia a jak krásné a skvělé nástroje tu najdeme!

Ve Spojených obcích i v Kanadě vynáší zemědělství ročně určitý gruntovní důchod a tvoří tak kapitály, zároveň přináší vystěhovalci sebou ze své vlasti peníze hotové do těchto zemí. Angličané i Francouzové chtějí v Kanadě svým kapitálem spekulovati. Aby se tomu dopomohlo, zavedly Spojené obce, Kanada i jižní Amerika, Austrálie, Indie, Japonsko i Čína ochranné clo, tím chtějí svoji průmyslovou výrobu chrániti a zvelebiti, aby se poznenáhla evropskému průmyslu vyrovnala. Všecky tyto země měří k tomu, aby se vymanily od trhu a výroby evropské, aby nezávisely od evropských továrníků a průmyslníků, nýbrž aby se staly samostatnými v zemědělství i zároveň v průmyslu a obchodu.

K tomu jim velmi dopomáhá ochranné clo a evropský kapitál. Evropané staví v Americe, Austrálii, Indii dráhy a průplavy svými penězy, zaplatí ale těmto zemím úroky a umoření dluhů tím, že ročně odkupují těmto cizím zemím množství potravin. Tak platí Evropa zemím zámořským, Indii a Rusku asi dvě milliardy marek za potraviny, které u nich kupuje.

Přidáme-li k tomu ještě peníze různých peněžných závodů a přistěhovalců, které do zámořských zemí tím způsobem přicházejí, tu musíme uznati, že v brzkou pomoc evropských peněz průmysl těchto zemí zkvete a našemu se vyrovná. Tím ale ztrácí naše zemědělství ohromného kapitálu a nevynáší více gruntovního užitku, tím mizí blahobyt selského stavu a zároveň stavu průmyslového.

Jak dalece ještě zámořská soutěž ochromí naše hospodářské poměry, kdož to může předvídati? Rakousko muselo v jižním Německu, ve Švýcařích a v Itálii na obilním tr-

⁶ Jeden bušl obilí váží cca 27,2 kg; pozn. editora.

hu Americe ustoupiti a dráha arlberská⁷ není s to, aby rakouskému vývozu dopomohla k dřívějšímu rozkvětu. V té míře stěžují sobě Francie i Anglie na zámořskou soutěž. Jakmile však Amerika bude zásobovati naše země evropské svým chlebem a masem, tu přestane naše zemědělství býti výnosným. Sedlák nebude s to zaplatiti daně, kryti jiné potřeby, on bude donucen k tomu, jen sebe uživiti a za své plodiny jiných jemu nutných předmětů vyměnit.

Tím ale přestane selský stav pro státní společnost býti základem a pilířem. A tento stav může tak dlouho vytrvati, až i zámořské kraje v zemědělství ochabnou jako Evropa. Kolik revolucí však mezi tím mohou se evropští národové dožítí?

Není pochybnost, že při takovém stavu věcí sedlák oddal by se proudu socialistů a komunistů, hlásal by pro všeobecnost majetků a zabavil by v revoluci veškeré velkostatky a prohlásil by socialistickou zásadu: majetek jest veřejný, patří všem, nikoli jednotlivci!

4.

Jest ochranné clo v stavu náš rolnický stav zachrániti?

Poněvadž náš trh plodinový nevymaní se z područí trhu severních obcí amerických a Ruska a ceny jim především určuje trh New-Yorský, Londýnský, Amsterodámský a Oděský, nastává tuto otázka, nepomůže nám ochranné clo toto zlo odstraniti?

Clo jakékoliv zavrhuje svobodomyšlný obchodník, on chce, aby mohl své zboží tam prodati, kde se mu zaň nejdráže platí a nechce, aby mu v tom někdo činil nějaké překážky. Pro neobmezený svobodný obchod horují nejvíce židé a jejich nohsledové liberálové a praví, že neobmezená svoboda v obchodě zaručuje všem národům největší blahobyt, neb každý pak se může snažit co nejlevněji kupovati své potřeby, v tom záleží mezinárodní blahobyt. Každá věc má svůj háček. Tak i ta vychvalovaná svoboda obchodní, neboť ona prospívá jen velkému kapitálu, aby mohl bezúzdě své hrabivé rámě na vše strany roztahovati, kdežto rolník, řemeslník a dělník upadá v bídu a slouží tomuto peněžnímu molochu. Nezbyvá tedy pracujícím třídám, než aby se spojily a chránily se proti kapitálu a svobodnému obchodu.

Ochranné clo má ten účel, aby výlohy při vzdělávání půdy rolníka domácího nebyly větší výloh rolníka cizího, jenž své obilí přiváží k nám na trh. Má-li dle toho cizí rolník malých výdajů při obstarávání své usedlosti a může-li tím své obilí i přes to, že jej musí k nám dovážeti, ještě laciněji prodati než náš rolník, tu ochranné clo jej nutí, aby na hranicích našich ze přivezeného obilí zaplatil clo tak, že nemůže obilí své laciněji prodati než náš rolník. Tento poplatek na hranicích naší země má chrániti domácího rolníka před cizím a tento prostředek náleží zajisté k těm nejdůležitějším zbraním svépomoci a ochrany každého národa a státu. Každý stát musí hledět, aby to co spotřebuje, sám si dovedl vyrobiti. Každá země, která není s to své potřeby si sama uhraditi a jest odkázána na cizinu, musí schudnouti a svoji samostatnost ztratiti. Kupujeme-li chléb, maso, šaty,

⁷ Arlberská dráha v Rakousku. Trať z Innsbrucku do Bludence, která spojuje Tyrolsko a Vorarlbersko trasou přes Arlberský masiv; pozn. editora.

železo, zbraně atd. od jiného národa, který vše laciněji dovede vyráběti a laciněji prodati než my, tak schudneme a pozbydeme své neodvislosti.

Staří lidé nám mohou vyprávěti, jak bylo dříve vše mnohem lacinější než nyní. Proč se nám všechny naše potřeby zdražily? Toho jest mnoho příčin. Peníze jdou za našich časů mnohem rychleji z ruky do ruky než dříve, tím klesá také cena peněz; stát potřebuje nyní mnohem více než dříve, ukládá proto velikých daní svým poddaným řemeslníkům a živnostníkům, proto musí řemeslník své výrobky draže prodati. Dříve žil lid mnohem skrovněji a přirozeněji, byl proto silnější a zdravější a bohatší, nyní ale chce každý užívat, naše nároky na živobytí, naše spotřeby životní se rozmnožily a proto také potraviny a vůbec potřeby naše se zdražily.

Tím ale zároveň cena půdy úžasně vzrostla, cena selských usedlostí v čase hospodářského rozkvětu velmi se zvýšila. Tyto sociální poměry toho jsou příčinou, že u nás selská usedlost i sebe špatnější půdou jest mnohem dražší než usedlost té samé velikosti, ale s mnohem lepší půdou v Americe. Jak velikých výhod a malých břemen má kupec „domoviny“ v Americe a jak velikých břemen a povinností béře na sebe ten, kdo u nás koupí selskou chatu. Kupuje-li někdo usedlost, hledí, aby ji draze nekoupil, aby mu vynesla tolik užitku jako kupní cena úroků. Avšak při nynější soutěži cizích zemí na trhu našem plodinovém našemu rolníkovi není možno, aby své plodiny s náležitým užitkem prodal. Tím nemůže rolník své hospodářství zlepšiti, schází mu k tomu peněz. Nemůže vyplatiti své bratry a sestry, svým věřitelům dluhy spláceti a daně zapraviti. Tak ale klesá zase cena zakoupeného hospodářství. Sedlák schudne, vystěhuje se, věřitelé přijdou o své půjčky, průmysl a řemeslo váznou, obchod nejde, anť sedlák nemaje peněz, ničeho si koupiti nemůže, a tak celý národ hyne. Má-li tedy cizí rolník nad naším jakousi nadvládu, může-li své laciné plodiny prodati bez všech překážek a zahnati z trhu rolníka domácího, neškodí jen tomu, nýbrž škodí celému národu. Při takých poměrech vzrůstal by jen mezinárodní kapitál. Kapitalista zakoupí svými ohromnými prostředky lacino usedlosti a spojí je ve veliké hospodářství. Kde dříve se živily neodvislé rolnické rodiny, tam vládne nyní jeden penězník a dříve svobodný sedlák slouží mu co parob. Tím, že se našemu sedláku přetěžuje, dopomáhá se jen k tomu, že znenáhla velkostatky se vzmohou a pohltnou menší svobodné chalupy. Nestane se to najednou, ale znenáhla, jak toho skutečnost v Anglii především dokazuje. Kdyby Rakousko přijalo celní jednotu s Německem, přestali bychom býti samostatnými v zemědělství a v průmyslu, záviseli bychom jen od milosti svého souseda a toho chtějí naši prusochtiví nacionálové dosáhnouti, aby nás Slované v Rakousku potlačili. Tak daleko vede plemenná zášť, že zapomíná na svoji vlast, na svoji říši. Svobodný obchod, tato manšestrovská zásada, obohacuje jen jednotlivce, velkokapitalisty, ale olupuje nejširší třídy pracovní, rolníka a řemeslníka. Proto hlásali liberálové a židé pro všeobecnou svobodu, křičeli, aby vláda se do obchodních záležitostí nemíchala, aby se nestarala o národohospodářské poměry svých poddaných, anť dobře věděli, komu ponese tato svoboda kýženého užitku. Tuto liberální vládu, toto „laissez faire“ a „laissez aller“, musí rakouští národové draze zaplatiti, kdežto pohlaváři liberální a židé nakupili ve svých rukou ohromného jmění, uvalili na stát svým hospodařením ohromné dluhy, na jichž úroky a umoření pracující poddaní z potu své práce ohromné sumy ročně odváděti musí.

A k tomu liberálnímu hospodářství, jenž prospívá jen velkopenězníkům a milionářům, přidružila se ještě americká soutěž. Z toho samo sebou vysvítá, že rolnictvo

a řemeslnictvo žádá od vlády, aby je chránila od cizího nátlaku, aby na hranicích naší vlasti vybírala z ciziny přivezeného zboží poplatek, ochranné clo. Lid poznal, že národní hospodářství nesmí k tomu jen hledět, aby se docílilo láce na trhu. Neboť když plodiny hospodářské a výrobky průmyslnické jsou na trhu laciné, při tom ale nejširší vrstvy poddaných chudnou, tím musí národ své potřeby draze platiti. Nejlacinější chléb jest drahý, nemáme-li peněz, sobě si jej zakoupiti. Jest tedy účelem celní politiky každého státu, aby jím své vyrábějící třídy rolníky a řemeslníky před cizím nátlakem chránil a tak své vlastní národní hospodářství sobě pojistil, aby domácí rolník a řemeslník mohl vyvíjeti svou sílu a pilnost. To jest pravé národní hospodářství. Poněvadž jenom práce ať hmotná ať duševní rozmnožuje blahobyť, jest úlohou celní politiky a ochranného cla, chrániti práci domácí před cizou. Světový kapitál, který se chce všady usadit, jest proti clu. Liberálové a židé co stoupenci velkokapitalističtí hlásají, že jen nabídka a poptávka určují mzdu a cenu všech výrobků, a vybízejí, že se má kupovati tam, kde se nejlaciněji prodává. Proto vykládají tito lidé, že nynější sociální bídu zavinuje veliká nadprodukce. Těší rolníka tím, že vzdělanost a pokrok a osvěta jej vymaní ze všech stísněných poměrů. Avšak tato liberální fráse o vzdělanosti a pokroku neodlehčila v ničem našim pracujícím třídám, neodňala jim ani to nejmenší břemeno. Kdyby sedlák chodil i dvacet let do školy, po latinsky mluvil, v literatuře krásné i učené se vyznal i chemické formule dovedl vypočítati, to všechno mu nepomůže na nohy, neodstraní soutěž americkou a nízké obilní ceny. Ta „vzdělanost“ novověká straší ve všech třídách nynějšího pokolení, ale žádné nepřináší slibované spásy.

Jiní radí zase hospodáři, aby věnoval více peněz ku zlepšení svého hospodářství a tím výnosnost jeho zvýšil a konkurenci se ubránil. A to zkusili angličtí a francouzští rolníci, vstrčili do zemědělství mnoho peněz, ale nemohou se americkému nátlaku ubrániti. Zvětšený úvěr chrání sedláka před lichvářskou cházkou, ale úplně zlo v kořenu zahubiti nemůže. I sebe „intenzivnější“ hospodaření nevymaní naše rolnictvo z područí cizé soutěže.

Z jiné strany se navrhuje, aby se zlepšily dopravní prostředky, především aby se zregulovaly řeky, a toho máme zajisté u nás v Čechách velmi zapotřebí. Právě naše doba si dopravy po vodě málo všímá. Špekulanti, jimž jde jen o zisk, hledí, aby co možná nejrychleji dopravili své obilí na patřičné místo. Vláda se starala na prvním místě o dráhy, zanedbala ale splavení řek a průplavů. Dráhy naše jsou soukromné a výhradně výdělkářské, jsou podniky soukromné cizího kapitálu, jimž jde především o zjednání přímých i nepřímých výhod pro tento kapitál cizí. Naše železnice zapomínají, praví Adámek, že jest železnice především zřízena ku všeobecnému a veřejnému dobru a přispívají však svými libovolnými, nestejně vyměřovanými obecnými a výminečnými sazbami a tajnými refakciemi nejvíce ku podvrácení domácí tržby. Ony zabíjí náš průmysl mlynářský, činíce našim mlynářům konkurenci s cizími, zvláště s uherskými mlýny naprosto nemožnou. V německé říši železný kancléř jednoduše sazby železniční předepsal. Neboť vyznal se, že podaří-li se mu nespravedlivé sazby odstraniti, získá více než zdvojnásobněním veškerého cla.

Toho nám v Rakousku chybí, aby pravice a její konservativní živlové věnovali této důležité a nadmíru závažné otázce o vyrovnání spravedlivých železničních sazeb svoji svědomitou péčí, aby cizáci a židáci neodírali naše národní jmění. Aby důrazněji se stara-

li o splavení našich řek, neb doprava po vodě jest o polovičku lacinější než doprava po dráze, co by tu rolnictvo ušetřilo výloh!

To jsou však jen samé rady, jež se tuto rolnictvu našemu udílejí. Anglie to vše zkusila a přece jest překonaná americkou soutěží. Anglie má intensivní hospodářství, značný chov dobytka, kapitálů jako žádná jiná země, dráh a průplavů jako nikdež jinde, a přece prodá americký farmář v Londýně lacinější obilí než anglický hospodář.

Při takovém stavu věcí, kde domácí rolník nemůže na trhu závoditi s cizím, jest povinností zákonné moci, aby chránila clem svého rolníka, když není nikde jiné pomoci.

Oprávněnost ochranného cla nemůže nikdo popírati, komu vůbec se jedná o blaho vlasti a národa. Co se namítá ze strany svobodomyšlných obchodníků proti ochrannému clu jest to, že clem takovým stoupají ceny na domácím trhu, a že tím konsumentí musí draze kupovati svoji potravu. Že clo ochranné to způsobí, jest pravda, ale vždyť jest to právě jeho úkolem, aby domácího sedláka chránil před cizím a zabezpečil mu takovou cenu obilí, aby mohl svým povinnostem dostáti, jako jsou: zaplatiti daně, úroky, umoření dluhů, mzdy, vůbec vše co hospodaření mu ukládá, ale aby také mu zbyl jistý gruntovní důchod. Kdyby se toho clem nedosáhlo, tak by žádné clo sedláku nepomohlo, nýbrž jenom státu. Dosáhne-li ale toho, stoupají s obilím též ceny chleba, mzdy, výroby průmyslové, platy úředníků a. j. Ukládá-li tedy některý stát poplatky ochranným clem na z ciziny dovezené obilí a maso, stoupají tím zcela přirozeně ceny domácích výrobků.

A tu může zase náš rolník hospodařit a svůj statek si udržeti. Když ale cizinec ohromné množství laciného obilí k nám přiváží, tu se našeho sedláka nikdo po obilí nezeptá a sedlák upadá do dluhů a hyne.

Ochranná cla na obilí a potraviny nemohou býti nespravedlností vůči konsumentům.

Proti liberální a židovské zásadě, kupovati tam, kde se nejlaciněji prodává, můžeme mnoho namítati. Vždyť je známo, že nekoupíme vždycky dobře, koupíme-li lacině, tu dostaneme obyčejně nějakou smet'. Platí-li to již v životě privátním, tu tím více v životě celých národův.

Proto by bylo povinností všech vlád a zákonodárných sborů k tomu pracovati, aby evropští národové především v míru žili, aby politika svědomitě pracovala na odzbrojení, aby politické poměry mezinárodní se ustálily, aby vlády méně po tom bažily vládnouti nad církví a jejími orgány, nýbrž aby si hleděly pod všestraně zaručeným mírem především rozvoje národohospodářského. Proto jest Anglie tak mocnou, anť se neobává vnitřních politických rozbrojů s Evropou a pracuje na zlepšení svého hospodářství a průmyslu. Kdybychom se tedy přidrželi zásady svobodného obchodu, koupiti na trhu nejlacinějším, tu bychom brzy vydali naše národní jmění cizincům. Jenom kapitalisté a úředníci by si mohli stěžovati, že následkem ochranného cla musí sobě chléb draze koupiti.

Ale náš stát jest především stát zemědělský a tudíž musí hleděti své zemědělství chrániti. Neboť u nás platí slovo: nebylo by boháče, kdyby nebylo oráče. V Cislajtánii živí se dvanáct milionů obyvatelů hospodářstvím. Nesmíme tudíž připustiti zásadu svobodného obchodu: že ceny mají se řídití po poptávce konsumentů, ony se musí řídití také po potřebách producentů.

Jest pravda, že polovice obyvatelstva naší říše musí kupovati od sedláka potraviny, jsou tedy konsumentí.

Škodí jim tedy ochranné clo, anť musí sedlákovi dráže platiti, než kdyby z ciziny se přivážely laciné potraviny. Ale z čeho vlastně žijí tito konsumenty? Úředník a voják žijí z daní, a ty platí pracující třídy, tedy producenti, kapitalista žije z úroků, na které musí dlužník pracovati, aby jich vydělal; rodiny t. zv. lepších kruhů: učenců, profesorů a jiných žijí též z práce jiných. Obchodník nesmí zapomenouti, že přestává jeho obchod, nemožou-li mu pracující třídy ničehož odkoupiti. Z toho vysvítá, že jen prací si národ dobývá majetku.

Hotové peníze každého národa jdou z ruky požívajících do ruky pracujících a zase nazpět. Sedlák prodá v městě své obilí, koupí ale tam od řemeslníka a obchodníka své potřeby domácí. Peníze, kterých obdržel rolník ve městě za své obilí, ty on zase vydá na zlepšení své usedlosti, na stroje a umělá hnojiva, z toho žije velký odbor průmyslnický, za nástroje, správy a stavění budov hospodářských, za šaty, víno, tabák, pivo. To vše obdrží obchodníci, řemeslníci, kapitalisté a továrníci, tedy lidé, kteří právě pro povšechnou svobodu obchodní horují, poněvadž „chudásovi“ se clem chléb zdražuje. Ve skutečnosti ale pravé clo, chrání-li sedláka domácího, prospívá také těmto třídám od rolnictva závislým.

Z těchto důvodů jsou vysoké obilní ceny znamením, že blahobyť se rozmáhá, nízké ceny ale znamenají, že národ chudne. Neboť z nízkých cen těží jen mezinárodní a židovský kapitál a obchod. Právě takový obchod prozrazuje nejméně lidskosti, pachtí se jen za výdělkem co možná největším, aniž by chtěl se uvázati v mravní a národní povinnosti. Kapitál jest bez vlasti a bezohledný k chudému a proto jest ochranné clo záštitou před jeho hrabivými prsty.

Celní sazby pro dovoz obilí a masa v Německu od 15. července 1879.

Německá říše učinila ochranným clem první pokus zákonem shora datovaným. Sledujme v tom vývodu Dra. Jägera, jak zákon ten řší německé prospěl.

První otázka, která se tehdaž kladla, byla: pomůže tato celní sazba ohroženému stavu selskému a zdraží se chléb? Kdo vlastně platí clo? Cizinec, jenž k nám obilí dováží, aneb my sami? Ve skutečnosti platíme jednou my, jindy cizina podle toho jak ona potřebuje našich plodin. Nemůže-li rolník obilí laciněji prodati, zaplatí clo obchodník. Neboť v obchodě s obilím se mnoho vydělá, to nám dokazuje severní Amerika, a z toho výdělku snadno se clo nízké zapraví, ačkoliv pochopujeme, že velkoobchodník se proti clu vzpírá, aby tím více vydělal. Potřebujeme-li ale my obilí z ciziny, pak musíme my clo zaplatiti, když je neodstraníme. Jest-li žeň bohata a panuje-li při tom ještě soutěž z ciziny, zaplatí oni, kteří k nám dováží clo. Vypadne-li ale žeň špatně, pak musíme my platit clo, anť potřebujeme obilí cizé, které se nám o to dráže prodává, co obnáší clo. Německo určilo celní sazbou na cent 50 pfeniků cla. Takovou nízkou sazbou se rolnictvu velmi málo, ne-li dokonce ničím nepomohlo. Aby clo chránilo rolníka, musí býti patřičně vysoké.

Neboť clo, které svojí přírážkou nezdraží obilí z ciziny přivezené tak, že se nemůže laciněji prodávati než obilí domácí, nám nepomůže. K tomu ke všemu poznáváme, že břemena rolnictva stále rostou výdajemi na vojsko a naskrze kapitalistickým zákonodárstvím tím neustále daně stoupají a přivádějí náš stav rolnický do nevolnictví kapitálu.

Ve spojených státech severoamerických sedlákovi se však břemena zmenšují, anť dluhy státní mizí a výdaje na armádu nerostou.

Mezi clem, jež má zemědělství chrániti a clem, jež má průmysl chrániti, panuje veliký rozdíl a sice ten, že výrobky průmyslové tak nutně k výživě naší nepotřebujeme, kdežto potraviny musíme míti, neboť hlad jest zlý host. Zdraží-li se potraviny, tu nesou tíhu této drahoty nejvíce třídy pracujících, poněvadž tvoří velkou většinu obyvatelstva. Zvýší-li clo cenu chleba, odnímá se tím dělníkovi mzda.

Z toho vysvítá, že ochranné clo obilní, aby se jím zachránilo domácí zemědělství, jen tehdaž se smí zákonem určit, když jiného prostředku k zachránění rolníka domácího není po ruce.

Pokud se ale zdražení potravin můžeme ubrániti, musí se tak státi, anť by stav rolnický příliš bohatl na útraty dělnického stavu, což se přičí křesťanské zásadě: dělník jest hoden mzdy.

Ještě jiných okolností musíme si všimnouti, které se nepřimlouvají na zavedení ochranného cla. Zvýšení cen potravin prospívá nejvíce velkostatkářům, kdežto menšímu sedláku méně, a ten přece tvoří většinu stavu rolnického.

Svobodný pán Vogelsang uvádí ještě jednu příčinu proti ochrannému clu. Ochranné clo obilní pomáhá k zadlužení pozemků a zvětšuje tím zlo místo by mu odpomohlo. A skutečně jakmile se clem docílí zdražení obilí, vyšších cen potravin, stoupá tím cena pozemků, tím nabyde zadlužený rolník zase úvěru a kapitalista mu vyhoví.

Pozemky naše, dokud bude panovati nynější soustava zákonodárná, nevymaní se z područí kapitálu. Úplné svobodné nakládání majetkem pozemkovým se strany jednotlivců, povinné podíly při dědictví, hypotekární zákony, neobmezené zadlužování usedlostí, vůbec že pozemky nejsou skutečně majetkem nemovitým, nýbrž majetkem movitým, to vše přispívá k tomu, že půda závisí nyní od kapitálu. Cena usedlosti se odhadne, vezmeme-li průměrný výnos její, samo sebou, že daně a obecní výlohy se k tomu nepočítají, co úroky přiměřeného kapitálu. Stoupá-li tento kapitál následkem cla, převezme překupník takové usedlosti větší břemena na sebe, a tu zase volá k vládě o pomoc po novém ochranném clu. A tak by to šlo do nekonečna. Tím jde na jevo, že při nynější naskrze peněžité soustavě hospodářské ochranné clo rolníkovi vydatně nepomůže, ono jest jenom prostředkem v největší nouzi, neboť veškeren užitek, jenž ochranné clo sedlákovi přinese, odvede on zase kapitalistovi. Tím také odpadají všechny jinak oprávněné důvody pro ochranné clo obilní. Co poslední prostředek jest dovoleno, dokud se totiž naše naskrze nezdravé a zkažené národohospodářské poměry neupraví a nezlepší.

Nahlédli jsme, jak zámořská soutěž naše rolnictvo na dlouho utlačovati bude, že ochranné obilní clo nehájí trvale domácí výrobu plodin a že zvětšené clo na delší dobu nezpomůže, dokud kapitalistická soustava v zemědělství potrvá. Ohledněme se jak hluboko zadluženo zemědělství v Evropě a jak půda dostala se kapitálu v područí.

5.

Zadlužení evropského zemědělství.

Moderní a svobodomyšlní národohospodáři neradi mluví o dlužích, do jakých stav rolnický přišel, neboť musí nahlédnouti, že oni to byli, kteří toto zadlužení zavinili. Zde však vězí jádro celé otázky o budoucnosti našeho zemědělství a zde se musí státi náprava. Vídeňský „Vaterland“ uveřejnil v roce 1881 zadlužení statků selských ve Francii. Vláda francouzská dala v roce 1877 vyzkoumati vzrůst dluhů gruntovních od r. 1820 a vyšlo na jevo, že ve Francii obnášely dluhy hypotekární v roce 1820 osm miliard franků a vzrostly až do r. 1877 na 14 miliard. Dluhy hypoteční vzrůstaly ve Francii od r. 1840 do r. 1876 průměrně každého roku o 188 milionů franků. Ve Francii panuje však systém dvou dítek, o jehož nemravnosti nechceme se tu šířiti, a tím neuvahuje se na statky při dědičné posloupnosti tolik dluhů, neboť má-li rodina jen dvou dítek, tak že po dvou zemřelých rodičích jen dvě děti nastoupnou, a když tento systém po celých krajích ve Francii jest rozšířen, jest dědičná posloupnost mnohem jednodušší a neměla by ani žádných dluhů způsobiti. Právě tomu systému má prý Francie co děkovati svůj blahobyť, anť obyvatelstva nepřibývá a jmění zůstane rodinám méně četným. A přece půda ve Francii stává se víc a více zadluženou, jak jsme již poznali. Rolnictvo závisí od kapitalistů, tak že se tvrdí, že půl Francie patří velkokapitalistům, alespoň Rothschild má ohromné pozemky.

Vláda rakouská dbala vždy bedlivě o to, aby se dluhy, zapsané na selských statcích, vždy správně vyšetřily, a vydává úřední statistická data o zadlužení našich pozemků každého roku. Čtvrtina statků přejde dědičnou posloupností na potomky, ostatní tři čtvrtiny usedlostí v Cislajtánii mění však své majitele buď koupí, buď dražbou. Není to přímo odstrašující skutečnost? Čtvrtina se zachová dětem, ostatní tři čtvrtiny přijdou do rukou cizích.

Nejde tu na jevo, že selský stav není více usedlým na své půdě, nýbrž že jest skorem tak nestálým, jako dělnické třídy v městech průmyslových a továrnických? Adámek uvádí ve svém spise „Naše rolnictvo“, že koncem r. 1881 na usedlosti v naší polovici vtěleno bylo dluhů tří miliard zl., ročně přibylo od let 1871 do 1881 našim statkům 48 milionů zlatých hypotekárních břemen.

Koncem r. 1882 páčily se dluhy na našich nemovitostech vtělené na 3.500 mil. zl., nevtělené dluhy majitelův usedlostí, kteréž taktéž zemědělství tíží, nelze ani vypočítati. Břemena hypotekární nemohou se však do nekonečna rozmnožovati, nebo čím více statek zadlužen, tím více ubývá rolníku úvěru.

Průměrný čistý výnos půdy naší může býti ceněn na 285 mil. zl. Půda naše však musí odváděti daně a daně domovní za 60 milionů zl., úrok a umořování dluhů hypotekárních činí ročně 225 mil. zl. Z těchto čísel patrno, jak hluboko již pronikl také v naší říši kapitalismus k srdci našeho zemědělství, jakož i že náš rolník z velké části již jest na svém statku toliko nádenníkem svého věřitele, tak píše Adámek. Zemědělství naše jest tedy celkem vzato pasivní. Kdyby nepodporoval našeho rolníka průmysl hospodářský, jako pivovarnictví, cukrovary, mlynářství, věru byly by poměry ještě trudnější.

Rakouský hospodář žije jenom z práce rukou svých, tím však půda pozbyla gruntovní renty čili pevného a jistého ročního důchodu a proměnila se v rentu kapitalistickou, kterou musí hospodář platit co úroky svým věřitelům. Sedlák slouží jinému, robotuje kapitálu.

K tomu, jak již jsme poznali, přidružila se americká soutěž. I mzda za práci se tím našemu rolníkovi zmenšuje, kdežto břemena kapitálu rostou. — Tak se stal bezúzdý kapitalismus pijavicí našeho společenského života. Cena selských usedlostí klesla již v letech sedmdesátých o 30 procent.

V uherské polovici to vypadá ještě hůře. Ministr Bach dal v roce 1858 hypotekární dluhy zjistiti v Uhrách a Sedmíhradsku a obnášely 119 milionů zl., v r. 1879 obnášely již 840 milionů. Uhry a Sedmíhradsko uvalily na se v letech 1875 a 1876 asi 132 milionů gruntovních dluhů; v těchto dvou letech bylo v Uhrách a Sedmíhradsku 22.000 usedlostí soudní dražbou prodáno a k tomu 268.000 usedlostí z volné ruky.

V Haliči se vzrůstá vyvlastnění stavu selského především kapitálem židovským. Na zemském sněmu v roce 1878 zvolal statkář Krutovinsky: „My statkáři jsme všichni na mizině, a nenajdeme 10 mužů v tomto sále, kteří by mi mohli odporovati.“

V Haliči přišlo v jednom roce 17.000 sedláků o své statky. A tento proces vyvine se čím dále tím více, anť naše zákonodárství kapitálu neklade žádných mezí. Ztráty kapitálu při dražbách by se daly ještě oželeť, ale jak při tom hyne náš lid? Jak ztrácí všecku mravní a tělesnou sílu? Zadlužený sedlák nevšímá si již svého hospodářství, vše mu je lhostejno, kácí les, tím se kazí a zdrsňuje naše podnebí, zanedbává své hospodářské náčiní a stavení, oddá se opilství, karbanu, zoufalství a tak celý stav se kazí a hyne mravně i hmotně; tím také vzrůstá pomalu i v stavu selském onen druh nespokojenců, jakých již nyní vykazuje v hojnosti továrnický dělnický lid, tato proletářská armáda, tato chudina ožebračená ze svého majetku, jsoucí vojskem příští revoluce. Naše národohospodářské poměry skrývají v sobě velké sociální bouře a nebezpečí.

Hlavním nástrojem zadlužení našeho zemědělství jsou naše záložny. Nemíníme a ani nemůžeme to činiti, že by byly všechny záložny z toho úmyslu založeny. Jsou skutečně závody, které jsou pravým dobrodiním proti lichvě náš lid ohrožující, jako hypot. banka, záložny, jež půjčují na 5% i s umořením, kterým se nejedná o zisk, nýbrž o zachránění našeho rolníka před lichvářem. Naše záložny platí za vklad 5%, za půjčky běrou 6%. Kdo musí nejvíce tento zisk záložen, jenž obnáší 1%, vydělati? Nikdo jiný než rolník. Tím se však naše záložny odcizují svému vele důležitému úkolu společenskému, ony nemají býti ústavy výdělkářskými, nýbrž mají chrániti selský lid před lichvou, kapitalistovi dáti jistou hypotéku a jen spravedlivé křesťanské úroky.

V Německu přirůstají dluhy pozemkové každoročně průměrně o 210 milionů marek a veškeré dluhy hypotekární páčí se na 5 miliard marek.

Příčiny toho ohromného zadlužování evropského zemědělství udává nám rakouský měsíčník statistický alespoň z jisté části. V Německu se vlada těmto otázkám úzkostlivě vyhýbá, kdežto naší vládě musíme dáti za pravdu, že se snaží příčiny zadlužení našeho zemědělství vyzkoumati. A sice uveřejnil statistický měsíčník, že v letech 1878 a 1879 bylo dlužných úpisů do knih gruntovních zaneseno co hypotéky za 304 milionů zl., nezaplacené pozůstatky 79 milionů zl., dluhy následkem dědičné posloupnosti na 44 milionů zl., soudem určené povinnosti jako jsou na př. výměnek na 52 mil. zl. a jiné výdaje na 69 milionů zl. Celá nová břemena za dva roky činila tedy 550 mil. zl., umoření těchto činilo 469 mil., při tom se však ztratilo při dražbě 66 mil. zl., tak že skutečných hypo-

tekárních dluhů vtěleno bylo za dva roky na 147 mil. zl. V tom však obnáší dědičné nezaplacené podíly 124 milionů zl., tak že naše zemědělství v tom velikém dluhu vypůjčilo si na zlepšení svého hospodářství jen 23 mil. zl.

Ohromné zadlužení způsobuje jen v nejmenší míře vypůjčování na zlepšení hospodářství či na intenzivní orbu, ostatní převelká většina dluhů tvoří nevyplacené kupní ceny, nevyplacené dědičné podíly, které se oddělily od dřívějšího statku. Aneb řekněme to jinak. Náš rolník nevypůjčuje si peněz, aby si své hospodářství zlepšil, nýbrž aby vyplatil své bratry a sestry, aby zapravil kupní ceny pozemků, jež překoupil. Místo, aby zemědělství naše přijímalo kapitálu ku svému sesilnění, samo kapitál ztrácí a sebe vyvlastňuje. Jenom jiné zákony úvěrní a jiná dědičná posloupnost našemu zemědělství pomohou. Z našeho jednání nyní jde na jevo, že pokud naše zákonodárství potrvá a obyvatelstva přibýváti bude, dotud víc a více selské usedlosti se zadluží, dotud víc a více kapitalistů žítí bude z práce selského lidu. Tím se cena našich pozemků odlučuje od majitelů a přechází do rukou kapitalistů, pro které dřívější majetník robotovati musí. V zevnějšku patří sice statek sedlákovi, ale jemu nepatří gruntovní užitek, tedy gruntovní renta, an musí odváděti tento užitek co úroky, tedy co kapitalistickou rentu, svému věřiteli. Tito věřitelově pohltí menší věřitele a utvoří mezi sebou společnost bankovní, tu zlatou internacionálku, která pak se zadluženou půdou dle své libosti jedná. Gruntovní pán se stal nájemníkem svého dřívějšího statku, jehož cena přešla do vlastnictví banky. Sedlák se vydědil a snížil za nádenníka ve službách velkých lichvářů. Poměry ve vlastnictví půdy jsou pak úplně nelidské.

Dříve vládly mezi vrchností a poddanými sedláky poměry mravní, vrchnost se musela o své poddané starati a skutečně žádný selský rod nepřišel o svůj statek, nikdo nesměl sedláka ze svého statku vyhnati. Tento mravní poměr majetníka ku svému majetku zmizel a zaujímá jeho místo poměr mrtvého nelidského kapitálu a mrtvých nelidských číslic.

Máme zcela nový feudalism a ten tíží přeukrutně náš rolnický stav a sice feudalism peněžní.

Jaké nebezpečí pro naše společenské poměry a pro státní soustavu tyto změny dřívějších stálých držav selských a nyníjších nejistých a nestálých poměrů vlastnictví následkem zadlužení pozemků v sobě skrývají, ponecháme si na pozdější úvahu. Nyní se poohlédněme v dějinách našeho národa pokud možno a uvidíme v jakých poměrech naši předkové žili na svých statcích.

6.

Selský stav ve středověku.

Všecko státní zřízení starých Slovanů spočívalo na tak zvaném zřízení župním. Každý národ usedlý a provozující orbu dělil se dle přirozeného příbuzenství na kmeny, mající své vůdce buď dědičné buď volené. Nad nimi představoval jednotu národní kníže. Každý kmen měl svou část země a tato nazývala se u národů slovanských župa, krajina,

u Němců „gau“. Země česká byla tím způsobem na župy rozdělena hned od nepaměti, každý kmen měl v župě hrad v čas války ku své ochraně, krom toho byl sídlem představených župy. Tento hrad co majetek společný župní byl staven a opravován společným přičiněním, každý v župě usedlý byl povinnen pracemi čili robotami a dávkami potřebnými dle vyměření představených přispívati. Půda, na které kmen bydlel, patřila jemu. Jednotlivec požíval půdy jen co člen kmene. U Slovanů lišili se od pradávna dva stavy: svobodníci a nevolníci. Rodina svobodná měla své jmění, které spravoval jako všecky rodinné záležitosti, starosta či vladyka; ostatní údové rodiny vykonávali potřebné práce dle jeho uložení; muži pracovali v poli, ženy zastávaly práce domácí. Umřel-li vladyka, náleželo rodině zvoliti sobě nástupce ze svého středu. Mohli se sice také rozdělit o jmění a utvořit více rodin, ale obyčejně zůstávalo celé přátelstvo pohromadě. Nejstarší vsi české byly obyčejně bydliště jednoho přátelstva, bylo spojeno pod jedním starostou ve společné správě jmění. Tento patriarchální poměr rodinný setrval dle našich pamětí historických do 10. století, již v tom a v 11. století byl stav věcí již jiná. Někteří z předních rodů zůstávali však i v té době ještě v nedílności, tak čítalo se při vyhubení Vršoviců přes 3000 mužských.

Největší majitel v zemi byl kníže, jeho jmění převyšovalo všecko soukromé jmění dohromady. Statků knížecích ubývalo udělováním výsluh doživotních neb navždy dědičných. Ze statků knížecích obdrželi také duchovní, jmenovitě první kláštery, největší část svých nadání.

Mimo to byli majitelé nemovitých statků zemané, nižší šlechta, kteří vládli jednou neb více vsí aneb jedním svobodným dvorem. Lidé poddaní, také dušníci, byli dvojí. Při jedněch vztahovala se poddanost jen na zem, která ale jim náležela, při jiných na osobu samu. Poddaných, kteří byli osobně svobodní, byly dva druhy, *s e d l á c i* neb dědinníci, kteří drželi statky dědičné, museli však odváděti roční platy buď v penězích, dílem v obilí, medu a jiných plodinách; někdy také byli povinni k vykonávání jistých robot pro vrchnost. To byl způsob poddanství ze všech nejmírnější, při němž zachoval se v lidu statečný duch.

Druzí byli *o s a d n í c i*. Poměr k vrchnosti byl skorem ten samý jako sedláků. I oni odváděti roční platy, drželi za to zem svoji dědičně. Rozdíl byl jen v původu. Sedláci seděli od nepaměti na svých statcích, osadníci ale byli uvedeni od vrchnosti, která chtěla založiti novou ves.

Poddaní osobně nesvobodní nazývají se po latinsky *servi*, české slovo *p a r o b*. To byl zase dvojí druh. Vlastní parobové náleželi pánům svým dědičně se všemi svými potomky, oni se nemohli bez vůle pánovy vykoupiti; *s l u h o v é* však se mohli dle své vůle vykoupiti. Pán mohl se své strany paroba neb sluhu, sedláka i osadníka prodati, postoupiti, ovšem jen s tou mocí, jaké nad kterým požíval.

Původ nevolnictví či služebnosti obojího druhu jest z historických pramenů jasný. Čechové jako jiní Slované i Němci, měli zvyk zajaté ve vojně, jest-li se nevykoupili, obracet v porobu. Zvyk ten zachoval se až do 12. století. To bylo první zřídlo poroby. Krom toho byla poroba trestem za těžká přečinění. Ve *s l u ž e b n o s t* však vcházelo se smlouvou. Člověk osobně svobodný, pocházející z rodu selského a nemající žádné země, dal se za sluhu za jistou sumu peněz, kterou obdržel od pána, za kterouž se mohl, kdykoliv chtěl, vykoupiti.

Povinnosti parobů a sluhů byly rozličné. Vykonyvali práce v polním hospodářství i v domácnosti, ale i také všeliká řemesla, a kterou práci vykonával otec, při té zůstal i jeho potomek. Historický tento obraz převzali jsme z dějin města Prahy od prof. Tomka.

Parobové a sluhové slovanští nesmí se však přirovnávaní otrokům římským, tento byl úplným majetkem pána, u Slovanů však měl parob svůj byt, svoji rodinu a své právo osobní, byl č l o v ě k e m . Křesťanství pak působilo v tom smyslu, že nevolnictví stávalo se čím dále tím více snesitelnějším, tak že se stal z něho poměr služebníka k pánu, poměr mravní, poměr rodinný. Toho církev dosáhla především tím, že hlásala rovnost všech před Bohem, všickni lidé jsou k obrazu Božímu stvořeni, všickni lidé jedním Spasitelem vykoupeni, všickni lidé mají tentýž nadpřirozený cíl, totiž život věčný. Kdežto církev působením svým nevolníky znenáhla povýšila, zmenšoval se během času počet svobodných sedláků a osadníků rostoucí nadvládou župních pánů a vладыků, kteří sobě násilím osobovali moci nad vzdáleným přátelstvem a tak znenáhla upadl svobodný stav sedláků a osadníků, který byl sice na půdu vázán, do odvislosti feudální.

To se obzvláště dělo v Čechách za dob knížat Boleslavů. Tak se utvořila šlechta a poddaní. Sedláci a osadníci stávali se obzvláště v čas války, kde se utíkali pod ochranu župních pánů neb vладыků neb klášterů a požívajíce této po delší dobu, poddanými svých ochránců. Co poddaní klášterů snášeli sedláci méně břemen a povinností, než co poddaní někdy pyšné šlechty; patřil-li sedlák klášteru neb duchovní korporaci, požíval také větší ochrany, poněvadž sebe zpupnější rytíř přece se neodvážil na majetek církevní, což u moderních rytířů však nepozorujeme. Šlechta však vší mocí hleděla sedláka sobě upoutati, aby mohla tím směleji proti moci knížecí neb královské vystupovati po případě i ozbrojeným vojem vzdorovati, a nešetřila žádných prostředků, svobodného sedláka na vždy co svého poddaného sobě podmaniti. Šlechta pak uvalila na podmaněné sedláky feudální břemena, desátky a povinné práce či roboty. Jakmile vzrostla moc panovníka, tu se ujímal poddaných a nedovoľoval šlechtě jich utlačovati. Toto vidíme obzvláště za doby Karla IV.

Na zlepšení poměrů stavu selského měla největší moc církev. Nebo ve středním věku nebylo žádného ústavu, který by tak mocně a všestranně byl působil na zdokonalení společnosti lidské. Církev působilavzdělavatelně nejen jako ústav náboženský, nýbrž pečovala o různé potřeby společnosti. Její obřady kostelní působily mocně a její mravní prostředky obzvláště na knížecí rod, jak nám toho příklady Svytihněva II. a Soběslava I. dokazují. (Viz Tomek I. str. 94.)

Jako církev potlačila svým působením otroctví ve státě římském, tak hleděla i poddanství, které, jak jsme již poukázali, ani v nejmenším se nedá přirovnati otroctví u starých Římanů, aby i to poddanství znenáhla zmizelo. Církev působilav svým mocným vlivem a učila z kazatelny a všude pánům, aby svými poddanými křesťanskou láskou a spravedlností jednali. Kláštery a duchovní korporace jako kapitula pražská a vyšehradská samy dávaly v tom dobrý příklad, tak že sociální změna znenáhla se utvořila a jisto jest, že koncem středověku obzvláště pak u nás po válkách husitských, kdy se rány jí zazené zacelily, že selský stav byl zase svobodný, maje jen povinná břemena k vrchnosti duchovní a světské, která však jej daleko tak netížila jako břemena nynější a k tomu pak to předůležitě, že stav selský byl s svojí půdou srostlý, nikdo neměl práva ze statku je vyhnati.

Ku zlepšení stavu selského pomáhala také královská města. Neboť města přijímala přeběhlíky ze stavu selského, když tito nemohli krutou vládu vrchnosti šlechtické snášeti, a přijala je za své příslušníky, kde pak naučíte se nějakému řemeslu, stali se poddanými krále a svobodnými měšťany. To působilo zase na šlechtu, že ona mírněji s poddanými zacházela ze strachu, aby nepřeběhli do královského města.

Ale hlavní příčina zlepšení poměrů stavu selského bylo neúporné a mocné působení církve, jejíž zástupcové sami se svými poddanými co nejmírněji zacházeli a co nejmenších břemen a dávek od nich žádali.

Jisto jest, že selský stav ku konci středověku neznal žádného nevolnictví, nebylo žádných parobů, nýbrž, jakž jsme již zhora poznali, byli jen svobodní sedláci a osadníci, kteří jisté dávky a povinné práce vrchnostem odváděli.

Tehdejší německé právo nám podává důkazy, že ku konci středověku selský stav byl svoboden, obsahujet větu: „Die Lude sint Gotes und der Zinss ist des Keysers“, lidé patří Bohu, daně císaři. Ty samé poměry panovaly též ve Francii.

Právní poměr sedláka k vrchnosti byl vytknut a určen v právu selském (něm. Höferecht). Vrchnost musela sedláka a majetek jeho chrániti ve válce, oň se starati v nemoci v čas hladu. Sedlák musel, nastoupiv svůj statek, pánovi přísahati věrnost a povinnosti a dávky pánu patřící uznati. Chtěl-li sedlák svůj statek opustiti, musel se vykoupiti a pak se odchod jeho v kostele ohlásil. Sedlák musel vrchnosti odváděti plodiny a několik dní pracovati pro pána. Roboty v rakouských zemích byla určena sedlákům na 12 dní v roce.

Jak velký blahobyt panoval na sklonku středověku mezi stavem selským, podává nám zprávu vídeňský „Vaterland“ č. 5. roč. 1883. Tam čteme jídelní lístek z r. 1573:

„Seznam, jakou stravu čeledi po týden sluší dávat. V neděli ráno (k obědu) maso (hovězí), polévku a pečení; večer maso, kroupnou polévku a zadělávané. V pondělí k obědu maso, polévku, řepu vařenou, maso pepřené, neb jiné místo něho; večer maso, ovesná kaše a zadělávané. V úterý k obědu maso, polévku, dušené (či uzené) se zelím; k večeři maso, krupičnou kaši a zadělávané. Ve středu k obědu maso, polévka hrachová a maso zadělávané, neb jiné atd. V pátek a den postní k obědu hrachovou polévku, tresku a nějaké jídlo z ryb neb jahelná kaše; k večeři hrách, vdolky a ryby, neb ovesná kaše.“

Lepší stravy dostávalo se lidu v době před reformací, která se stotožňuje s předkapitalistickou. Vůbec jaký rozkvět a blahobyt panoval ve stavu rolnickém, toho se dočteme též v Šeicherově spise: „Duchovenstvo a sociální otázka“ str. 28. Tehdáž platilo za velikou chudobu, když někdo nepožil v týdnu masa. Mzda a strava čeledi byly výborné.

Tent' byl stav věcí ku sklonku středověku až do druhé polovice šestnáctého století. Ale mělo se stavem rolnickým státi se jinak a sice bylo více příčin, které jej přivedly do opětného nevolnictví.

7.

Revoluce římského práva.

V poradě o osnově zákona o dědických předpisech na hospodářských statcích prostřední velikosti vystoupil 9. listopadu 1888 poslanec antisemita T ü r k a pravil:

Rozhodující příčinou bídy stavu selského nejsou nízké obilní ceny, jak pravili posl. Chlumecký a Pollak, příčiny jsou starší a padají z většího dílu na vrub soustavy liberální. Hříchem jejím jest hospodářství kapitalistické, jímž vznikají dluhy, pak hypotekární dluhy následkem rozdělování dědictví. Řečník pak dovozoval, že jest třeba vrátiti se k národnímu právu německému a nechati římského práva. Právo římské se pro nás nehodí, nejsme Římany. V domě ozval se smích. Na to posl. Türk: I to není k smíchu. Římané byli národ dobyvačný, my však jsme národem pracujícím. Smějte se teprve pak, až smyslu mé řeči porozumíte.

Poslanec Türk mluvil zde pravdu a poslancové liberální levice a židáci, kteří se mu smáli, nerozuměli aneb nechtěli rozuměti významu slov jeho.

Poznali jsme stav rolníka ve středověku. Nic však není na světě dokonalého, a i poměry tehdejší nemohly dokonalými ve všem býti. I bylo by nerozumné, kdybychom sobě žádali, aby se tyto poměry navrátily, aneb jich napodobiti chtěli, byl by to politicky nevčasný pokus. Přese všechny stinné stránky tehdejší doby požíval stav rolnický a řemeslnický lepších hmotných prospěchů, politických svobod a občanských práv, než v následujících dobách, kde despotické vladaření a náboženské různice národům znenáhla vzaly samosprávu v soudnictví, v řízení cechovním a v berních právech.

Liberalism chtěl národům samosprávu tuto vydobýti. Náš národ český obzvláště ztratil úplně po válce třicetileté svoji politickou samostatnost, u sousedních Němců bylo tomu skorem podobně. V hrozných tehdejších politicko-náboženských převratech násilných pozbyla církve své svobody, byla v šanc vydána absolutistické vládě, nemohla se ujímati stavů pracujících.

I stavové čeští pozbyli svých práv. Moc vladařova vzrostla v církevní a politický absolutism. Tento výrok neplatí tak o rodině Habsburské jako více o rodině Bourbonů, vždyť Ludvík XIV., ukázav na sebe, pravil: „stát jsem já“, a pak v zemích protestantských v Německu, kde malí potentáti vládli mocí církevní i statní, či jak tomu systému říkáme „caesaropapism“, císařopapežství.

Že věci vzaly na se takový obrat po středověku, toho jest hlavní příčina mimo jiné zavedení římského práva a zásada protestantismu: „cuius regio illius religio“, čí země toho náboženství.

Nemůže býti naším úkolem zde pojednávat o slovanském právu, vybočili bychom příliš od úlohy našich úvah, ale vezmeme jen nejnútnejší črty z dějin prof. Tomka, aby chom poznali protivu mezi právem slovanským a římským.

Soudní moc vykonávali od pradávna u Slovanů sudí, jeden z předních úředníků v župním hradě. Sudímu tomu bezprostředně podléhaly pře rodin mezi sebou. V rodině vykonávali vladykové či starostové soudy. Nad župními soudci byl sudí na knížecím dvoře a posléze kníže sám. Tento řád panoval až do jedenáctého století. Právní výkony a nálezy se v lidu ustálily a tak znenáhla utvořovalo se právo slovanské. Povstala práva městská, obecní řízení, právo občanské. Jednání před soudem bylo vesměs v rozepřích trestních i civilních oustní. Strany směly při nich užívati řečníků, jichžto řád, jak se zdá, byl velmi starodávný. Duchovní podléhali právu církevnímu, nikoliv světskému soudci. Z toho vidno, že řízení právní bylo velmi jednoduché a rychlé. Slovanské právo vyvinulo se na zásadách křesťanských, na mravouce Kristově.

Protestantští reformátoři, vlastně revolucionáři, jejichž duch rozkolný i do našeho lidu vniknul, hlásali, že chtějí národy zbavit jha papežského Říma, uvedli je ale za to pode

jho Říma pohanského zavedením práva římského. Římské právo udusilo jak u Slovanů tak u Němců další vývoj práva slovanského, jak se utvořilo na základě křesťanství. Římské právo svým obsahem nehodí se pro národy křesťanské, poněvadž v sobě chová zárodoky sociálního rozkladu, jak to dějiny říše římské dokazují.

Dle křesťansko-slovanského názoru právního pochází každá moc a každé právo od Boha, jenž svoji vůli Synem svým světu byl zjevil. Jednotlivá právní nařízení a zákony nesmějí v ničem tomuto zákonu Bohem zjevenému se přičítati, ať již zákony tyto určují poměry státní, obecní i rodinné. Naproti tomu nezná římské právo žádného Boha, tudíž žádných povinností k němu, jest tedy právo římské pouze dílem lidským, nemajíc žádné podpory v zákoně Božím.

Podle právního přesvědčení křesťanských národů jest stát souhrn všech poddaných pod hlavou panovníka a tito dva činitelé plníce zákony mravní náboženství Kristova, mají sobě vespolek pomáhati k dosažení blaha vezdejšího a věčného. Totot' jest právní poměr poddaných a vladařů dle křesťanské mravouky.

Podle zásad práva římského jest však stát sám pramenem všeho práva, stát ze své vlastní moci určuje právo, stát je sám sobě účel a nepotřebuje se starati o zákony mravní, ba může i proti nim jednati. Ne křesťanská mravouka a její božské zákony, nýbrž stát, to jest vládní strana, jest zřídlo všeho práva a vši moci. Stát sám sobě tvoří veškerá práva. Právo teprv zákonem státním se tedy tvoří. Kdo si nevzpomíná při tom, že náš moderní stát na vlas státu pohanskému se podobá? Že naše liberální moderní zákonodárství ne dbá na náboženství zjevené od Krista a církví lidstvu hlásané?

Podle právního vědomí křesťanských národů jest všecka státní moc od Boha a k tomu účelu panovníkovi svěřena, aby bděl nad právem a jeho provedením, aby zákony odvozoval z práva Božího. Římské právo však připisuje státu samému moc právní. Výslovně praví ono: quod principi placuit, legis habet vigorem. Co knížeti se zlíbí, má platnost zákonitou. Řídíce se touto zásadou, mohli knížata veškerá práva církevní, městská, práva selského lidu, práva stavů a cechů zničiti.

Toto římské právo rozšiřovali právníci na universitě v Bologni absolvovaní. Knížata velmi rádi je do svých služeb přijímali. A tak utvořil se zvláštní stav právníků u dvorů panovnických, kteří místo lidu řešili soudní pře podle práva pohanského. Tento stav právníků ve službách panovníků zavedl do soudnictví též řeč latinskou tak, že lid právním výrokům nerozuměl a tak znenáhla o své vědomosti práva křesťansko-slovanského přišel.

Církev zavrhla ve svém právu kanonickém právo římské, poněvadž jest v podstatě své pohanské, ale její hlas byl hlas volajícího na poušti. I lid sám se opřel proti právníkům římským, on jich nenáviděl, jak nám toho na př. dokazují příběhy německých dějin o Sebastianovi Brantovi, Reuchlinovi a Vimpfelingovi.

Naše řízení zákonní moci jest pro lid příliš drahé a rozvláčné, to vše zavinilo zavedení pohanského římského práva. V Čechách žije více než 700 advokátů a přes 200 notářů, z jakých asi pří jsou tyto kanceláře živý a jak asi rozhoduje u nich mravouka křesťanská?

Zákony naše vzrostly v tak ohromné množství, že ani nejlepší právník není s to je přehlédnouti. A můžeme říci, že naše poměry společenské se zlepšují rozmnožováním zákonů? Přibývá mezi lidem zároveň mravnosti a obapolné poctivosti? Zde právě vidíme, že zákony lidské bez zákona Božího jsou dílem slabým a pomíjejícím.

Následkem těchto právních poměrů upadl lid selský v odvislost od pánů mocných. — Povstání lidu selského, jaká se objevují před válkou třicetiletou a v předešlém století, nám toho dosvědčují.

Co se týče dějin našeho lidu selského, tu doposud české dějepisce nevykonalo žádné platné a vydatné práce. Dějiny lidu selského v Čechách posud jsou více méně nepovšimnuty. Vyzýváme tímto především naše české kněžstvo, aby, kde jemu po ruce jsou archivy, rozsáhlé knihovny, v tom oboru bádalo a své výzkumy uveřejnilo.

Tím má vyjít též na jevo blahodárné působení církve na poli sociálním, že církev všady a vždy, byla-li svobodna a nezávislá, ujímala se stavů ponížených, stavů pracujících.

8.

Zrušení nevolnictví před i po francouzské revoluci.

Osvobození stavu selského z nevolnictví feudálních pánů uskutečnili jednak vladaři sami, jednak mladý liberalism. Mnozí rozumní knížata museli při tehdejšímu stavu věcí nahlédnouti, že šlechta není daleko tak spolehlivá a vydatná, obzvláště v době války, jako svobodný selský lid. Také neodváděli feudální pánové tolik daní koruně, jako by toho byl učinil neodvislý sedlák, neb počet jejich jest daleko větší než rodin šlechtických. Pořekadlo: pauvre paysan, pauvre roi, chudý sedlák, chudý král, muselo každému rozumnému politikovi usvědčiti svoji pravdivost, čím svobodnější sedlák od šlechty, čím méně jí musel odváděti poplatků, tím více mohl dáti knížeti. Tak rozumní zeměpánové sami nahlíželi, že sami sobě nejvíce prospějí, když lid selský učiní svobodným.

Více však prospěl sedlákově třetí stav, totiž měšťanstvo. Sociální a politické poměry ve Francii a v celé střední Evropě za předešlého století byly naskrze zkažené. Církev byla svobody zbavena a sloužila státu, knížata, obzvláště rod bourbonský, nevykonávali povinnosti vladařské, nýbrž vedli bezstarostný ba prostopášný život, tak že sami z velké části byli toho příčinou, že náprava společenských řádů stala se násilím či revolucí, a tuto revoluci způsobil a zorganizoval hlavně třetí stav či stav měšťanský. Liberalism, dítko revoluce, osvobodil sice pracující třídy, ale zrušil zároveň jiné řády, bez nichž lidská společnost nemůže žít, aniž by přišla k záhubě a zase k revoluci.

Liberalism jen bořil, ale nic nevystavěl. Aby selský lid dosáhl svobody, musela po třikráte revoluce svých násilných prostředků užítí a podnik vždy vyšel z Francie. Liberalism osvobodil sedláka sice ode jha feudálních pánů, uvrhnul jej ale pode jeho nelidského kapitálu.

Císařovna Marie Terezie poznala, že osvobozením stavu selského by sobě nejvíce prospěla. Ale nemohla k vůli šlechtě jak chtěla. Přece však zapověděla pánům, aby sedláky nesměli libovolně vyhnati ze statků, dala sedlákům právo, aby žádali od vrchnosti své statky za věčné léno, určila dny robotní a dovolila služby robotní penězy vykoupiti. Syn její císař Josef zrušil konečně nevolnictví r. 1781. Tím se stal selský lid osobně svobodným, reální povinnosti z pozemků však zůstaly.

Vyvazování pozemků nařídil císař patentem od 10. února 1789, ve kterém určil, že sedlák má odváděti ze 100 zl. užitku 30 zl. daní a sice 12 zl. zeměpánu — tuto daň platily též vrchnosti i kláštery ze svých pozemků — ostatních 18 zl. se má upotřebiti na desátek světský i duchovní, na roboty potahem aneb rukou, na taxy při pádu úmrtnosti a dědičné posloupnosti a j. Většina z užitku totiž 70% mělo zůstatí sedlákovi pro potřeby k živobití, pro hospodářství, obecní výlohy a osobní povinnost, faráři a j. Tak se proměnily veškeré povinnosti a dávky v daň peněžitou, jež se měla odváděti státu a vrchnosti. Po roce však císař zemřel. Jemu chyběl praktický a náboženský cit jakým se honositi mohla vznešená jeho matka. Myslel, že papírovým dekretem lidské řády změnití může, a k tomu ještě připravila jej náchylnost k liberalismu o všechny výsledky svých jinak šlechtých snah.

Císař Leopold musel patent o vyvazování pozemků ihned zrušiti. Tak zůstaly dávky a břemena stavu selskému až do r. 1848. Patentem od 11. dubna nařídil císař zrušení roboty a dávek světským i duchovním vrchnostem. Uspořádání k provedení tohoto patentu trvaly až do r. 1854.

Vláda ustanovila komise, které vyvazování půdy úřední mocí prováděly, tak že Rakousko bylo v celé Evropě prvním státem, jež nejdříve ukončilo práce v tomto veledůležitém pořádku společenském. Vláda rakouská ukončila své práce stran vyvazování pozemků v roku 1859.

Zrušení nevolnictví a poddanství bylo nejen zadostiučiněním právu lidskému, nýbrž i nutno v ohledu národohospodářském, politickém i sociálním. Zrušení toto mělo zavést zase ten stav věcí, jaký panoval u našich starých Slovanů, kde byli svobodníci a osadníci a v jakém selský lid se nacházel na sklonku středověku, kde působením církve sedlák úplné svobody by byl dosáhl cestou smírnou, kdyby se nebylo tehdejších reforem a chtivostí knížat zavedlo právo římské. Selský lid, stav se svobodným i svým majetkem, měl užívati těch práv, jakých podává náboženství křesťanské: modli se a pracuj. Každý buď živ z práce své, nikoliv však z potu a mozolů jiných, sám ničehož nečině.

9.

Šlechta a selský stav.

Šlechta se všeobecně bránila až na malé výminky proti odstranění feudálních řádů. Kdož pak nehájí svá práva? Neboť pro šlechtu způsobilo zrušení feudálních břemen selského lidu velikou a trvalou hmotnou ztrátu, kterou nikdy nenahradí poplatek vyvazovací. Ještě více ale ztratila šlechta u svém postavení společenském a politickém.

Avšak poměry časové toho vyžadovaly, aby šlechta upustila od dávek robotních a vzala za vděk poplatkem vyvazovacím, tím si naklonila sobě svobodný selský lid a obdržela v něm spojení proti kapitalismu. Neboť tím, že lid selský zbaven feudálních břemen, stav se svobodným, měl šlechtu sobě zvoliti za vůdce svého v zájmech sociálních, politických a mravních. Vždyť tento sociální úkol koná šlechta u všech národů od dob nepamětných, neboť národ každý potřebuje vůdců. Šlechta, plní-li svoje sociální povinnosti dle zásad křesťanských, jest každému národu činitelem velice důležitým.

Rolník musí pracovat za pluhem, dělník v dílně své, obchodník, úředník, učenec i duchovní musí prací duševní svoji existenci si vydobýti. Šlechtic, jsa dědicem rozsáhlých pozemků, má existenci pojištěnou, není se mu starati o chléb vezdejší, za to však ukládá mu řád společenský jiných mravních povinností, totiž aby věnoval, zbaven jsa starostí o chléb, své síly všeobecnému dobru; buď si že zastává šlechtic službu vojenskou, neb že převezme na se vyšší státní úřad. Šlechta zaujímajíc ve společnosti stanovisko vyšší, má též větších mravních povinností, především hájiti náboženství, mrav, právo, svobodu, bez nichž společnost lidská nemůže býti. Proto jest šlechta odkázána obzvláště náboženství křesťanskému. Neboť toto učí, žádná moc mimo od Boha, každý ale za ní jest Bohu zodpovědným.

Základ společenského postavení šlechty může býti jen rozsáhlý majetek pozemkový, nikoliv rod. Neboť před Bohem jsou sobě všickni lidé rovni. Poněvadž jen majetek pozemkový dodává šlechtě sociální důležitosti, vysvítá z toho, že moderní peněžní plutokracie jest šlechtou liberálního, na základech peněžitých spočívajícího státu.

Kapitál ohrožuje naši společnost. Jest tedy plutokracie pravý opak historické šlechty křesťanské. Kdežto předkové šlechty historické sobě zasloužili postavení svého ve válce neb ve službě státní, peněžní šlechta titul sobě jednoduše koupí.

Závisí-li sociální postavení šlechty od majetku pozemkového, nesmí šlechta postrádati šlechtictví duševního. Šlechtic musí i duševně vynikati hlubokým náboženským přesvědčením, bezúhoným mravem, vzdělaností i vědomostmi. On má podporovati ze svých prostředků zájmy a potřeby církve, anť chudší třídy je sami uhraditi nemohou, umění a vědu. Šlechtic se nemá vzdalovati ze svých statků, těmto má především věnovati veškeru svoji péči. Neb stráví-li zimu v hlavním městě u dvora a jde-li v létě po jiných vyraženích, tu pak se úplně odcizuje svým poddaným, nepozná potřeby lidu a tím zapomíná na své sociální a mravní povinnosti. Právě tím zhřešila šlechta francouzská. Ona ztrávila veškeren svůj čas na dvoře bourbonském, nestarala se o lid poddaný, jenž trpěl vydíračstvím úředníků panských a tak na se vyvolala pomstu v revoluci. Jak by Francie stála nyní jinak, kdyby měla šlechta křesťanská ve vnitřních záležitostech patřičného vlivu místo nesvědomitých dobrodruhů, kteří republiku vším možným způsobem vydírají!

Šlechta svým postavením jest především odkázána na dráhu politickou. Šlechta má jaksí přechod tvořiti od krále k lidu. Proto má šlechta brániti trůn, oltář a lid. I náš národ může vším právem se honositi šlechtici, jež svým povinnostem dostáli, vzpomeňme si na Clam-Martiniče, na rod Harrachův a j. Tak plní své povinnosti, jest šlechta každému národu činitelem nenahraditelným a jen podvrtní živlové, kteří brojí proti všem řádům stávajícím, jsou též proti šlechtě bez rozdílu, ať šlechtě křesťanské neb plutokratické, s kterou poslední i my nikterakž se spřáteliti nemůžeme z důvodů dříve naznačených.

10.

Liberalism, kapitalism a sociální zásady křesťanské.

Liberalism osvobodil rolníka od feudálních závazků, vehnal jej však pode jho kapitálu. Sedlák robotuje peněžníkovi neb celé plutokracii. Vlastně bojovali liberálové proti monarchii a zrušili tuto ve Francii až do dnes. Tím má liberalism tu důležitost v dějinách, že zrušil absolutistickou vládu ve státech evropských. Kde ale zavedl v lidu nové řády, tam přinesl a přináší do dnes společnosti naší záhubu. Svobodné provozování řemesel, zrušení cechovních řádů, svobodný obchod, dělitelnost neobmezená statků pozemkových, zrušení pevné dědičnosti selských usedlostí, zavinil liberalism a tím uzmul státům veškerý křesťanský ráz. Liberální předáci chtěli však pod heslem povšechné svobody dosáhnouti nadvládu v parlamentech a skutečně toho dokázali ve Francii, u nás v Rakousku a v Itálii, tím však nadešla národům doba samovlády kapitalistické třídy. Náзор světový liberalismu spočívá vlastně na základech pohanských. Stát – ve skutečnosti ale vládnoucí strana – jest všemocný, jest moderním bohem nad poddanými občany. Církev má jemu sloužiti. Duchovní jest vlastně úředníkem státním a má učiti, co státní zájmy, vlastně ale zájmy vládnoucí strany, vyžadují. Veškeré zákonodárství spočívá na římském právu. Papežové hned od začátku varovali knížata, aby nepřijali právo římské, poněvadž jest nepřitelem křesťanské společnosti. Ale knížata radostně ujali se práva římského, anť chtíčům panovačným tak výborně vyhovovalo.

Kolébkou liberalismu jest Anglie, kde parlament zvítězil nad vladařem. Z Anglie přešel do Francie a zde dozrál v revoluci a v ní zvítězil. Co tu vidíme před námi po revoluci, nejsou již více samovládající vladařové, nýbrž souverenní národ. Avšak lid obecný nepanuje, není sobě zákonodárcem, nýbrž třetí stav, tak zvaná bourgeoisie, která vládne jméním movitým. Tato revoluční moc zahrnala rody panovnické ve Francii, Španělsku, Portugalsku a jen křesťanskému přesvědčení poddaných národů mají co děkovati rodiny habsburské a hohenzollernské, že jsou doposud na svém trůně, ale i v těchto dvou zemích panuje v národním životě zákonodárství liberální, které protivou jest zákonům božským. Křesťanské náboženství, které hájí strana konservativní, nás učí: že veškeré zákony mají pocházeti z desatera přikázání Božích a patero církevních, majíce zřetel k povinnosti, jakých má každý z nás k Bohu a k bližnímu.

Liberální nauka se o to nestará, ona nezná žádné zodpovědnosti před Bohem a jeho spravedlností, a uspořádá veškeré poměry jenom zásadami lidskými a prospěchářskými. Jest tedy mezi křesťanstvem a liberalismem ohromná mezera a veliká protiva.

Liberalism praví, že nejsme zodpovědni za naše činy, nýbrž že rozhoduje jedině prospěch a užitek, to jest hlavní zásada liberální soustavy národohospodářské. Jest-li že se stoupenci liberalismu v praktickém životě přece mravními zákony božskými dají vésti, toho jest příčinou, že v nich nevědomky působí vychování křesťanské a svědomí, jemuž se přece žádný poctivec ubrániti nemůže. Jedná-li svobodomyšlný muž z mravního přesvědčení, chybí mu přece ten nadpřirozený motiv, totiž že jsme povinni zákona Božího zjeveného poslouchati. Morálka liberalismu nemůže zabrániti ni v praktickém životě, ni v zákonodárství lidským naruživostí a chtíčům, pachtění se za požitkem a smyslých rozkoších. Z toho důvodu, poněvadž liberalism člověka vychovává pro zemské

a dočasné záměry, hledí jen na prospěch a užitek, kdežto křesťanské náboženství nás učí, že náš úkol na zemi jest jen přechodník k světu nadpřirozenému. Ze zásad liberalismu kořistí jen třídy majetné a proto najdeme stoupence soustavy liberální nejvíce ve třídách majetných.

Sociální zákonodárství liberalismu spočívá na právu římském. Toto právo římské liberalismus si osvojil, anť se účelům jeho výborně hodí, zde jest ten pravý ultramontanism, jenž národy poutá, zde jest ona veliká protiva k papežství a k církvi katolické. Právo římské nezná Boha, a jeho zavedením ve státech křesťanských odloučilo se znenáhla zákonodárství od mravouky Kristovy. Ukázali jsme již na věty zákona římského stran vládní moci. Zde však si všimneme, jak soudí právo římské o práci. Z křesťanského náboženství vyplývající zásady konservativní o majetku a práci nás učí, že majetek jest od Boha a každý majetník převezme jím mravní povinnosti oproti nemajetnému a zase naopak. Právo římské, které si osvojil liberalism, nezná nadpřirozeného cíle člověka, jest výhradně materialistické a učí, že člověk má se přičinit, aby co možná nejvíce majetku nahromadil a jeho co nejvydatněji užíval. Tím však národní hospodářství dělí se na výrobu a spotřebu, aniž by se staralo o mravní zákony pracujících a požívajících tříd. Kristus Pán pravil: *m o d l i s e a p r a c u j !* Hlásá náboženství křesťanské, že práce jest povinností každého člověka a Kristus sám práci posvětil. Křesťanství vede člověka k tomu, aby neviděl v majetku pozemském svoji spásu. Římské právo však opovrhne prací, považuje ji za ponížení a ukládá majetku a požitkům největší důležitost. Křesťanství nás učí, že každý člověk jest zodpovědným za to, jak svým majetkem nakládá, římské a liberální právo takové zodpovědnosti nezná.

Křesťanská sociální nauka, ačkoliv nebyla vědecky v pandektech⁸ uspořádaná, pronikla svojí živou mocí veškeren lid, přemohla řády pohanské, posvětila práci a učinila dělníka člověkem počestným, nikoliv více otrokem, pozdvihla stav pracující na stav vážený. Ona chránila slabšího před mocí panovníků a národohospodářských velmožů, římské právo zavedlo však zase řády pohanské. Práce se hanobila, sedlák zotročen, stal se nevolným, moc knížecí stala se všemocnou, i církev musela jí sloužiti. Čím více se instituce práva římského rozšiřovaly a o revoluci francouzské vítězství se domohly, tím více přišly třídy pracující a nemajetné v područí třídám majetným, tím více se přiostrují protivy mezi chudým a bohatým, zrovna jak to v pohanském Římě za dob císařů vyhlíželo. Tím, že právo římské a s ním zákonodárství liberální zvítězilo, vyskytla se nutně otázka sociální, tak jako v starém Římě volaly zástupy lidu: *panem et circenses* (chleba a hry), tak volá sedlák a dělník o jistotu majetku a práce.

Ve starověku přemohlo křesťanství otázku sociální, středověk ji neznal a nyní se nám zase hrozivě vyskytuje.

Jaké poměry panují mezi třídou pracující a majetnou, v produkci a v roztržení majetku národního, to závisí na jakých základech spočívá zákonodárství jednotlivých národů a zemí.

Křesťanství zavedlo ve společnosti lidské, ve které se hluboce v praktickém životě zakotvilo, povšechný blahobyť, římský liberalism roztrídí uje národ na boháče a pracov-

⁸ Pandekty – sborník výtahů ze spisů římských právníků, publikovaný roku 529 za Justiniána I. Jsou součástí Corpus iuris civilis (Občanský zákoník). Nejvýznamnější rukopis (Florentinus) pochází ze 6. století. Římské právo obsažené v Pandektech, případně právo z něj vycházející bývá nazýváno pandektní nebo pandektové právo; pozn. editora.

níky chudásy. To ani jinak nemůže býti. Křesťanské náboženství praví: modli se a pracuj, liberalism ale opovrhne prací a dělníkem, on dělníka jen vykořisťuje. Liberální nauka o majetku neukládá majetníkovi žádných mravních povinností k bližnímu, a proto zákonodárství liberální nezamezuje nikterakž majetek, majetek má býti sprostěn všech mravních závazků.

Tyto nové, vlastně staropohanské nauky liberalismu o majetku a práci podávaly se světu od liberálních stoupců pod heslem svobody. Ale žádný národohospodářský systém nezneužíval toho slova svobody a neklamal jím svět jako právě liberalism.

Právě tím, že majetek jest sprostěn všech mravních závazků ku společnosti, že jest úplně neobmezen, soustřeďuje se znenáhla v rukou několika velkobořáků, kdežto lid chudne a chudina se víc a více množí.

Liberální nauka národohospodářská uznává jen poměr silnějšího nad slabším, a dopomohla tím nadvládě kapitálu. Mrtvý kov jest pánem nad živou prací. Kapitál stal se liberálním zákonodárstvím, vladařem sociálním. Kapitál vždy pohyblivý a nikterak neobmezen opanuje práci veškerou i nemovitý majetek.

Liberalism zavedl úplnou svobodu řemesel, stěhování dělníků, moderní peněžní hospodářství, svobodu lichvy a směnkového obchodu, svobodný obchod světový, neobmezenou dělitelnost pozemků. On zapovídal dle manchestrovské nauky (laissez faire etc.)⁹, aby stát se nestaral o národohospodářské záležitosti. On bojoval především a bojuje proti katolické církvi z důvodů, které z naší úvahy každý prohlédne, neboť snahy a působení katolické církve nedají liberalismu spáti. Církev hlásá mravní zákony a ty liberalism nemůže potřebovati, jsou jeho snahám v cestě; jen žádný křesťanský stát. Proto činí boj proti církvi hlavní bod v programu liberálních stoupců, aby udrželi zákonodárství liberální.

Tak vede tato nauka národy nejen k chudobě hmotné, nýbrž i k mravní skleslosti.

11.

Moderní římsko-liberální zákonodárství jest vlastně lichvou spáchanou na majetku pozemkovém.

Římsko-liberální zákony osvobodily majetek ode všech povinností mravních a dovolují neobmezené rozmnožování jeho v rukou jednotlivců.

Pohlédněme se, jak liberální zákonodárství, zbudované na pohanském právu římském, přivádí stav rolnický ku zkáze neobmezeným zadlužováním a lichvařením. Právo římsko-liberální nebere pražádný ohled na různé řády společenské a jejich výživu, ve všem rozhoduje jen kapitál.

Pozemky, lidská práce, řemesla, domy, nemovitě a movité vlastnictví, to vše cení se podle kapitálu. Náš moderní svět neptá se více, jakých mravních povinností má živ-

⁹ Laissez faire, (z francouzštiny – nechte pracovat, nechte činit) zásada, podle níž má stát a vláda zasahovat do ekonomického dění co nejméně. Toto přesvědčení je jedním z pilířů liberalismu; pozn. editora.

nostník, rolník, obchodník, nýbrž ptá se, mnoho-li kapitálu vězí v jeho řemesle neb obchodě a hospodářství. Majetek stal se samostatným bohem, jemuž se všecko klaní.

Liberální zákonodárství sledujíc věrné názory práva římského, vidí v pozemcích jen kapitál, který se může dělit a zadlužit dokud vůbec skutečnost toho dovoluje. Zrovna jak počínáme si penězi, máme i půdou hospodařiti.

Tím závisí půda úplně od kapitálu. Stejně dědičné podíly vedou taktéž k parcelování selských usedlostí a škodí tím majetku pozemkovému, ale přece daleko tak neuškodí, jako zadlužování kapitalistické.

Jak jsme poznali právo slovanské, požívali naši předkové půdy ku své výživě, vzdělávali jí, aby sebe a svoji rodinu uživil a v čas války svého krále a svoji rodinu chránil. Půda a s ní svobodný selský lid tvoří základní kámen každého státu.

Zákony liberální učinily však půdu majetkem movitým, kterým selský lid může zacházeti jako s kapitálem. Zákony liberální ustanovily všeobecnou posloupnost dědičnou. Všecky děti zdědí statek po otci a sice jako by statek byl pohyblivý kapitál, všickni stejným dílem. Rodinný starý statek, na němž se rodina od pradávna živila, se rozpadne, dědičné podíly jsou čím dále tím menší a z majetného statkáře stává se poznenáhla chudý chalupník. Majetek pozemkový, který dle starého práva slovanského patří rodině a byl nedělitelným, jest nyní zákony liberálními majetkem soukromým, jímž jednotlivec může nákládati dle své libosti. Tím ale pozbývá majetek pozemkový své důležitosti pro národ a stát.

Rakouské soustátí nebylo by se po staletí ubránilo svým nepřátelům, kdyby je nebyl chránil selský stav, který byl na své půdě usedlý. Nynější stav rolnický by již nemohl po staletí bojovati proti nepřátelům vlasti, neboť se neustálým vzrůstajícím zadlužováním rozpadává a vychovává žebrácký proletariát zrovna tak jako města průmyslová v řadách dělnických od nesvědomitých spekulantů využitkovaných.

Za dob feudálních utrpěl arci sedlák mnoho, ale přese všechny feudální dávky a povinnosti měl sedlák svůj krb, svůj krov, svůj chléb. Neobmezená dělitelnost daleko tak neškodí stavu selskému jako naše právní poměry, za kterých půda v každém ohledu se považuje za kapitál. Abychom tomu zkázonosnému omylu v moderním národohospodářství porozuměli, všimněme si, jaký rozdíl panuje mezi majetkem pozemkovým a mezi kapitálem.

Kapitál jest nahromaděná práce, jest odměna za vykonanou práci, které můžeme použít k dalšímu užítku. Kapitál jest výsledek práce a jeho zevnějšek jsou nyní peníze. Kapitál jest pohyblivý a chce se neustále rozmnožovati a „mladé odchovávatí.“

Pravý opak toho jest majetek pozemkový. Půda jest pevná, nepohybuje se z místa na místo jako kapitál, vyžaduje neustálého vzdělávání a přináší jen jednou za rok jednu žeň, bez které bychom nemohli žíti. Čím více jest půda obydlena, tím více se musí vzdělávati, aby nás všechny uživila. Tím má půda sama v sobě velkou cenu. Kapitál mrtvý, mrtvé peníze nemají tuto cenu, peníze pozbývají veškeru svoji cenu, jakmile nemohu za ně ničeho koupiti.

Mezi kapitálem a majetkem pozemkovým jest rozdíl hlavně ten: kapitál jest pohyblivý, půda nikoliv; kapitál přináší dle nahodilých poměrů většího užítku, půda jen jednou za rok žeň, která závisí od povětrnosti; kapitál jde z ruky obchodníka do ruky řemeslníka, jest neustále čilým u vydělávání nových úroků, hospodář však jen jednou za rok sklídí výtěžek své práce.

Rolníci vynášejí půda průměrně jednou za rok průměrný užitek, rentu gruntovní. Kapitál není však tou měrou vázán, jeho užitek závisí od potřeb v obchodě a průmyslu. Čím častěji kapitál plyne z ruky do ruky, tím více vzrůstá, kdežto půda čím častěji mění svého majetníka, tím více ztrácí, čím déle se vzdělává a rok od roku se vyžítkuje, tím více slábne.

Zemědělství nedá se dle toho porovnat obchodem a průmyslem, zde i onde panují zcela různé poměry. Jest proto velkým omylem a hříchem moderního národohospodářství, jak jej zrodil liberalism, rolníka na roveň postaviti průmyslníkovi a oběma stejným loktem měřiti. Obchod a průmysl dodává společnosti takových potřeb, bez kterých by konečně žiti mohla, zemědělství však dává nám potraviny a potřeby, bez nichž bychom žiti nemohli. Krise v obchodě a průmyslu škodí národům velice, ještě více ale hrozí zkázou národům nouze hospodářská.

Jest tedy osudným omylem moderního národohospodářství půdou nakládati stejně jako s kapitálem a následky tohoto omylu se nyní jeví již všady, že půda závisí od kapitálu. Dokud římské právo vládlo mezi feudálními pány, dotud neobjevily se jeho zákazonosné následky v té míře, jako když se upotřebilo též pro stav třetí. Gruntovní renta a úroky z kapitálu jsou si dle římského práva sobě rovni, rolník jest také kapitalistou jako skutečný peněžník. Pozůstalost jeho rozdělí se mezi dědice stejným dílem, jako by půda byla movitou a kapitálu rovnou. Tím vzaly pozemky na sebe zevnějšek kapitalistický. Zdaliž pak může koupěnou usedlost někdo v určitých lhůtách splatiti? Z pravidla nikoliv, alespoň velmi zřídka. Neboť rolník, převevma zděděný statek a maje vyplatiti podíly penězi, neví nikdy určitě a jistě, kdy mu možno bude gruntovní užitek v penězích vyplatiti. Proto dědicům a dlužníkům nezbyvá jiný prostředek, aby si svoje nároky na statku pojistili, než hypotéka. Vážnou-li ale hypotéky na usedlosti, tu již tato není celou, hodnota její vězí v rukou kapitalistických hypoték a jejich majitelů. Jakmile se tedy římského práva obligačního použije v dědičnosti selské, přestává sedlák býti svobodným na svém statku, on robotuje kapitálu.

Překoupí-li někdo statek a uváže-li se v určité termíny, ty nikdy určitě a pravidelně splatiti nemůže, neboť gruntovní renta nedá se porovnat s úroky z kapitálu.

Výtěžek pozemku, gruntovní renta závisí od povětrnosti. Za úrodných a příznivých let si sedlák uspořídá a zapraví termíny, když však nastanou nepříznivé časy a neody, jak tu dostojí sedlák svým povinnostem vůči kapitálu? Hospodářství samo o sobě nenese určitých terminů, sedlák není nikdy s to říci, toho dne zapravím termin. Kdyby sedlák, překoupiv pole, měl odváděti určitý podíl žně každého roku zrovna tak, jak mu toho dovoluje sklizeň, nemohl by si věru stěžovat. Ale jak se nyní věci mají, zadluhuje se naše rolnictvo od roku k roku víc a více a právě v tom vězí nebezpečí moderních našich poměrů společenských, zvláště ale stavu selského lidu. —

Sedlák není v stavu určitého dne termíny a úroky splatiti, jak toho na něm vyžadují kapitalistické zákony, a tím se právě ničí majetek selského lidu.

Nechce-li sedlák, aby se mu usedlost prodala, musí si jinde vypůjčiti, aby zapravil určitého dne svůj termin. Zrovna tak se věci mají, vypůjčí-li si rolník kapitál ku zlepšení svého hospodářství, čili na intenzivní hospodářství, nikdy se kapitál mu nevrátí, kterého byl vydal na zlepšení. Arciť, je-li rolník spořivý a pracovitý, odchovává-li dobytek a pěstuje-li plodiny průmyslové, tu se mu snad podaří, že mimo úroky, které mu uhradí gruntovní renta, dovede vytěžiti i kapitál, kterého použil k zlepšení svého statku. Jinak ale

musí vždy zápasiti s kapitálem, který mu ukládá, aby z gruntovní renty, tedy z roční žně umořil úroky i kapitál. Uvážíme-li, že gruntovní renta se rovná úrokům z kapitálu ve výšce tří procent, tu nahlížíme, jak velikých břemen sedlákovu kapitál ukládá, anť žádá od něho zúrokování pěti i šestiprocentové a k tomu ještě celý vypůjčený kapitál zpět. Tato nesrovnalost mezi rentou gruntovní a úroky z kapitálů uvádí sedláka do podruží kapitálu a zničuje hodnotu jeho statku, přivádí jej konečně úplně v nivec.

V zemědělství sluje tento stav věcí subhastace. Již v poměrech spořádaných jest za těžko sedlákovu oproti kapitálu se udržeti. Jak ale se mu vede, když penězník kapitál vypoví? Nemá-li sedlák úvěr jinde, tu nic jiného mu nezbyde, než usedlost penězníkovi vydati a svůj krb opustiti. Zde máme moderní vyhánění sedláků ze statků zděděných, a kdo to zavínil? Nikdo jiný než liberalism.

Celá liberální soustava právní příčí se ve všem poměrům a potřebám selského stavu. Toto zákonodárství uškodilo selskému lidu v mnohém ohledu více než nevolnictví a feudální břemena. Za těch dob závisel sedlák arci ve všem od feudálního pána a tu přeci nelze upříti, že mnohá vrchnost křesťansky zacházela se svými poddanými sedláky, že byly doby, kdy selský lid požíval blahobytu, jak jsme toho viděli na sklonku středověku. Nyní však panuje nad sedlákem mrtvý mamon, který nezná slitování.

Liberální zákonodárci nedbali o rolníka, postarali se především o kapitalisty. Nařídili vyvazování břemen feudálních, uvalili ale sedlákovu břemena kapitalistická.

To poznáme z toho, že všecko, co sedlák odvádí státu, zemi a obcím, skorem výhradně v penězích odváděti musí. Naturální dávky, jakými byly desátky, přestaly. A právě v tom pozůstává tíha břemen, pod kterými si nyní rolník nařiká. Co tíží rolníka více, když musí dáti 25 procent z čistého výnosu svých polí v penězích, aneb když by odváděl vrchnosti určitý díl žita a pšenice, jak se mu na roli urodila?

Nyní se musí sedlák starati, komu by své obilí prodal, aby zapravil daně, a tu pak přijde žid nebo „křesťanský“ kupec a dá sedláku co se mu zlíbí, sedlák pak se smutnou tváří vrací se domů, aby pak zapravil daně a jiné povinnosti. V tom pozůstává právě nyní nejší nouze rolnictva, že sedlák všude potřebuje peněz a že plodiny, které mu přeci na roli se urodí, pozbyly důležitosti a hodnoty. Proto jest sedlák nucen nyní pěstovati především plodiny průmyslové jako cukrovku, chmel, víno a j.; tím se mu nedostává píče dostatečná, aby si mohl odchovati dobytek, takže následkem toho Evropa chudne na dobytek, jak prof. Lambl ve svém spise „Depekorace Evropy“ velmi pádně dokazuje.

Taktéž svobodný obchod poškozuj zájmy rolnictva. Neboť podkopává domácí tržbu a odnímá sedlákovu odběratele domácí. Nejzhoubněji ale řadí mezi rolnictvem moderní obchod směnečný a svobodná lichva. Naše zákonodárství liberální dovoluje sedlákovu půjčky směnkové, které si může vlastně jen obchodník dovoliti. Směnka jest výhradně kapitalistický prostředek, vyžaduje určitého dne zaplacení a právě tím škodí rolníkovi, neboť on není nikdy s to směnku na určitou dobu splatiti a tím musí zase zapraviti náklad za prodloužení směnky, a tak neustále dluhy na usedlosti rostou.

Lichvou vyrozumíváme nesvědomitě využitkování dlužníka za půjčené peníze. Od té doby, co v hospodářství zavládl moderní kapitalistický směr, od té doby selský lid trpí, jsa všelikým způsobem lichvou využitkovan.

Moderní peněžnictví lichvu odchovává. Zajisté, že mnohdy sám sedlák toho vinen, že upadne do rukou lichvářů. Lehkomyslnost, nerozum, pýcha, nepředložené a předčas-

né oddavky, falešný stud, často hýřivá společnost, potloukaní se v krčmách, hra v karty, to vše zavíní, že sám sedlák vinu toho nese, upadne-li do tenat lichvářů.

Ačkoliv tyto případy v životě praktickém často se přihodí, přece nemohou býti považovány za pravidlo. Lichvu podporuje hlavně to, že kamkoli se sedlák jen obrátí, všude potřebuje peněz a tím pořádě zápasí s nouzí o peníze.

Lichváři zničili již na tisíce selských statků. Co však nejsmutnější při nynějších poměrech, že musíme pozorovati, že řádění lichvářů neochabuje, nýbrž stále vzrůstá. Soudní síně by nám mohly strašných věcí odhaliti, jak řádí lichva v selském lidu. Lichva jedině trestním zákonem se neodstraní, má-li přestati, musí se jí utnouti kořen a to jest naše naskrze peněžité soustava hospodářská a peněžité zákonodárství.

Dokud sedlák všady potřebuje peněz, dotud bude nad ním panovati lichvář. Nápravu lichvy nesmíme očekávati od trestních zákonů, nýbrž v odstranění moderního peněžního hospodářství.

Tak různými prostředky vyhání liberalism pomocí svých zákonů sedláky z majetku od otců zděděného. V Prusku se vyvlastní každého roku asi 25 tisíc sedláků. V Cislajtánii vzrostly exekuční prodeje od r. 1874, kde čítaly 4.413 do r. 1878 na 9 tisíc, a v uherské polovici jest exekučních prodejů selských usedlostí každého roku ještě více.

I v těch nejhorších feudálních dobách nepřišlo tolik sedláků o svůj majetek, jako nyní za éry liberální, kde prý svoboda tolik štěstí lidu selskému přinesla.

Také hypoteční banky hledí spíše na zájmy kapitálu než na zájmy sedlákovy. Záložny Raiffeisenovy ulehčují rolníkovi úvěr osobní a při tom šetří zájmy rolníka, až rolnictvo pozná náležitě blahodárny vliv založen těchto, tak se i více záložny Raiffeisenovy rozšíří, než se to dosud děje.

Reální úvěr rolníka pozůstává v hypotéce, která jest vzata z práva římského. Hypotéku musí sedlák, když se mu vypoví, v určitý čas peníze zaplatiti.

Hypotéky se na statek uvalují nejvíce při dědičné posloupnosti neb při koupi, nejméně tím, vypůjčí-li si hospodář peněz ku zlepšení svého statku. Hypoteční banky soustředily v sobě hypotéky upsané na statcích selských. Nikdo nesmí říci, že hypoteční banky vzrostly k vůli potřebám stavu rolnického. Kapitalisté, kteří hypoteční banky zřídili, hleděli hlavně na prospěch svého kapitálu. Kapitalista, který svěří hypoteční bance své peníze, ať na akcie nebo dluhopisy, chce předně, aby jeho peníze byly bezpečně pojištěny a co možná vysokých úroků vynášely; jest-li že při tom stav rolnický prospívá, o to se kapitalista nestará.

Hypoteční banka přijme peníze a vydá za ně zástavní úpisy. Tímto cizím kapitálem spekuluje banka a hledí, aby co možná nejvíce získala.

Jak ale se při tom vede sedlákovi, který si z takové banky peníze vypůjčí? On musí peníze draže si vypůjčiti než banka sama, neboť jen tím banka existuje, tím ale se sedlákovi úvěr ztěžuje a zdražuje. Sprostředkováním bankovních ústavů sedlákovi se tímto přitěžuje a na dluzích mu přibývá.

Z toho vysvítá, že všeobecně obchod peněžité, banky, hypoteční a kreditní ústavy svým spekulantstvím přispívají k tomu, že selské statky víc a více se zadlužují.

12.

Zhoubné následky agrárního zákonodárství římsko-liberálního pro lid i pro stát.

Poznali jsme, že právo liberální vyvinuté z práva římského ponechává majetek pozemkový lichvářům a kapitalistům na pospas. Poznali jsme již, že moderní soustavou peněžitou v obchodě, v řemesle i polním hospodářství zavedenou půda rolníkem vzdělávaná víc a více závisí od vlády kapitálu, že dluhy a úroky ssají a zničují veškeren blahobyt lidu selského. Zkoumejme nyní, jaké následky se nutně vyvinou, potrvá-li tato liberální soustava nadále ve společnosti národů a ve státu.

Zákonodárství římsko-liberální, jak zavládlo od roku 1848, nakládá s majetkem pozemkovým jako s kapitálem. Hospodářství platí jemu zrovna jako řemeslo, provozované na základě kapitálu. Lid selský prožil po osvobození z břemen feudálních krátkou dobu svobody, svobody to lživé, které selský lid ani nerozuměl, kterou vlastně využítkovali liberální předáci u svém boji proti církvi a proti křesťanským řádům společenským, poněvadž snahy církve překáží podvratným snahám liberálů.

Liberální předáci, židé a jich stoupenci využítkovali svobodu pro sebe, tupili církev, křesťanství a spravedlnost a starou poctivost v jim oddaném a od nich placeném časopisectvu židovsko-liberálním. Lid zaslepen, věřil, a nyní jeví se následky osudného období liberalismu: zemědělství v Evropě jest úplně zadluženo a závisí od kapitálu.

Žádná jiná strana politická se nezabývala otázkou našeho zemědělství, jako strana konservativní.

Konservativní strana zastoupena především kněžstvem, křesťanskou šlechtou a poslanci smýšlení křesťanského, podala v říšské radě i v zemských sněmech vládě příčiny stísněného stavu rolnictva a návrhy, jak by se poměry tyto daly zlepšiti. Pod mocí kapitálu hyne sedlák. Druhý zhoubný následek soustavy kapitalistické, který každý soudný muž nahlédne vlastním svým okem, že střední stav rolnický mizí a proletariát a malorolníci se množí. Liberalismus nezná v majetku žádných mravních povinností. Zrovna jako žid vidí ve všem jen zisk a užitek, nikoliv však mravní zákony svědomí, tak oloupila soustava liberální naše zákony o veškeren mravní křesťanský ráz.

Cesta, kterou sedlák klesá do třídy žebrácké a do třídy chalupníků a baráčníků, jest nucená dědičná dělitelnost statků ve formě kapitalistické. Zemře-li sedlák statku prostřední velikosti, na němž rodina v blahobytu žíti mohla, tu se musí statek rozdělití stejným dílem, ten kdo statek převezme, musí svým bratřím a sestrám podíly vyplatiti v penězích. Na statek uvalí se hypotéky a jak se synovi vede, nepotřebujeme dále líčiti. Neuvolí-li se nikdo z dědiců celý statek převzítí, tu se statek rozdělí na stejné díly. Otec byl zámožný sedlák a rodina žila v blahobytu, děti jsou chalupníci aneb baráčníci a nuzně v potu tváři vydělávají si svůj chléb vezdejší.

Na druhé straně vznikají následkem exekučních prodejů veliké statky, které sobě zakoupili kapitalisté a bankovní ústavy. Tak se soustředí statky, o které přijde střední stav rolnický, v rukou několika velkokapitalistů a peněžních ústavů, tím vzniknou a rostou velkostatky, latifundie na úkor středního stavu selského. Živý příklad podává nám Anglie.

Jaká jest existence malorolníka? Aby si zaopatřil peněz, musí pěstovati plodiny pro průmysl, cukrovku a j. Tím mu chybí píce a stelivo pro dobytek. Tu se potýká chalupník s lesnickými úřady o lesní stelivo.

Professor Lambl na pražské technice dokázal ve svém spise „Depekorace Evropy“, to jest ubývání dobytka v Evropě, že právě pěstováním plodin průmyslových nemůže rolník důstatek dobytka odchovati, anť mu chybí píce a stelivo.

Malorolník sténá ještě více pode jhem kapitálu než sedlák na statku prostředním. Mimo vzdělávání svých polí, musí jinému pracovati, jinému nádeničiti, aby sebe a rodinu uživil. Chalupník trpí ještě více než sedlák statku prostředního nouzí peněžitou. Jemu úplně schází veškeré prostředky, své malé hospodářství zlepšiti, umělé hnojivo sobě zaopatřiti, dobytek krmný odchovávat, lepších nástrojů hospodářských si koupiti. Chalupníkovi neustále nedostává se peněz a sebe upřímnější snahy spolků hospodářských v tom směru mu nepomohou, dokud se nezmění nynější soustava peněžítá.

Čím snadněji si chalupník dovede peněz zaopatřiti vydlužením, tím více vzrůstají jeho dluhy, tím více se stav věcí zhoršuje, tím hroznější stává se nadvláda kapitálu nad selským stavem. Arciť sedlákovi se má dostati snadno a lacině peněz, aby si zlepšil hospodářství, nikoliv ale, aby kreditu zneužíval a sám si svoji existenci zkazil zadlužováním buď lehkomyšlným neb nuceným.

Malorolník není též v stavu půdu náležitě vzdělávati, on nemá k tomu tolik prostředků a tím půda chudne a slábne. I jeho strava jest velmi chatrná a špatná. Zde jest nejvíce nedostatku a bídy a proto vidíme, že lichváři nejvíce malorolníky a chalupníky ssají a zničují. Zahnízdí-li se ale v takové selské chatě bída hmotná, tu nalezneme s ní spojenou bídu mravní. V této třídě selského lidu dorůstá selský žebrácký proletariát.

Na základě toho, že následkem zadlužování střední stav mizí a malá hospodářství se množí, která se však za nynějších poměrů neudrží, vzrůstají na druhé straně velkostatky čili latifundie.

V Itálii, ve Španělsku a Anglii skupili kapitalisté svými penězy mnoho zadlužených malých hospodářství a utvořili sobě tímto velkostatky. Jak jsme již poznali, nemůže malý rolník, je-li zadlužený, z rukou kapitalisty vyváznouti. Konečně jest kapitalista nucen rolníkovi chalupu odejmouti, nechce-li, aby přišel o svoji půjčku. Co počne však kapitalista s hospodářstvím, kterému ani nerozumí a do kterého se mu vůbec ani nechce, poněvadž se štítí tělesné a namahavé práce?

On prodá nabytý pozemek lacino velkostatkáři. Tak skupuje veliký kapitál lacino ku ohromné škodě středního stavu rolnictva mnoho pozemků, které pak pronajme chalupníkům anebo je promění na les a pastviny. Tak se to především děje v Anglii a Itálii. V Irsku, kde lordi angličtí pronajali pachtýřům své latifundie, mají se nyní báti o svůj život. Tím donuceni, vyhánějí pachtýře, rozbourají chalupy a promění pole jednoduše v pastviny, anebo vzdělávají půdu na způsob americký, totiž velikými parními stroji. Ve Skotsku a v Irsku i v Anglii proměnilo se tím způsobem na 40 až na 60% půdy ve věčné pastviny. Tisíce dříve svobodných sedláků stali se pachtýři velkokapitalistů a pak se jednoduše vyhnali. V Anglii začalo toto vyhánění ze strany velkého kapitálu již v letech 40tých a irská otázka doposud vládě anglické nedá pokoje a také se dříve nestane, dokud lidu se nedostane práva. V krajinách, kde latifundie jsou v převaze, vypukne často hlad a nedostatek.

Z toho však nenásleduje, aby nebylo vůbec velkostatků. Velkostatkář, jako historická šlechta mají své zvláštní a větší povinnosti ku společnosti, jakž jsme již ve článku o šlechtě a stavu selském poukázali. Tvoří-li se však velkostatky z rozpadajících chalup selských na úkor a ku škodě ochuzeného lidu, tu nastává neoprávněnost těchto. U nás v Rakousku tento stav věcí se v té míře vyvinouti nemůže, ačkoliv velcí kapitalisté a úvěrní banky již mnoho pozemků skoupili.

Velkostatky jsou sice sociálně oprávněny, ale ještě ve větší míře jest stav selský oprávněn, aby měl majetek pozemkový, na kterémž by svobodně živ býti mohl, neboť hlavní síla státu spočívá na svobodném středním stavu selském. Sociální nebezpečí kapitalistické soustavy v zemědělství jest veliké.

Jak se nyní věci mají, není lid selský jist svých pozemků. Sedlák ztrácí pozemky a třídy peněžnické půdy nabývají. Sedlák, jenž má býti přece svobodný, klesá vždy hlouběji do otroctví kapitálu, stává se odvislým svojí osobou, rodinou, i musí se dáti využívat politickým rejdmům a záměrům kapitalistů. Bourgeoisie stává se znenáhla majetníci jmění národního, kdežto sedlák přese všechno své lopocením jest otrokem zákona úvěrního.

Vyvlastnění rolníků jest na denním pořádku. Selský lid není již více usedlým na půdě, nýbrž stěhuje se zrovna tak jako dělnické třídy ve hlavních městech továrnických. Jakmile však lid selský ztrácí půdu, není s ní srostlý, pozbude společnost lidská, pozbude stát svých základů. Naše zákonodárství, místo aby selský lid chránilo, pomáhá svojí soustavou k těm koncům, jakých se dodělal starý pohanský Řím za časů Grachů. Poněvadž stav selský víc a více se zadlužuje, musí přijíti ten okamžik, kdy kapitál veškeré pozemky skoupí a ve velkostatky je promění a tu nastane doba kapitalistického feudalismu. Sedlák, jenž otročí kapitálu, jehož pole náleží peněžníkovi, robotuje bez veškeré vyhlídky, že se jednou vykoupí. Takový sedlák ztrácí veškeru svojí mysl, lásku a příchýlnost ku své rodné půdě. Neboť jaké živobytí mu země rodná podává? Jen dření a robotování pro jiného. Tento vývin věcí se urychlí, čím více liberálové a jim sloužící novinářstvo oloupi svým vtípem a svojí prolhaností selský lid o náboženství a víru, o křesťanský mrav, o mravní počestnost, pracovitost a spořivost. S neláskou k vlasti vzrůstá též vystěhovalství z otčiny, jak toho dnes Maďarsko dokazuje. Ten, kdo ještě něco má, prodá svůj díl, aby si alespoň částku zachoval za mořem. Ti, kteří v rodné zemi zůstanou, netvoří již více pevný a neodolatelný základ státu. Neboť ten, kdo nemá, kam by svoji hlavu položil, ten také nebude hájiti trůn a oltář. Sedlák neuchopí se zbraně pro takovou otčinu, která ho vydělila ze statku otcovského.

Dojde-li společnost naše pod vlivem kapitalismu k těmto koncům, pak i selský stav přihlásí se ke komunismu, tím více se nakloní k zásadám socialistickým, prohlášeným na kongressu v Baselu, v Marseillu a Edinburgu: Společnost lidská má právo a jest to též nutné, veškeren pozemek a půdu za majetek veřejný prohlásiti.

Tenkrát se spojí dělník a rolník ve společný socialism.

Ať naši vladaři, státníci a zákonodárné sbory u vši poctivé snaze na to pomýšlejí, by stávajícím poměrům odpomohli navrácením k dřívějším řádům křesťanským a patřičnou opravou, jež by vyhověla potřebám doby nynější, neboť neučiní-li to v čas, sociální revoluce třídy majetné úplně vyhladí.

13.

Základy práva selského.

Doposud jsme v našich úvahách dbali na nezdravé poměry v rolnictvu panující a snažili jsme se příčiny těchto poznati. Nyní nám nastává úkol, uváživše, jak důležitou jest půda a s ní stav rolnický pro společnost lidskou a pro stát, abychom ustanovili hlavní rysy zákonů práva pozemkového. Půda jest a zůstane na vždy zdrojem a zřídlem naší výživy. Jak Bůh pravil, potrestav prvorodiče naše: „trní a bodláčí má tobě přinášeti, v potu tváři jísti budeš svůj chléb.“ Tato slova Všemohoucího znamenají, že člověk ku práci stvořen, jen prací se uživiti má. Hospodářství polní s veškerým svým příslušenstvím tvoří tímto základ výživy všech národů, jejich kultury a vzdělání. Dokud národové kočují se stády, dotud nemá půda takové důležitosti. Teprv když se národ usadí stále a půdu, kterou obývá, také vzdělává, tu teprv nabývá půda své plné důležitosti, tu teprv jest začátek otčiny, vlasti a státu. Vzdělávání půdy jest tedy počátkem kultury každého národa. Teprv na základě mozolné práce rolníka může se uživiti řemeslník, průmyslník, může vzniknouti obchod, rozkvétati umění, básnictví a věda.

Z toho vysvítá, jak důležitou jest půda a stav selský v sociálním a politickém ohledu. Není možná, abychom jimi nakládali se stanoviska práva úplně soukromého. Vůbec se nedá určit, že majetek jest úplně soukromý, kterým jednotlivec může nakládati dle své libosti, každý majetek přináší s sebou také mravní povinnosti, za které jsme zodpovědní před Bohem i před lidmi. Platí toto o majetku vůbec, tím více o majetku pozemkovém, poněvadž půda vyživuje národ. Proto najdeme v dějinách každého národa, že půda měla právo veřejné, — publici juris — že jednotlivec nesměl půdou zacházeti dle svých choutek.

Zákonodárství liberální učinilo půdu majetkem úplně soukromým a následky toho jsou, že špekulantství zmocňuje se pozemků a obchoduje jimi jako výrobky průmyslovými. Nesmí se tedy vlastnictví půdy ponechati úplně libovůli jednotlivců, nýbrž má se bráti vždy zřetel ku společnosti.

Tím nechceme snad zastupovati snahy agrárních komunistů. Nikoliv, majetek soukromý, nabytý zděděním neb prací neb kterýmkoliv titulem poctivým a zákonitým, musí zůstati nedotknutelným, „mé“ a „tvoje“ musí se vždy lišiti od sebe, jak nám to přikázání Boží poroučí.

Ale to se nesmí trpěti, aby s půdou nesvědomití spekulanti obchodovali jako žid se sirkami, aby řáděním parcelářů, neb nerozumnému rozkouskování statků neb přílišnému vzrůstu velkostatků se zamezilo. A to jest právě úkolem zákonodárství. Na těchto základech má býti utvořeno právo selské, aby selský lid byl jist na své půdě, aby takto svojí prací sebe a celý národ uživil. Obrátme se k rolnictvu samému. I jeho stav jest pro státní společnost velice důležitý. V jakých poměrech žije selský lid, padá vždy více méně na celý národ. Stát a národ liší se podstatně od sebe: zda-li půdu vzdělává svobodný neb poddaný neb docela nevolný sedlák, zda-li rolník jest vlastníkem půdy, kterou vzdělává či nikoliv. Práce člověka nevolného jest práce nucená a málo vydatná také jí chybí mravní stránka. Ku práci odkázal Bůh člověka po hříchu našich prarodičů: Modli se a pracuj. Ale práce pozbývá vši mravnosti, jest-li jest nucena. Nevolnost v práci přivádí člověka k tomu, že prací opovrhne a ji nenávidí. Jaký jest již velký rozdíl mezi otrokem ve státu

římském a nevolným, k půdě připoutaným sedlákem! Teprv když sedlák jest i osobně svoboděn a spolu majitelem půdy, kterou vzdělává, může býti oporou svého národa a vlasti.

Otrok neustále hledí, jak by se sprostil svých pout, společnost, která se živí prací otroků, jest neustále ve strachu před povstáním těchto uhnětenců. I sedlák v nevolnictví neb feudálními poměry stísněný neposkytuje národu toho zdravého podkladu, jakého jest každému národu třeba. Sedlák takový hledí též setřásti se sebe tato pouta a jen mocí udrží se v poslušnosti, jak povstání selská nám to dokazují.

Teprv rolnický stav svobodný ale i spolu jistý na své půdě a v náboženském i mravním životě neposkrvněný, tvoří v národě to zdravé jádro, bez kterého žádný národ prospívati nemůže. Proto má vladař, jeho vláda a vyšší stavy k tomu hleděti, aby v národě udržel se selský lid osobně svobodný, na svém majetku jistý a mravně neporušený.

Základem mravní neporušenosti každého národa, selského lidu ale obzvláště jest a zůstane na vždy Kristem, synem Božím zjevené a církví katolickou hláсанé náboženství. Mravně zdravý jest sedlák jen tehdy, když jeho přesvědčení a jeho jednání jest křesťanské. Proto osočování a brojení proti církvi jak se děje se strany zednářů, svobodomyšlníků a židů v časopisectvu, v literatuře a na školách vysokých, středních i obecných, pak ve spolcích a politických zastupitelstev, poškodilo též náš selský stav a podkopalo na mnoze zdravé jeho vnitřní poměry.

Náboženstvím ztrácí sedlák tu nejsilnější oporu v práci a v denních svízelných, jedinou útěchu v zármutku a neštěstí, a jedinou naději na lepší budoucnost. Nauka Kristova vštěpuje sedlákovi, že ku práci jsme „všichni stvořeni, že cíl nás všech jest na onom světě, učí jej pravou cenu věcí vezdejších a pomíjející požitky vezdejších radostí. Náboženství křesťanské vede sedláka ku práci, ku střídmosti, posvěcuje jeho namáhání, smiřuje protivy mezi chudým a bohatým, což nutno obzvláště za naší doby, ukládá mu do svědomí poslušnost k vrchnosti duchovní i světské, tvoří tedy baštu pevnou proti všem vzpourám a nespokojenostem. Církev katolická, hlásajíc učení Kristovo, nemůže tomu úkolu dostáti, není-li svobodna, není-li nedotknutelná ve svém učení a vnitřní soustavě chráněna před libovůlí lidskou. Oproti náruživostem, jež se skrývají pod halenou sedlákovou jako pod kabátem měšťánina, chrání jenom náboženství zjevené.

Abyste církev své úloze sociální dostála, musí býti ve všem svém zřízení nedotknutelná, jakožto ústav Bohem samým zřízený.

Sahá-li tedy státní moc aneb jak to obyčejně bývá, byrokracie do záležitostí církevních, škodí si stát sám sobě, poněvadž podkopává a ruší nejzdravější základy své společnosti.

Od jakživa byla církev vychovatelkou národů. Veškeré vychování a vzdělávání bylo v rukou církve. V boji proti církvi, jež vedou liberálové ve službě svobodných zednářů, byla církev oloupena o veškeren vliv na vychování mládeže. Škola se stala ústavem státním, ačkoliv stát nemá žádných prostředků po ruce, vychováváti národ jako církev. Největší škola beznáboženská nevychovává proto zdravé, v náboženství i v křesťanských povinnostech ustálené pokolení.

Obzvláště ale nevyhovuje potřebám lidu selského, poněvadž podává dětem venkovským učivo zcela zbytečné, kdežto potřebné vědomosti pro sedláka budoucího nepřestuje. Jsme toho názoru, že by školy venkovské měly býti přizpůsobeny potřebám a poměrům stavu selského.

Tedy jen svobodný, svého majetku jistý a nábožensky i mravně neporušený lid selský jest nedobytnou baštou pro oltář a trůn. Z toho stanoviska musí zákonodárství naše s půdou nakládati, že půda živí národ, že se nesmí vydati nesvědomitě spekulaci a ziskuchtivosti jednotlivců.

14.

Úroky z kapitálu aneb gruntovní renta?

Názor kapitalistický a s ním důsledný liberalism vidí v půdě jen kapitál a obchoduje s půdou jako s kterýmkoliv výrobkem průmyslovým. V úvahách našich poukázali jsme ale na tuto osudnou zásadu liberálního národohospodářství. Půda vydá rolníkovi jednou za rok plodiny a jimi zaslouženou odměnu za vykonanou práci. Naše zákonodárství, nehledíc na tento jediný roční užitek půdy, nýbrž vidouc v ní kapitál, vydalo také zákony, které se jen pro výrobu kapitálu hodí. Kapitál, jak víme, může za rok vícekrát užitek přinést, podle toho, jak často se k obchodu upotřebí.

Jest tedy prvním požadavkem zákonodárství zemědělského, aby veškeren úvěr rolníkův o gruntovní rentu se opíral. Gruntovní renta není však nic jiného, než čistý výnos hospodářství, jest výsledek práce rolníkovy. Gruntovní renta jest čistý výnos sedlákův, totiž, co mu zbyde, když zapraví veškeré své výdaje, jakých měl při vzdělání své půdy.

Čistý výnos, gruntovní renta, jest tím větší, čím menší jsou vydání sedláka a čím lépe prodá své plodiny. K vydání polního hospodářství počítáme semeno na setí, peněžité výdaje za orbu, za práci, za upotřebení polních náčiní, za správy, daně atd.

Hlavní výdaje činí mzda nejen cizím osobám služebným, nýbrž i za vlastní práci, za kterou si hospodář zapraví své živobytí. Sedlák, jenž sám sobě role vzdělává, musí od celého výnosu polí odečísti též veškeré potřeby k živobytí, aby mohl se vykázati čistým výtěžkem čili gruntovní rentou svých pozemků.

Za druhé rozhoduje o velikosti gruntovní renty tržba. Zde teprv poznáváme společenský charakter gruntovní renty. Tržba, která určuje plodinám cenu, jest sociální zařazení, které se vyvinuje poměry společenskými. Ceny na trhu vstoupají neb klesají, dle toho, mnoho-li se plodin přiveze, jaká jest spotřeba konsumentů, vzdálenost venkova a měst, dráhy, dopravní cesty, peněžité poměry, politická situace a zákonodárství, to vše má vliv na cenu plodin. Uvážíme-li veškeré okolnosti, které rozhodují o ceně plodin na trhu, poznáváme, že gruntovní renta jest výsledek společenské kulturní práce.

Gruntovní renta závisí tedy od poměrů společenských a zrovna tak rozhodují tyto poměry, kdo čistého výnosu z práce selského lidu požívá, a právě v tom spočívá blaho každého národa, aby se gruntovní renta mezi veškeré vrstvy národa spravedlivě rozdělila.

Půda nás všechny vyživuje a výnos její má se mezi námi dle toho, jak pracujeme, v různém stavu spravedlivě rozdělit. Proti této spravedlnosti hřeší nejvíce lichváři; lichva hubí veškeren zdravý život selského stavu. Nejstarším bojovníkem proti lichvě jest katolická církev. Obvykle se píše, že církev zapovídala bráti úroky vůbec, což však odporuje skutečnosti. Církev bránila práci a pozemek před zhoubnou mocí kapitálu. Peněžitý obchod beze vší práce na úkor namahavému životu jiných neměl býti výživou, nýbrž jen přede vším práce. Proto církev ve středověku zavedla prodávání rentovních úpisů, jejichž prodej chránil selský lid před vydíračným lichvářem.

Hlavní těžiště celé nynější otázky o stavu našeho rolnictva spočívá především v tom, na jaký způsob má se pozemek zadlužit, aby stav selský nepřišel o svůj majetek, zároveň ale, aby i ten, jenž sedlákovi kapitál půjčí, měl půjčené peníze pojištěny a spolu spravedlivý z nich užitek zaručený.

Kdyby tato otázka byla rozluštěna, pak bychom se nemuseli strachovati o náš selský lid. Aby se toho docílilo, nesměly by úroky za půjčený kapitál býti větší než gruntovní renta, totiž čistý výnos statku. Zároveň by se muselo podle středověkých rentovních úpisů cestou zákonodární určit, aby se vypůjčený kapitál nemusel vrátiti a zaň aby na statku připsán byl rentovní úpis. Aneb, abychom se vyjádřili jinak: Vypůjčené peníze by sedlák kapitalistovi nikdy nevrátil, nýbrž odváděl by mu tak dlouho jistý podíl z čistého výnosu svého hospodářství, jenž by odpovídal úrokům z půjčeného kapitálu, až by dluh byl umořen.

Zároveň by se musel zákonem určit způsob, jakým by se statky od rentovních úpisů vykoupily.

Neboť kdyby hospodářství zkvetlo, že by mohlo umořiti a se zbaviti rentovního úpisu a sedlákovi nebyla k tomu žádná cesta dovolena, závisel by jako nyní i na dále sedlák od kapitalisty a zase bychom stáli jako nyní před otázkou sociální.

Tím, že kapitál rentovním úpisem navždy se přivtělí půdě, a půda jistý podíl užítku ročního za půjčený kapitál odvádí, pozbývá kapitál veškeru svoji zhoubnou moc oproti majetku pozemkovému, nyní jsou si sobě rovni, oba jsou nyní nemovitými, půda sama sebou od přírody a kapitál nevypověditelným vtělením na statku. Aby tento řád rentovních dluhopisů stavu rolnickému skutečně prospěl, musely by se snížit úroky z kapitálu na statku hospodářském vtěleného, tak aby nepřevyšovaly skutečný čistý výnos usedlosti.

Jenom tehdy stav rolnický vymůže si na kapitálu úroky tak nízké, které vyhovují celé přirozenosti a všem potřebám polního hospodářství, když se sám zorganizuje a proti kapitálu sjednoceně vystoupí.

Rolníci musejí, aby dosáhli patřičného vlivu na kapitál, se spojit v župní spolky.

Nemůže býti úkolem našich úvah, rozebírati všechny pokusy mužů, kteří se obírají otázkou stavu rolnického. Poukazujeme jen na spisy bar. Vogelsanga ve Vídni a sice spisy: Die Grundbelastung und Grundentlastung 1879, Die Nothwendigkeit einer neuen Grundbelastung 1880, Die social-politische Bedeutung der hypotekarischen Grundentlastung 1881 vesměs vyšly u Jindř. Kirsche ve Vídni. Díla bar. Vogelsanga jsou pro naše poměry v Rakousku velmi poučná a bylo by žádoucí, aby mužové pracující v zákonodárných sborech o zlepšení našeho selského lidu obsah těchto studií znali. —

Nemůžeme ku konci této úvahy opomenouti agrární program hrab. Ludvíka z Arco-Zinneburku, bavorského to šlechtice, jež uveřejnil dr. Ratzinger ve svém spise „Zachránění rolnictva“ (Die Erhaltung des Bauernstandes). Obsahuje osm bodů a sice:

1. Ať se urovná zadlužování selských statků tím, aby se majitelům půjčil kapitál nevypověditelný s amortisací a levnými úroky. Nynější hypoteční banky toho neposkytují, poněvadž hledí si výdělku. Žádáme proto ústavy úvěrní od státu zřízené, jejichž výlohy správní a ztráty nezaviněné (risiko) by se uhradily z fondů rezervních státem poskytnutých.

2. Župní zřízení stavu rolnického pod vedením úředníků. Zástupcové selských žup mají bdíti nad tím, aby se usedlosti nerozbíjely, aby na místo nedbalých a hýřivých hospodářů přišli pracovití a svědomití hospodáři. Při půjčkách a při odhadnutí poškození ohněm jest povinností představených župy, aby sami co znalci odhadli škodu neb hodnotu statku; dále by si župy spravovaly samy veškeré změny držebností a veškeré zlepšení u vzdělávání půdy.

3. Osobní úvěr sedláka ať spravuje a uspokojuje místní úvěrní spolek. Neboť při úvěru osobním rozhoduje především znalost místních poměrů. Je-li sedlák spořivý a pracovitý, má větší úvěr osobní než hospodář nedbalý; ostatně osobní úvěr jen tehdyž má se využití, potká-li hospodáře neštěstí aneb vyskytnou-li se zvláštní okamžité potřeby. Sedlákově nesmí se usnadnit prostředky ku zadlužování, neboť to zavdává příčinu k lehkomyšlnosti a nedbalosti.

4. Osobní úvěr sedlákův by se zvětšil, kdyby sedláci sami mezi sebou utvořili spolky konsumní. Aby se rolnictvo stalo neodvislé od překupníků, u nás zvláště židů, kteří mu ceny obilí diktují na bursách plodinových, bylo by úlohou župních spolků vesnických, aby sami utvořily si spolek konsumní, totiž aby samy kupovaly plodiny a spolu též konsumentům prodávaly. Ovšem, že by při tom vedení tohoto spolku smělo se jen svěřiti rozumným a rozšafným mužům.

5. Aby hospodář v okamžitých nesnázích nezávisel od milosti kapitalistů, bylo by záhodno, aby systém našich úvěrních bank a spolků, kteří hledí na svůj zisk více než aby sedlákově pomohly, aby tento systém byl poopraven pomocí státu.

6. Stejná dědičná posloupnost má se obmeziti, to činí již beztoho každý rozumný hospodář, rovněž ať se obmezí exekuční prodeje a nikdy ať není dovoleno exekučním násilím prodati hospodářský inventář, ku kterému především patří potah a dobytek.

7. Selské právo vyžaduje nejen uspořádání poměrů ku kapitálu, žádá též, aby se urovnalo zákonodárství selskému stavu přiměřené ve školství, v chudinství, zákon domovní a manželský a sice přiměřený stavu selskému, nikoliv však rovněž stejná právní nařízení, které platí pro města a stavu průmyslovému. Pro selský lid ať jest právo selské.

8. Selské právo má chrániti sedláka proti cizí soutěži. Obilní cla jsou nutná k ochraně rolníka domácího. Taktéž ať se urovnají ceny dopravní na drahách k ochraně domácího, nikoliv však cizího hospodáře.

Totož jest program agrární krátkými a jasnými črtami naznačený, který probereme v následujících úvahách.

15.

Pravý význam „úvěru a hypotéky“ pro rolnictvo.

V dřívějších úvahách o stavu rolnickém uvedli jsme nejzávažnější příčiny nynější tísně rolnictva a mezi jinými uvedli jsme za hlavní příčinu úpadku hospodářského, že rolník stává se ze všech stran obětí peněžitých spekulací. Agenti různých bankovních závodů nabízejí rolníkům za výhodných podmínek půjčky, po půjčce se však dostaví všeliké výlohy, o kterých sedlák neměl ani tušení, takže, kdyby je byl dříve znal, nebyl by si peněz ani vypůjčil. Mimo to vybírají si stát, notáři a advokáti pod právem zákona při každé změně državy selské usedlosti vysoké taxy, v ničem neberouce na to ohled, zda-li se statek octne v rukou nesvědomitých spekulantů, aneb zůstane-li sedlákovi. Tak daleko dospělo liberální zákonodárství od roku 1848, že rolnický lid, jásaje tehdy i nyní: „Nastane nám svoboda,“ octl se za tak krátkou dobu v úplném poddanství kapitálu. Pravdy těchto slov buď dokladem, že půda vyplácí jen na úrocích kapitalistům takové sumy peněz, jakými ani veškerý průmysl a obchod nevládne. Milliardy, které rolnictvo jako roční úroky platí kapitalistům, shromažďují se v rukou baronů a králů peněžníků. Ti půjčují ohromné své kapitály, jež ssají z půdy státům a stávají se tím vlastně panovníky nad jednotlivými národy. Určují výši úroků a kursy na burse, ovládají celý trh, na kterém si sami dělají ceny výrobků a obilí, vyhrávají na burse bez všelikého namáhání majetek, žijí bez práce ze svých důchodů z kapitálu a při tom ovšem jmění jejich samo neustále roste. U nás v Rakousku utvořily se tak zvané „kapitalistické kruhy,“ které všechny suroviny skupují a pak je konsumentům prodávají tak draho, jak se jim zlíbí. Máme na př. „kruh rtuťový.“ Dům Rotšildův totiž skoupil veškeré doly rtuťové a nyní prodává rtuť tak draze, jak sám chce. Nejvíce rtuti spotřebuje armáda; z toho se může každý domyslet, mnoho-li tisíc tato internacionální rodina Rotšildův na našem eráru ročně vydělá. Ve Vídni utvořil se vedením Rotšilda „kruh uhelný,“ který Vídeňákům zdražuje uhlí, jak se mu zlíbí. Pak vyhlásují židovské noviny vídeňské, že metrický cent uhlí ve Vídni bude o 6 až 7 kr. dražší. Tak ssaje židovský kapitál z křesťanského lidu. Ve Vídni jest spolek kapitalistů, jenž tvoří „kruh obilní,“ pak kruh, který skupuje veškerý dobytek na porážení, „kruh řeznický“ a v jiných odvětvích obchodu utvořily se společnosti, které kupujícímu obecnstvu prodávají výrobky v cenách dle své libosti. Zde jest manšestrovskou zásadou v obchodě a prodeji „svobodná konkurence.“ Když chudý dělník nemůže si pro svoji rodinu a pro sebe práci na živobytí vydělati a řekne-li, že za takovou mzdu nemůže dále pracovati, tu se vyhlásuje hned za anarchistu. Kdo však se stará o mezinárodní židovstvo a kapitalisty? Každý si ještě vzpomene na debatu v říšské radě, na které se jednalo o zvýšení cla z petroleje. Veřejně se tehdy prohlásilo, že fiumánská společnost, jejíž hlavou Rotšild, systematicky stát ošizuje o clo.

Dr. Steinwender jmenoval veřejně Rotšilda podvodníkem. Jakých prostředků se proti tomuto švindlu použilo? Žádných, za to ale uveřejnily židovské orgány, že fiumánská společnost na petrolej vyplácí svým akcionářům 70% dividendy. Mnoho-li procent vynášejí Rotšildovi uhelné doly ve Slezsku a doly rtuťové, o tom se svět nikdy nedozví, vidíme to ale na lidu, jenž neustále víc a více chudne. Žijeme v době prazvláštní; rafino-

vaný podvodník platí ve společnosti za muže, jemuž se všecko koří, spravedlivý křesťan platí nanejvýš za h l o u p é h o člověka. Bůh to naprav!

Věda se postarala o to, aby tomuto soustavnému vydírání půdy a rolnictva dán byl název vědecký. Místo aby se bylo řeklo, že sedlák se víc a více zadlužuje, mluvilo se, že sedlák potřebuje většího a lehčího úvěru. Části usedlosti, které se odštěpily od statku a jako hypotéky zapsány byly do knih, nazvala tato věda rozmnožením kapitálu; všude se velebil netušený rozkvět hospodářský, kdežto v pravdě a skutečnosti rolnictvo jest v šanc vydáno vyděračům a parcelářům, kteří hospodářství, jak bylo od pracovitých a spořivých předků za mnoho set let uspořádáno, za krátkou dobu zničili. Tak daleko dospěl tento chybný názor o potřebě úvěru, že dluhy zase jinými dluhy odstraněny býti mají. Dábla chtějí vyhnati skrze belzebuba. Úvěr pro rolníka jest zcela jiného rázu, než úvěr pro řemeslníka a průmyslníka. Úvěr vůbec znamená výměnu rozličných hodnot. Ten, kdo si na úvěr něco vypůjčí, zavazuje se věřiteli, že mu po nějakém čase dá více, než mu půjčil. Řemeslník neb obchodník vypůjčí si od kapitalisty sumu peněz a podnikne touto sumou své řemeslo neb svůj obchod. Svoji práci a svým namáháním chce si za nějaký čas nejen vydělati vypůjčený obnos, nýbrž i nad to přebytek, kterým si uhraditi chce úroky z vypůjčeného kapitálu a své živobyti. Úvěr spočívá na té zásadě, že věřitel půjčuje podnikateli kapitál, aby od něho za nějaký čas obdržel více než mu půjčil; v tom vlastně spočívá náš národohospodářský život na rozdělení práce a času.

Od takového úvěru jest zcela jiného rázu dluh, který si uváže sedlák na svém statku. Hypotéka jest dluh zástavní a žádný úvěr. Vypůjčí-li si rolník sumu peněz a dá ji vtělit na hypotéku své usedlosti, nečiní toho proto, aby za nějaký čas dodělal se tohoto kapitálu a ještě nějakého přebytku k tomu, nýbrž on si vypůjčí z nouze, aby totiž mohl vyplatiti podíly bratřím a sestřím, aneb aby zapraviti mohl kupní cenu, anebo aby si pomohl, stihlo-li jej krupobití, dobytčí nemoce, špatná žeň, aneb jinaké neštěstí v hospodářství a v rodině.

Půjčka rolníka jest půjčka z nouze. On nemůže ujistiti věřitele, že mu za krátký čas navrátí kapitál i s úroky, jak to slíbiti může obchodník neb průmyslník. Pravý opak jest u rolníka; on dává za půjčený kapitál ne-li celý statek, tedy alespoň jistou část do zástavy, on rozděluje svoji usedlost mezi sebe a věřitele. Dluh hypoteční a kredit u obchodníka mají jen jedno společné, totiž v obou případech půjčují se peníze, ve skutečnosti jsou ale oba případy od sebe velice rozdílny, ba jsou si pravým opakem. Ten, který na úvěr si vypůjčí peněz, nabízí věřiteli hodnotu větší do budoucna: rolník žádaje hypotéku, dává svůj nynější majetek do zástavy.

Ten, který na úvěr si vypůjčil, vydobude si jmění většího, rolník ale, když vtělí hypotéku, své již nabyté jmění zmeňuje. Úvěr bez lichvy jest pro řemeslo, průmysl a obchod nutný a užitečný. Hypotéky ale na statcích jsou vždy břemenem, které ohrožuje rolníka, čím více roste, neboť čím více hypoték a dluhů na pozemcích, tím hlouběji klesá čistý výnos půdy.

Tento velevážný rozdíl v „úvěru“ pro obchod a průmysl a v hypotéce i v zástavních dluhích na pozemcích většina přehlédla i mluvilo se u nás nejvíce v letech švindlérských o netušeném rozvoji hospodářském a o potřebě zvětšení úvěru pro rolnictvo. Kdežto by rolníci a zákonodárné sbory měli přihlížeti k tomu, aby dluhy zástavní nerostly, pomýšlelo se neustále na to, jak by se rolníkovi usnadnilo, aby si mohl lehce peněz zaopatřiti.

O úvěru hospodářském může se jenom v jednom případě vším právem tvrditi, že jest úvěrem a nikoliv zástavním dluhem. Ten případ nadejde tehdy, když rolník žádá od kapitalisty peněz, aby si své hospodářství zlepšil. Meliorace či zlepšení zemědělství pomocí cizích peněz se však v málo kterých případech vyplácí a proto má každý sedlák si rozvážiti, že oběť, kterou přinesl na zlepšení půdy, teprv znenáhla a v pozdních teprve letech se mu vynahraňuje, kdežto úrokový kapitál vypůjčený každým dnem vzrůstá. Rozvážný hospodář si tedy dobře rozmyslí, kolik by si mohl vypůjčiti k melioraci, nebo by se mu mohlo přihoditi, že jeden zmeliorovaný korec pohltí deset jiných a zničí celé hospodářství.

Co se týče úvěru, jehož se rolníkovi poskytuje k samému vedení hospodářství, i tento úvěr jest dluhem zástavním. Neboť žádná záložna a žádný peněžník rolníkovi nepůjčí peněz, aby si jich nepojistil na dobytku, potahu a sklizni na polích. Tak zvaný osobní úvěr rolníkův není ničím jiným, než dluhem zástavním a sice tím nejnebezpečnějším, neboť při úvěru osobním nejvíce řádí lichva, jak později ukážeme.

Kapacita v národohospodářství Dr. Wagner stanoví úvěr takto: Úvěr panuje tehdy, když někdo dobrovolně a s důvěrou hospodářské hodnoty, ať peněžité ať přírodní, podává druhému, jenž mu připoví, že mu je později u větší míře navrátí. Hlavními dvěma požadavky úvěru jsou „důvěra“ a „pozdější navrácení u větší míře.“ Oba požadavky marně bychom hledali při půjčce hypotekární aneb jiné půjčce rolníku poskytnuté. Věřitel dá si kapitál půjčený vtěliti na statek a neohlíží se praničeho na osobu rolníkovu, při čemž zastavený statek větší hodnotu v sobě má než půjčená suma peněz. Úvěr zakládá se hlavně na důvěře k osobě a může se ho užívat jen u průmyslníka, obchodníka, který také připovědět může, že příště peníze aneb jiné výrobky i s příslušnou odměnou vrátí. Tak panuje mezi hypotékou a úvěrem pravý opak toho, než-li co se všeobecně pod úvěrem vyrozumívá. Tento rozdíl poznal a vyřknul již sv. Ambrož. Všeobecně se praví, „že kapitál zúrodňuje a obohacuje půdu.“ Pravda jen potud, pokud by se kapitál vypůjčil pro melioraci či pro zlepšení půdy.

Ve skutečnosti děje se pravý opak. Kapitál svými hypotékami a dluhy zástavními rozdrobuje usedlost, zničuje její výnosnost a přivádí to k těm koncům, že statek musí některé pozemky odprodati.

Neustále se tvrdí: Sedlák má nouzi o peníze, poněvadž je zadlužen a proto potřebuje dalšího lehčího úvěru. Tím se zapomíná na pravou podstatu hypotéky a doléhá se k tomu, aby půda byla ještě více hypotékami stížena, ba dokonce, aby se do zástavy daly dobytek, potahy a veškeré hospodářské zařízení či inventář.

S toho stanoviska nemá se sedlákovi usnadniti, aby mohl lehkomyslně na statek si vydlužiti, nýbrž ma býti stanovena míra, do které by žádný hospodář si nesměl více do zástavy dáti svojí usedlost. Rolnictvo samo a zákonodárné sbory musejí hlavně na zřeteli míti, že každý dluh obtěžuje a snižuje výnos zemědělství. Sedlák, jemuž na jeho osobě a rodině záleží, má se co nejvíce vyhnouti každé půjčce, neboť jakmile uvázne sedlákovi na krku povinnost, jistý kapitál v určitou dobu vyplatiti, musí se vždy obávat, že mu kapitalista v tom okamžiku vypoví, kdy rolník platit nemůže a to bývá začátek a konec pohromy každého hospodáře.

16.

Do jaké míry jen směly by se statky zadlužit a v čem by vlastně záležel úkol hypoteční banky království českého?

Hypotéce na statku upsané říká se obyčejné „úvěr reální“. Že ale hypotéka úvěrem v obyčejném smyslu není, ukázali jsme v předešlé stati.

Právo selské, má-li jím skutečně býti, musí míti na zřeteli především hospodářství samo a je chrániti, potom teprv vlastníka. Neboť národu musí záležeti na tom, aby usedlosti úplně libovůli a sobeckosti jednotlivců nebyly na pospas vydány. Namítá se proti tomu, že svoboda osobní jest nedotknutelná. Zajisté jest svobodné sebeurčení majetníka jedním z prvních práv přirozených, ale zneužívání této svobody, jež má pro celek národa zlé následky, nesmí se trpěti a zákon zde musí stanoviti určité meze, aby selské statky se neustále nedrobily aneb na velkostatky vzrůstaly. V obou případech chudne národ. Liberální zákonodárství řídilo se zásadou, jež vznikla v revoluci francouzské: *Le territoire de la France est libre, comme les personnes, qui l'habitent*. Půda Francie jest svobodná a její obyvatelé též; hledělo se jen na jednotlivce a nebráno žádného ohledu na celek národa. Aby se předešlo tomu, by statky selské se nedrobily a sedláci se nestali nádenníky a žebráky, na druhé straně aby šlechta neodvislá nestala se přílišným zadlužením svých velkostatků odvislou, musí se stanoviti míra zadlužení statků zákonem, kterou překročiti by zákon zabraňoval. Usedlost začíná se rozbíjeti hypotékou, neb jakmile nějaká hypotéka na statku lpí, již není statek celý a neporušený, neboť o majetek usedlosti dělí se nyní sedlák a ten, komu hypotéka jest připsána.

Nemůže-li sedlák hypotéku umořiti, pak se statek jednoduše rozbije. Zachování stavu rolnického nežádá, jak svobodomyšlní předáci v rozličných spolcích hospodářských neustále tvrdí, rozmnožení a zlehčení úvěru pro rolnictvo, nýbrž naopak, aby se stav selský zachránil, mělo by zákonem stanoveno býti: „až potud smíš svůj statek zadlužit a dál ne.“ Do jaké míry by zadlužení vzrůstilo smělo, o tom jsou mínění rozličná. Jedni žádají: statek se nesmí více zadlužit než na polovici čistého ročního výnosu, nikoliv na polovici celé své kupní ceny. Neboť i skrovné úroky, daně, pak živobytí spotřebují vždycky polovičky čistého výnosu hospodářství, takže kdyby sedlák více se zadlužil než na polovic čistého výtěžku své usedlosti, již by vězel v tenatech lichvářů, a tím by sotva uchránil statek od rozdrobení neb dokonce od úplné zkázy.

Druzí zase žádají, aby zákon určil při každé usedlosti tak zvané „hospodářské minimum“ totiž: jistá část půdy, nutný dobytek a potah, hospodářské nářadí, píce, obilí, zkrátka co nutno jest, aby sedlák se svojí rodinou se uživil, zůstaniž na vždy jádrem a základem statku! Toto „hospodářské minimum“ nesmí se nikdy do zástavy dáti. Neboť kdyby se zákon postaral o sedláka v té míře, že by statky vůbec zadlužit se nesměly, aneb že by sedlák pro dluhy na svém statku ničeho ztratiti nesměl, že by byl úplně jist a nevypuditelný, tu by konečně zlenivěl, nestaral by se o zvelebení svého hospodářství, což by zase bylo zemědělství ku škodě. Dvorní rada Lienbacher učinil v březnu r. 1884 ve schůzi solnohradského spolku hospodářského stran exekučního práva (právnícký výraz: *subhastace*) následující návrh: „Veškeré movité náčiní ku statku patřící, nesmí se

exekučně prodati; jen tehdy by bylo dovoleno celý fundus instructus dražbou prodati, kdyby celý statek touto cestou se prodati měl.“

Rozbíjení usedlostí, které v pozemkových knihách zaneseny jsou jako celek, není v exekuční dražbě dovoleno. Lienbacher navrhuje dále, aby žádná usedlost v exekuční dražbě za méně než za polovic odhadnuté ceny se věřitelům neprodala a chce obcím vyhradit právo, aby samy obce kupovaly takovéto exekuci propadlé hospodářství a je pak dětem nebo ženě exekvovaného rolníka přenechaly.

Poněvadž půjčky, jakých peněžníci rolníkovi poskytují, nejsou úvěrem v obyčejném smyslu, nýbrž jsou dluhy zástavními, nemohou v platnosti býti zákony úvěrní, totiž výpověď a splacení půjčky v určité době, aneb dokonce nesmí se upotřebiti zákona směnečného. Poněvadž hypotéka lpí na statku, nemá věřitel míti práva, libovolně ji vypověděti. Poněvadž hypotéka vyžaduje v první řadě, aby byla „nevypověditelnou“, jest nutno, aby hypoteční půjčky podávaly státní a hypoteční banky, jímž by byla zákonem určena výše úroků i spojené umoření hypotéky.

Úvěrní společnosti, jakých nejvíce u nás máme, jsou většinou zřízeny z cizích peněz, především kapitálem židovským a jedná se jim v přední řadě o zisk, nikoliv o zachránění rolníka. Takové banky rozesílají své agenty v kraje. Půjčka, sprostředkovaná agentem jest velice drahá, neb sedlák musí zaplatiti provisi agenta; agenti svádějí rolníky k lehkomyšlným půjčkám, jakých by rolník se nebyl odvážil, kdyby mu nebylo poskytnuto k tomu příležitosti. Naše zákonodárství by mělo proto k tomu tíhnouti, aby toto kozáctví privátních bank na rolnickém stavu páchané se dále neprovádělo, nýbrž aby jediná hypoteční banka království českého měla právo, veškeré hypotéky celé země pod zákonitou výší úrokův à 4% s amortisací 1%, celkem tedy 5%, prováděti, po případě od jiných bank na se převzítí; dluhy výše súročitelné přeměnití bezplatně na dluhy zákonitě méně zúročitelné.

K tomu cíli by bylo nutno, aby při okresních úřadech aneb při úřadech notariátních zemskou správou zřízeny byly hypoteční úřady hypoteční banky království českého, které by všechny půjčky hypoteční v jednotlivých okresech bezplatně prováděly. K uhrazení úředních výloh a k sustentaci úředníkův sloužilo by ½%, tedy celkem by hypoteční banka směla bráti 4% z kapitálu, 1% amortisaci a ½% za správní výlohy, takže by každá hypotéka za 35½ roku umořena byla.

Zde by se vlastně měla osvědčiti morální síla státu. Stát se zmocnil školy, zmocnil se obecního řízení a chudinství, ponechal však půdu úplné svobodě. Desátky jsou zrušeny a vyplaceny, za to ale lichva vyssála z půdy již miliardy a to pod právem zákona úvěrního.

Ku konci středověku trpěli sedláci nejvíce v rozkouskovaném sousedním Německu tím, že nebyla žádná stejná mince, nýbrž každé svobodné město, každý opat, kníže, měli své právo mincovní. Byla-li žeň špatná, trpěl sedlák nouzí, byla-li žeň bohatá, nevěděl, kam s přebytkem. Poněvadž každý, kdo požíval mincovního práva, vybíral na svém území také clo, měli největší prospěch z toho židé, neboť oni měli pozvíce celní berně najmuté. Sedláci ve své zoufalosti začali ubíjeti nejprv židy a pak protivili se vrchnostem, konec selských hnutí byl pak pro sedláky ještě smutnější než trapný stav věcí před nimi. Jako ku konci středověku nestejná mince a cla, jež byla v rukou židů, pro sedláky pravou metlou se býti ukázala, tak nyní úvěrní zákon, jenž zove reální kredit, přivádí sedláky k záhubě, kdežto židé a lichváři vedou život břichopasů na útraty sedláka.

S miliardami, jež kapitalisté ssají z půdy, podařilo se jim osvojit si celý peněžitý obchod a úvěr, především ale opanovati veřejnost půjčkami státům poskytnutými, takže oni jsou králové bursiáni, kteří diktují politiku vnitřní i zevnější. Těmto peněžitým králům slouží najaté časopisectvo, denní noviny, které národ již tak dovedly k náhledům svým přiměti, že národ si ani neosměluje oproti tomuto „židovskému a požidovštěnému křesťanskému veřejnému mínění“ svůj spravedlivý hlas pozvědnouti. Ti samí státníci a předáci svobodomyšlných stran, kteří novinami a řečmi k voličům zmámeným i v parlamentě vyličují nebezpečí hrozící národu, kdyby církev se školy zmocnila, kdyby škola stala se náboženskou, kdyby kněz něco platil v obecním řízení a měl rozhodující vliv na místní chudinství, kteří hrůzou na to patří, že prý by se najisto navrátily robota a poměry feudální, ti samí předáci mlčí a nechťi o ničem věděti, že národy a státy jsou pode jhem kapitálu mezinárodní rodiny Rotšildovy, že vydíračství židovského a požidovštěného křesťanského kapitálu ničí veškeren blahobyt a život národa.

Jest konečně nejvyšší čas, aby státníci a poslanci lidu přestali na utlačování církve, aby hleděli především na hlavní účel státního zřízení, totiž chrániti slabšího před silnějším a hájiti spravedlnost oproti bursiánskému švindlu! Kdypak zde konečně se ozve zása autority státní?

V roce 1882 uveřejnil jeden časopis o moci rodiny Rotšildovy následující článek:

Evropa hledí si mezi státy zachovati mír, mezinárodní právo spočívá na vespolemém uznání svých svobod každého národa, menší národnosti hledí sebe zachovati, aby větší národové se nestali příliš mohutnými a sami sebe pak nepotírali; menší země, jejíž obyvatelstvo, průmysl a bohatství se množí, chtějí svůj vliv v politice platným učiniti. Amerika na západě hledí se státi střediskem veškeré politické moci v onom dílu světa. Všickni národové jsou si toho vědomi, že mír zachová se jen tehdy, když moc bude mezi všemi stejně rozdělena. Mezi tím co se toto všechno děje, zmohutněl ve všech evropských státech onen činitel, totiž veškeré peníze Evropy, veškeré hospodářství finanční v jediné neodvislé, žádnému zevnějšímu vlivu nepodléhající velmoci.

Veškeré finanční plány protivníků rozbily se o pevné základy „světového domu“, který opanuje veškerý pohyblivý kapitál svým vlivem ve státních, národních a úvěrních bankách. Geniální Bontou, jemuž šlechta francouzská dala k dispozici 200 milionů franků, padl a nepořídil ničeho proti velmožovi Rotšildovi. Když zakladatel pařížské firmy James Rotšild zemřel a jeho zanechané jmění na 1700 milionů franků udáno, bylo možno nahlédnouti, mnoho-li vůbec obnáší jmění všech rodin v Paříži, Londýně, Frankfurtě, ve Vídni s filiálkami a comandity v Berlíně, Petrohradě, Římě, Madridě, Bruselu, Amsterodamě, New-Yorku a San Francisku. Toto závažné množství miliardů franků činí nedobytnou tvrz, na niž marny jsou veškeré útoky.

Bohatství toto vzrůstá i v republikách i v mocnářstvích, neboť forma vlády nezastraňuje vzrůstání se kapitálu. Každý stát potřebuje peněz, vypůjčuje si, podniká stavby a při každém takovém podniku plyne buď přímo nebo nepřímo jistý zisk do pokladen Rotšildových. Když státy se obávají, že jednomu z nich přílišné moci přibývá, hledí vespolek všelikými prostředky a smlouvami tomu přítrž učiniti. Ale v oboru finančním má se věc jinak. Zde je ponecháno vše libovůli jednotlivců.

Na burse se nemůže ničeho provésti bez dorozumění firmy Rotšildovy. Mnoho příkladů tomu dosvědčuje. Úvěrní spolky, které mu nebyly po chuti, zanikly; emise cenných papírů, jež se mu nelíbily, neměly žádné ceny, státní půjčky, do kterých sám ruku

nevloží, se nezdaří a jen se škodou podnikatelů se provedou, kdežto papíry zcela pochybné ceny nabudou důležitosti a poptávky, jakmile dům Rotšildův je odporučí.

Proti této velmoci kapitalistické se konečně musí pomýšleti na prostředky obrany, neboť zájem říše a celého národa, jakož i rozkouskované jmění jednotlivců soukromníků by přišlo při neustálé lhostejnosti v této věci do nebezpečí, že všechno národní jmění pohltí tato bursovní velmoc. Ku jmění peněžitému přidružuje se jmění pozemkové v ohromném objemu, jak jim vládnou rodiny Rotšildů. Rotšild má ve Francii přes 300.000 hektarů, k tomu na sta domů a paláců v Paříži, kolem svého zámku Ferrieres rozkládá se panství ohromné. Jeho jmění pozemkové pácí se na 1500 milionů franků, kdežto veškeren majetek všech klášterů ve Francii čítá 35.780 hektarů v ceně 581 milionů franků; tyto statky vyživují 160.000 údů řeholníků a řeholnic a poskytují tisícům nemocným, chudým a opuštěným pomocí a dobrodiní nesčíslných. Ale proto přece naši liberálové na statky církevní zehrati nepřestanou, kdežto jiné ohromné statky jednotlivců společnosti lidské žádných dobrodiní neprokazují, nýbrž národy ochuzují, ale takové statky liberálům v cestě neleží.

„V Čechách má Rotšild čtvrtý díl půdy, kolik má starých šlechtických rodů českých pospolu, a sedmkrát tolik, co rodina císařská. Kolik má Rotšild jinde statků na Moravě, v Rakousích, v Uhrách atd., ačkoliv je tomu teprve 35 let co je směl začít kupovati?“

Tak se snaží tito peněžníci bursiáni, jakmile se jim podaří nějaký skvělý „kšeft“, aby si své papíry, které nemají přece ceny o sobě zaměnili za půdu žírnou, která vyživuje národ a tak se zmocňují znenáhla veškerého jmění národního a národy chudnou.

Tak se octlo blaho národův a států v libovůli jednotlivců a v hrabivosti bursiánů. Zdaliž pak může býti trefněji naznačena bída a rozháranost našich společenských a hospodářských poměrů, než těmito krátkými slovy? Jest nejvyšší čas, aby zde stát a jeho nynější liberální vláda poznali svoji povinnost, býti ochráncem práva, ujmouti se slabého proti silnému, zanechat konečně poručníkování církve, usurpaci školy a jiných záležitostí, jež si samy samostatně církve a národ dříve řídily.

17.

Návrhy k selskému právu dědičnému.

Římsko-francouzské právo dědičné, které zákonem ustanovuje stejné podíly dědičné, vede k neustálé změně v državě statků a jest příčinou, že statky se rozdrobují na chalupy a konečně na baráky. Proto sami sedláci v praktickém životě si jiné rady hleděli a doposud hledí. Aby statek celý některému dítěti se zachoval, dávají své syny na studie a hledí je všelijak jinak zaopatřiti, aby se statek nemusit rozkouskovati.

Tak odsuzuje praktická potřeba všeliké učené zásady, které lidu jsou ku škodě. Když tato zkušenost uznala při dědičné posloupnosti v stavu selském, že stejné podíly na statcích mají škodlivé následky pro stav rolnický, měl by se konečně k těm zásadám bráti zřetel, jakých nám dějiny zanechaly a zdravý úsudek rolnictva sám již nyní provádí. —

Podle práva přirozeného měl by nejstarší syn zdědit statek po otci a sice polovička odhadnuté ceny statku má býti nezadlužena a jemu co dědictví ponechána.

Takovýto zákon zaveden 21. února 1881 v Lauenburce, ve Vestfálsku a v Hano-versku. V řečených zemích mají právo sedláci, jejichž usedlost vynáší ročně až 75 marek, dáti si statek zanésti do tak zvaných „desk statkářských.“ (Höferolle.) Zanesení toto má ten právní účinek, že na takových statcích nepanuje stejné právo dědičné, nýbrž polovice nezadlužená hlavnímu dědicovi připadne, ostatní na stejné díly zůstává jiným dědicům. Většina sedláků dala zanésti své statky do „desk statkářských.“ Ostatně jest každému hospodáři na vůli ponecháno, svůj statek dáti vymazati z těchto desk, po čemž pak nastoupí obvyklé stejné právo dědičné.

Někteří žádají, aby vůbec statek celý připadl hlavnímu dědici a ostatním by se určila doživotní renta z čistého výnosu usedlosti. Avšak v praktickém životě by to sotva se provésti dalo. Dědici chtějí jednou podíly po svých rodičích obdržeti, aby si sami mohli zajistiti samostatnou existenci. Kdyby dědičné podíly při stavu rolnickém odpadly na dobro a jen doživotní výměnky se ustanovily, schudl by přede vším střední stav a vzmohlo by se znenáhla velkostatkářství jako v Anglii.

Na velkostatcích jest zavedena posloupnost dědičná v majorátu neb minorátu. Co se však hodí pro velkostatkáře, není také radno pro rolníky vůbec. Byl by zákonem nejstarší syn uznán za dědice, pak by obyčejně ostatní sestry i bratří i otec, jakmile by nejstarší syn statek nastoupil, aby nevznikly nepříjemné spory raději vůbec statek opustili. Byl by nejmladší syn zákonitě uznán za dědice, pak by zase starší bratří, než by nejmladší usedlost převzal, o hospodářství valně se nestarali. Jest tedy nejlépe, aby otcovi zůstalo právo statek postoupiti tomu synovi, kterého uzná za schopna, aby hospodářství po něm převzítí mohl. Dokud nutnost nekáže, nemá se svoboda stenčovati. Bez svobodného seburčení není žádné zodpovědnosti; kde není zodpovědnosti, tam žádná píle a energie, aby si sedlák vlastní pracovitostí a spořivostí zabezpečil štěstí svoje a své rodiny.

Naše vláda ukázala v tom ohledu dobrou vůli, neboť vydala minulého roku zákon o dědičné posloupnosti na selských statcích prostřední velikosti. Zemský zákon má určití, které dvorce by bylo dlužno počítati k těmto statkům prostřední velikosti. Při tom ponechává předloha tohoto zákona úplnou svobodu poslední vůle otci, neb zůstaviteli statku.

Kníže A. Liechtenstein¹⁰ obhajoval podotknutou předlohu zákona příkladem, k jakým koncům volná dělitelnost vede ve Francii. Celá Francie čítá 50 milionů hektarů půdy, která se může obdělávati. Ještě před sto lety patřila dle současných svědků dobrá čtvrtina této půdy těm, kteří ji osobně vzdělávali, tedy rolníkům samostatným. Ostatek dělil se na majetek koruny, obcí, velkostatků atd. Po revoluci r. 1789 nastala úplná svoboda dělení a že byla podporována i dalším zákonodárstvím za doby Napoleona (zákonník Napoleonův), dospělo rolnictvo francouzské k těm koncům, že nyní mu zbývá z dřívějších asi 13 milionů hektarů než pouze 4 milionů hektarů vlastní půdy, kterou samostatně vládne. Ostatní půda dělí se takto: třetina půdy patří velkostatkům, ponejvíce již židovským, 4 miliony hektarů půdy jsou v polonájmu, tak jako asi u nás v Haliči, kde Polák neb Rusín křesťan jest dle jména majetníkem a zapravovatelem daní a břemen, kdežto židovský kapitalista klidí a běře užitky, ponechávaje rolníkovi sotva trochu zemáků a kořalky a kus černého chleba za mozolovitou práci. Velcí kapitalisté, advokáti, velko-kupci a továrníci dávají rozsáhlé pozemky své buďto do nájmu bývalým rolníkům a ta-

¹⁰ „Hlas,“ 7. prosince 1888.

kových pozemků kdysi selských neb i církevních čítá se na 12 milionů hektarů, aneb drží je ve správě vlastní, najímajíce za nízkou denní mzdu dělníky, kteří je pod dozorem pánů neb úředníků vzdělávají. Takových větších statků, majících přes 100 hektarů (500 měřic) čítá se na padesát tisíc ve výměře 12 milionů hektarů. Z toho patrno, že svobodný a samostatný stav rolnický klesl během jediného století volnou dělitelností pozemků z více než 13 mil. ha. asi na 5, skorem tedy na třetinu bývalého svého majetku a že na značné části bývalých rolnických, šlechtických a církevních statků jest pánem kapitalista nekřtěný i křtěný. Největších statků nabyli arcivévrotští. Z toho příkladu musí si vzít rolnický lid ponaučenou, že z celého toho práva r. 1868 vydaného o volné dělitelnosti statků mnoho škody pošlo. Jsou obce, v nichž rolnictvo úplně zničeno; z bývalých sedláků stali se chalupníci a podruzi s malými caparty polí. Pole skupují židé a kapitalisté i velkostatky, celá pak dědina musí pacholčiti a nádeničiti.

Proto nadějeme se, že naše zákonodárné sbory uznají naléhavou potřebu, zameziti dělitelnost statků tak, aby alespoň všechny usedlosti, jimž čistý výnos katastrální určen na 40 zl., byly zákonem uznány za nedělitelné, aby tak selský stav zase zmohutněl a spekulanti parceláři nezničili jeho jmění.

18.

Osobní úvěr rolníkův a záložny Reiffeisenovy.

Nejdůležitější otázka o zachování rolnictva jest ta, jak by se rolnictvu uspořádal úvěr osobní a půjčky k zavedení hospodářství samého. Neboť zde právě řadí nejvíce lichva, která již předem sedlákovi vezme na poli ourodu, odebírá mu hospodářské náčiní i potah. Dokázali jsme nutnost, do jaké jen míry statky hypotékami smějí býti obtěžkány, jaké obezřetnosti třeba při půjčkách hypotekárních. Tím větší opatrnosti užívati se musí při půjčkách, které sedlák činí, aby mohl krýti okamžitá vydání v hospodářství. Neboť usedlost, na kterouž si vypůjčil hospodář peníze jen na krátký čas, brzy se octne v ruku lichváře. Každý rozumný hospodář ví, kdy mu nastane placení daní, pak kováři, sedláři, čeládce atd., podle těchto pravidelných vydání si zařídí, aby v čas prodal obilí a dobytek. Případnou-li ale k tomu dluhy osobní k placení, tu pak nezbyvá jemu, než si zase vypůjčiti, a starý dluh novou půjčkou zapraviti, a čím dále tím hůře na této dráze pro rolníka. Staří sedláci mívali na polích ourodu, která patřila jim, a ne cizím lidem již napřed, měli na špýcharu zásobu obilí a v starých dubových truhlách dobrou míru stříbrňáků. Přes to přese všechno, že byly roboty a desátky. A nyní? Je svoboda a přes tu svobodu mají rolníci již napřed svoji úrodu židáčkovi neb požidovštélému křesťanskému lichváři, který mnohdy horší jest než žid, zaprodanou, a to vše na dluhy, které sedlák v soukromí s lichvářem uzavřel.

Zle jest s rolníkem, jehož inventář, dobytek, potah jsou v zástavě; tu nedlouho nedá na se čekati ztráta statku vůbec. Protož musí každý hospodář jen v největší nutnosti a s největší obezřetností osobní půjčky si zaopatřiti. Proto jest také velmi bláhové tvrzení, že sedlákovi má se osobní úvěr zlehčiti; v tom smyslu, jak tomu obyčejně se vyrozumívá

a jak tento osobní úvěr lichváři využít, bylo by právě toto lehčí umožňování osobních půjček pravou záhubou rolnictva.

Dokonce pak, podává-li kapitalista rolníkovi na směnku peníze, jest rolník úplně na milost a nemilost mu vydán. Právo směneční jest pro rolnictvo největší nespravedlností a povinností státu jest, aby půjčky na směnky pro stav selský co nejdříve zrušil. Hospodář musí býti tedy obezřetným při uzavírání půjčky osobní a má ji učiniti jen v případě nutnosti, neb toho si musí každý rolník býti vědom, že každá půjčka jest proň břemenem, ba po případě i neštěstím. Poněvadž zachování stavu rolnického toho vyžaduje, aby rolníkovi v neštěstí i nutnosti poskytnuta byla okamžitá pomoc a rychlý úvěr, jest třeba takových spolků úvěrních, které sedlákovi poskytují rychle, na každém místě a v každé době osobní úvěr za úrok nejmírnější. A tomu účelu vyhovují úplně záložny soustavy Reiffeisenovy. Stanovy jakož i nutný rozbor o účelu těchto záložen vydal v stručném spisku Jiří Bouček nákladem národní jednoty severočeské.¹¹

„Záložny Reiffeisenovy obmezují působnost svou k vůli lepší kontrole úvěrní způsobilostí a spolehlivostí členů na malý obvod; členové společenstva ručí za závazky spolku rukou společnou a nerozdílnou; neudílejí žádných odměn členům představenstva, nýbrž jen pokladník jest odměňován; ostatní se dává k rezervnímu fondu.

Podíly závodní jsou nejvýš do 25 zl. a nezúrokují se výše nežli vklady úsporné. Směnečný obchod jest vyloučen. Půjčky se splácejí ročně lhůtami do dvou až tří let. Čistým ziskem rozmnožuje se rezervní fond záložny, na nějž členové žádného nároku nemají.

Tyto záložny hodí se hlavně pro obvod farní neb menší obce. V zakládání takových záložen by mělo katolické duchovenstvo, faráři na venkově s dorozuměním se starosty obce velikou a krásnou sociální úlohu, obzvláště tam, kde na venkovských obcích ničí židé a lichváři svým vyděračstvím selský lid. Necht' se chopí správce duchovní se starostou založení úvěrního spolku a dovolávají se pomoci zemského výboru i zemské banky království českého a záložen takových, jimž nejde v první řadě o zisk, nýbrž o pomoc živnostníkům a rolníkům, ve kterémžto ohledu je skvělým příkladem Sv. Václavská záložna v Praze. Záložny Reiffeisenovy mohou zcela dobře působiti i v těch městech, kde jsou záložny soustavy Schulze-Delitschovy již zřízeny, any tyto poslední více pro živnostníky a rolníky, jež hledají větších půjček, založeny jsou.

¹¹ Potřeba osobního úvěru a záložny Reiffeisenovy. Jiří Bouček, Praha 1889. str. 9.

19.

Právo zameziti rozbíjení statků at' vykonávají státní úřadové spolu s přednosty župních spolků selských!

Jedna z nejtěžších otázek jest, jak se má selský stav zorganizovati, aby mohl na venek hájiti si sám své zájmy. Hlavní požadavek jest, aby každý sedlák byl na svém hospodářství úplně samostatný a za všechno zodpovědný; v tom právě záleží mravní síla rolníka. Pravý sedlák chce být na svém statku svobodným pánem. Když ukáže na své sporádané hospodářství, řekne každému: To vše jest moje práce a výsledek mého namáhání. V době, než zavládl liberalism, kdy tedy panovalo strašidlo „feudalismu“, hospodařil sedlák na své usedlosti, jsa poddán své vrchnosti, které odváděl jisté dávky, ale od ní požíval ochrany a zastání.

Aby zase selský stav nabyl v sobě opory, aby měl místa, kam by se obrátil k uhájení svých zájmů, jest nutno, aby se spolčil do ř í z e n í ž u p n í h o . Řízení župnímu připadla by táž úloha, jakou měly dříve patrimoniální úřady, totiž představenstvo župy by bdělo nad tím, aby se usedlosti nerozbíjely a neničily, aby se statky, když prodej jejich jest nezbytným, prodávaly jen takovým, kteří sami statek převezmou a spravují, krátce, aby se dostal jinému rolníku do ruky. Jenom tím se zachová selský stav, jinak případně, jako že již připadla, velká část půdy spekulantům, lichvářům a kapitalistům. Představenstvo župní by musilo míti právo, lenivého neb hýřivého hospodáře ze statku odstraniti, aby se statek ženě a dětem zachoval, vedení statku pak přenechati ženě neb jinému svědomitému člověku. Také právo koupiti zadlužený statek vyhradilo by župní představenstvo nejdříve příbuzným a pak teprve cizím.

To by byla pravá samospráva stavu selského. Nejinak se mají věci při odhadnutí selských usedlostí. Pro daň pozemkovou má býti jakési neporušitelné měřítko, totiž jakost půdy. Hodnota celé usedlosti a tím tak cena kupní může stoupati za příznivých okolností, proto by odhadnutí ceny statků náležitě mělo znalcům přísežným z představenstva župního. Taktéž by musili tito přísežní znalci dáti svá dobrozdání při odhadnutí k vůli pojištění aneb při výměře náhrady v pádu ohně a krupobití. Ještě jiná úloha by připadla župnímu představenstvu: pečovat o to, a b y o v o c n é s t r o m y s e v y s a z o v a l y a l e s y s e p ě s t o v a l y . Každý ví, jak špekulace nesvědomitě řádila s lesy, zvláště u nás v Čechách. Továrny, dráhy, telegrafy a jiné závody pohltily mnoho lesů, k tomu se přidružily ještě živelní pohromy a řádění broučka, a přece na mnohých místech vymýtný les se neobnovil. Spekulanti skoupili velké statky státní i církevní, vysekali lesy, neobnovili jich a prodali je zas do rukou jiným vydíračům. Následky toho novověkého barbarismu jsou pak povodně, živelní pohromy a velice drsné podnebí. V Tyrolsku následkem mýtní lesů rostou plodiny o 200 m. níže než jak dříve a průměrná teplota roční jest o 1 stupeň nižší.

Jak velice jest důležité, aby každá zem šetrila svých lesů, vysvítá již z toho, že Anglie, Francie, Hollandsko, Belgie, Španělsko, Itálie i Řecko, Dánsko i Turecko jsou odkázány na dříví, jež se jim odjinud přiváží. Jenom Rakousko, Rusko, Švédsko a Norvéžsko mohou vyvážeti do ciziny dříví. Potrvá-li ale u nás řádění nesvědomitých spekulantů s našimi lesy nadále, brzy přestaneme dříví vyvážeti.

Co namnoze podryvá blahobyt selského lidu, jsou vespolné nepřátelství v sousedstvu a z toho pocházející s o u d y a p r o c e s y . Soudy a procesy zničily již mnoho sedláků mravně i hmotně. Jest mnoho sedláků, kteří vše, co se jen odněsti dá, advokátům odnesou, kteří do roka na útraty soudní a procesní mnohem více zaplatí než potřebují na daně a jiná nutná vydání. Třeba poslední kráva se prodá a peníze za ni stržené advokátovi se donesou, aby jen proces nemusil se zastaviti. Aby těmto hluboce zakořeněným zlořádům v životě selského lidu se přítrž učinila, nechť si rolníci buď sami zvolí neb vylosují s m í r č í s o u d c e o k r e s n í . Smírčí soudce by v první řadě hleděti měl k tomu, aby strany protivné smířil a mezi nimi pokoje zjednal; narovnání toto musilo by se díti vždy o s o b n ě beze všeho psaní a kolkování, bez advokáta, v kterém smírčí soudce s domlouváním a moudrou radou nepřátelské strany k narovnání přiměti má. Kdyby se takového narovnání po dobru docíliti nedalo, pak teprv by mohl smírčí soudce vystaviti ú ř e d n í d o b r o z d á n í , aby pře u státního okresního soudce vyřízena byla. Bez takového úředního dobrozdání smírčího soudce nesměl by žádný advokát, žádný soudce začíti při rozsuzovati. Úřad smírčího soudce musil by zastávati muž p o č e s t n ý , neúhonný, b e z p l a t n ě , bez všelikého psaní jen řízením ústním a jemu by příslušelo i bagatelní pře v první instanci rozhodnouti. Nebyl by pro takový smírčí úřad nejspůsobilejší osobou místní farář?

Rovněž tak urovnávaly by se pře o meze, o zakládání a stavení cest a při nesrovnalostech v pozůstalosti hospodáře.

Neboť nynější řízení soudní i v politických úřadech jest příliš zdlouhavé a jen advokáti ze všeho tyjí a bohatnou. My se musíme rozhodně přiučiti l a c i n ě j i ústrojí státní i obecní řídit, než jak se doposud děje. Liberalism zdražil výdaje řízení státního nejen dvojnásobně, nýbrž desateronásobně a národ těžce nese jeho ohromné potřeby. Aníž se bylo hledělo k potřebám lidu, odstranil liberalism staré řády společenské a zavedl jiné pod heslem lživé svobody. Ve všech úřadech a při veškerém vykonávání spravedlnosti a státních výkonů jest vše rozdvojeno; každá moc, každý úřad má druhého kontrolovati a přese všechno kontrolování dějou se defraudace a nepoctivosti druhdy neslýchané. Liberální stát rozmnožil povážlivě svůj aparát a své úřadnictvo a neptal se, kdo všecko je bude vydržovati. Blahobyt národa se vyčerpá a socialism i anarchism najdou dobrou půdu ve schudlém a vydrženém národě. Proto obraťme se, dokud ještě čas.

20.

Zákony: školský, domovní i manželský vyžadují nutných oprav.

Hlavní chybou našeho školství jest, že neběře ohledu na rozdílné potřeby venkova a města. Co v městě užitečným a dobrým se býti prokazuje, může býti na venkově škodlivým. Rodiče v městě jsou rádi, mohou-li poslati děti z domu; nemajíť zahrad, aniž místa, kde by se děti proháněti mohly; proto jsou rádi, jdou-li děti do školy aneb do opatrovny. Zcela jinak na venkově. V hospodářství se naskytuje tolik vedlejšího zaměstnání, které děti od 10—14 let zcela dobře zastanou jako dorostlí. Nucená návštěva školní hos-

podáři však zakazuje děti k takovým pracím použití, i musí najmouti k tomu čeled'. Na venkově, kde dvou- a jednotřídní školy jsou zřízeny, má jediný učitel žáky všech roků před sebou, aneb od 3—4 školních let. Tu samo sebou se odporučuje polodenní vyučování, dopůldne větších žáků, odpůldne menších. Také délka návštěvy má býti pro venkov kratší. V městě, kde většina dětí patří stavu řemeslnickému a průmyslovému, jest zcela v pořádku, i rodiče s tím souhlasí, chodí-li děti do 13 až 14 let do školy. Na venkově může 13leté dítě hospodáři při práci býti po ruce, aby nemusil pro lehčí práci najmouti více čeledi. K tomu ještě dodáváme, že náklonnost ku pracím polním již záhy v dítěti pěstovati se musí. Kdo do 14 let uvykl seděti ve školní lavici, ten stěží a s nechutí jde do práce polní. Čemu škola vyučuje, sedlák potřebuje v životě. Ještě více jest však sedláku třeba školy práce již za útlého mládí. Láska a náklonnost k práci jen cvikem se vštěpuje i nemůžeme s tím dosti brzy u dítěte začít. Z toho stanoviska jest 14letá návštěva školní pro stav rolnický venkovský jedním z nejtěžších a nejškodlivějších bludů novověkého a módního se pachtění po tak zv. „vzdělanosti“. Vždyť návštěva školní na venkově a prázdné lavice, kdy nastane práce na poli, tomu s důstatek nasvědčují, čeho jest vlastně zapotřebí. Čtení, psaní a počítání jsou pro venkovana nutné a užitečné dovednosti, ale stejně důležitá jest pro čeledína a služku dovednost v krmení, v opatrování dobytka, což jenom zkušeností dovede si osvojit a to hned z mládí. Toho právě od té doby, kdy zavedena dlouhá návštěva školní, u dorůstající mládeže venkovské postrádáme. Jak málo služek rozumí pravému krmení dobytka! Mnoho-li neštěstí s koňmi pro nerozumění s nimi zacházení ze strany čeledína! Zeptejme se sedláků a oni nám přisvědčí. Sedlák si zasteskne po těch starých čeledínech a služkách, kteří se sice nevyznamenávali v literatuře a jiných dovednostech školských, kteří za to v práci byli hbití a dovední. A tato obeznanost i zručnost v hospodářských věcech nedá se ve škole naučiti, nýbrž v práci samé na poli a v stáji. Pluhem, kosou, lopatou i s ostatními nástroji hbitě pracovat, jest pro rolníka mnohem důležitější, než veškeré vědomosti školní. V jakém ohledu tyto jsou užitečné, přece bychom se i bez nich obešli, nikoliv však bez zručnosti a hbitosti v pracích hospodářských. Ještě větší omyl panuje v tom, že učivo pro školy městské i venkovské co do objemu i obsahu má býti stejné. Jest liberální frází, že vědění člověka spasí. (Wissen ist Macht.) Avšak škola nemá podávati jen vědomosti, nýbrž její hlavní účel jest: v ý c h o v a dětí a sice výchova k náboženskému a mravnímu životu. Na základě této n á b o ž e n s k o - m r a v n í výchovy musí se probíratí ostatní učivo. Ba samé učení náboženství nemá dětem jen v ě d o m o s t i v náboženství udíleti, nýbrž má je k tomu vésti, aby se v životě ukázaly křesťany, aby plnily přikázání Boží i církevní a tak ku p r a k t i c k é m u k ř e s t' a n s t v í se vždy přiznávaly. Škola má vychovávat k životu. Z toho již následuje, že učivo pro školy venkovské, jež navštěvují většinou děti ze stavu rolnického, nemá býti stejné jako učivo škol obecních v městech, jejichž obyvatelé jsou hlavně řemeslníci a průmyslníci. Ve školách obecních městských nesmí se z předmětů povinných nikdy vynechati kreslení. Každá obecná škola ve Francii udílí nastávajícímu řemeslníkovi nutný návod ku kreslení. Na venkovských školách musíme se co nejvíce obmeziti na nutné dovednosti ve čtení, psaní a v počtech, pak ale místo zbytečných pro budoucího sedláka reálií má se zřetel vzíti k oněm vědomostem, které jsou b u d o u c í m u h o s p o d á ř i u ž i t e č n y, ostatní vše musíme přenechati škole života. Rozhodně bychom byli pro to, aby se na venkovských školách odstranil povinný tělo-

cvik, který jest pro venkovskou mládež zhola zbytečný; tím by též uspořily venkovské obce mnoho zbytečného nákladu, jehož vyžadují školní tělocvičny.

Mohlo by se však ze strany liberálních mluvků namítati, že by pak selský stav nemohl se ve vzdělanosti na roveň postaviti stavům ostatním. Tu však musíme se vši důrazností všeobecné frázi, že škola jen podává vzdělání, toto podotknouti, že ne škola sama, nýbrž život člověka vzdělává a šlechtí. Sedláka škola sama vzdělaným neučiní, nýbrž pak můžeme rolníka „vzdělaným hospodářem“ nazvati, když se vyzná v pracích polních i hospodářských, když rozumí chovu dobytka, když dovede pěstovati ovoce, zná důležitost půdy, lesů, luk, a dovede je tak vzdělávati, aby z nich hojný měl užitek. Vůbec jest to časová nemoc, ve „vzdělání ze školy“ viděti spásu národa. Když by tomu skutečně bylo tak, proč si všichni naříkáme? Zajisté jest věda vši cti hodna, ale nic naplat, národ potřebuje přec jen v první řadě p o ř á d n é h o s e d l á k a než učeného profesora. Abychom poukázali na veliký rozdíl, jaký by měl panovati mezi školou na venkově a v městě, kdyby se ohlíželo na potřeby a poměry lidu venkovského a městského, dáme čtenářům našim následující na uvážanou.¹²

Známému od liberálů tak neprávem zhanobenému návrhu školskému kn. Liechtensteina se vytýkalo od liberálních mluvků, že snižuje návštěvu školní na 6 roků a tím „niveau vzdělanosti.“ Kn. Liechtenstein, aneb jeho rádcové nebyli však první, kteří se touto myšlenkou zanášeli, zkrátiti návštěvu školní. Obce Weitra a Zwettl žádali svého poslance, známého antisemitu Schönerera, aby se zasadil o návrh, v němž by žádal vládu, by na venkově zavedeno bylo p o l o d e n n í v y u č o v á n í a povinná návštěva do 12 let. Tyto obce poukazovaly na to, že přesporní děti nepožívají za dnů školních v poledne teplých pokrmů a následkem toho na zdraví hynou.

Nejvíce trpí tím děti v krajinách horských, především v Solnohradsku, Tyrolsku, Korutanech a Štýrsku. V dotyčných zemích mají některé děti i 2 hodiny cesty do školy. Unaveni chůzí po horách, ztráví tito „mučenníci moderní kultury“ poledne v školní místnosti, ničehož nepožívajíce než suchý chléb. Schönerer žádal také, aby ve škole, kde většina dětí jest katolického náboženství, nesměl býti učitelem žid, což se ovšem neděje. Že školy národní mají obzvláště pro děvčata na venkově dosti zbytečného učiva, uznávají kde kteří soudní mužové. Každá žena dovede svého muže tím spíše upoutati na domácí krb, jestliže na studiích nenavykl denně se povalovati v hospodách, čím chutněji pokrmy masité – na venkově jest to obyčejně nezbytný vepřík – připraví, muži zdravou šunku na stůl postaví, a nechce-li poslechnouti a doma se zdržeti, své zdravé paže na srozuměnou pozdvihne.

Liberalism vzal i ve školství všecko na jedno kopyto. Svobodomyšlní předáci, kteří nám křesťanům vnutili beznáboženskou školu, nepomýšleli arcit' na to, že všechny děti nejsou dětmi liberálních ministrů, správních radů a podobných veličin, nýbrž že statisíce dětí do školy povinných patří venkovanům chudším, které všechny liberální školský zákon připravil o teplý oběd.

Arcit' židovsko-liberální elita chce, aby měla hodně „laciných strojů“ jako jsou v severní Americe „kulis“ z Číny. Křesťanské matky mají pak ještě k tomu této chásce moderní zhýralosti vychovávat baletky, pěvkyně a maetresy, aby tito vyžilci svým rafinovaným choutkám mohli dáti volnou úzdu. Zde jest konec konců liberální soustavy

¹² Dr. Schell: Essay über Autorität, Solidarität und Antisemitismus. Wien 1888, str. 26.

školské. Arciť židovské a svobodomyšlné noviny ujímají se »hladových školních dětí“ a vybírají na ně almužny. Zde právě ukazují tito lidé, že nepochopují a neznají potřeby lidu. Ostatně jest kde kterému soudnému muži známo, že u nás se stala škola vlastně rejdištěm politických štvanic. Těm, kteří volají „nevydejte školu církvi“, těm se nejedná o školu samu; oni dobře vědí, že slovům, jimiž balamutí lid jako: „že by národ pohřbil školou náboženskou veškeré vymoženosti a svůj pokrok, že by upadl do středověké temnosti a hlupství,“ oni sami nevěří, avšak těmto mužům jedná se o to, aby neztratili vliv, jež jim nynější škola beznáboženská v kruzích učitelstva zabezpečuje. Těmto svobodomyšlným štváčům nejedná se o dobro a potřeby národa, poněvadž je ani neznají, nýbrž o jejich vlastní osobní zisk.

Jest již nejvyš na čase, aby v této předůležitě otázce náboženské výchovy nerozhodoval jen ministr za zeleným stolem, jenž potřeby katolické většiny lidu nezná, aby konečně naši poslanci se nejen zasazovali o samosprávu, nýbrž především o konfessionální školu, chceme-li, aby národ se zachoval a ušel úplné mravní záhubě. V roce 1885 bylo ve vídeňském policejním okrese 7.592 dětí ve stáří do 14 let policejnímu vyšetřování podrobena a sice bylo z těchto dětí 4.831 bez přístřeší, 525 dětí samy se u policie přihlásily a 2.236 byly od policie odvedeny a sice pro zločiny a přestupky trestního řádu 210 dětí, v tom 205, jež se provinily proti majetku, 36 dětí pro noční výtržnosti, 12 pro opilství, 24 pro hrubou nemravnost, 650 pro menší policejní přestupky, 1.304 pro podezřelé přebývání venku pozdě do noci. Čísla tato naplňují každého lidumila obavou nad mravní zkažeností této dorůstající mládeže. I nejnovější doba podává nám důkazy, že jest již nejvyš na čase, abychom obrátili se k lepšímu. Přelíčení kladenských výtržností ukázalo, že dvě třetiny obžalovaných nedosáhlo stáří 20 let, jsou to tedy odchovanci nynější školy. Kladenské výtržnosti udály se o Božím Těle, největším to svátku, jakého v roce slaví katolíci! Dojem, jaký tito výrostkové při soudním přelíčení činili, byl nanejvyš trapný. Skorem na žádném nebylo viděti lítost a stud, skorem každý drze zapíral, takže úžasem mnozí kluci naplňovali soudce. Věru, nadějný to dorost! Tu každý vážný a rozšafný občan se musí ptáti s obavou: kam to spějeme?

Jako že liberalism uvedl na národ přehnanými požadavky ve školství veliká břemena na zemi a na obce, která ohromná břemena především pracující lid a sedláka tíží, tak se i dopustil velikých hříchů na národě, anť bezohledně osobil si ve věcech práva manželského na úkor církve ku škodě národa svobodomyšlné zákony vydati. Tyto zákony uškodily nejvíce stavu rolnickému. Liberální zákonodárství bralo prý ohled na práva lidská. Dělník v městě, dokud je svobodný, stravuje se aneb musí se stravovati v hostincích. Když takový dělník chce hospodského života se vzdáliti, ožení se a jest-li žena jeho spoří a čistotně mu hospodaří, zajisté tím dělník velice získal na duchu i na těle. Ačkoliv nemá nic jiného než své zdravé ruce, přece může v tom pádu mnohem spořádaněji a laciněji živu býti ve své vlastní domácnosti. Zcela jinak se věci mají při chasě hospodářské. Čeď patří již k rodině sedlákové, kde požívá celého zaopatření, a každý z čeďi má své povinnosti v hospodářství vykázané. Svědomitý čeďín a děvečka pokládají se sami za údy rodiny sedlákovy, jsou sedláku věrni a rádi a svědomitě mu pracují.

Pořádný čeďín i řádná děvečka považují koně i dobytek, které jim sedlák svěřil, jako za svoje a nejínek o nich i o celém statku mluví. Když takový čeďín se ožení, tu se stane z něho nádeník, a místo aby si polepšil, zhorší si svoje postavení. Sám pak se ženou i s dětmi musí nádeničit a nouzi snášet. Čeďín vzdá se pořádného zaopatření v rodině

sedlákově a zařídí si krb vlastní, v kterém mu jest nouzi a nedostatek snášeti. Ze spokojeného čeledína stal se nespokojený a žebrácký nádeník. Z toho vysvítá, že společenské blaho žádá, aby se dělníku usnadnilo svoji domácnost si zříditi, neb on si svoje postavení tím zlepší, čeledínům ale a děvečkám, jež slouží na statku, má se větších překážek klásti k uzavření manželského svazku. Naše zákonodárství nebrání nikomu vejíti v manželský stav, berouc při tom ohled na právo přírodní a mravnost.

Liberální zákonodárci však nepomýšleli na to, že bída, která pochází z lehkomyšlného manželství, jest příčinou těch největších zločinů a hrozných náruživostí. Zákony nemají bráti do ochrany jakoukoliv nesevědomitost a není více nesevědomitostí než-li v tom, ožení-li se kdo, aniž by byl s to ženu a děti uživiti? Odkud tolik bídy duševní i hmotné mezi venkovským lidem, odkud tolik mravní hniloby, sebevražd, zlomyslných poškození na statcích a polích? Venkovská chudina, jež nemůže se v hospodářství uživiti, posílá své děti do velkých měst, nejvíce bývají to dcerky, neboť za nynější moderní vzdělanosti stydí se mnohé děvče za polní práce, nechce míti upracované, nýbrž jemné ruce. Tažme se tuto, co se stane v městě z venkovského děvčete? Kardinál Lavigerie chodil po Evropě, aby pohnul „křesťanskou“ Evropu, by mu pomohla potlačiti v Africe otroctví. Jest-li že v Evropě nejsou trhy otrocké jako ku př. v egyptském městě Tantah na děvčata, jež se odbývají veřejně na trhu po 6 až 7 neděl, tu bychom mohli poukázati, že ta „křesťanská a vzdělaná“ Evropa kryje v sobě na miliony otroků moderních. Nechceme zde přetřásati otázku dělnickou, nýbrž chceme si veřejně doznati, že v lůně křesťanstvím vychovaných národů evropských kvete otroctví rovněž tak hrozného druhu, jako za dob pohanských v staropohanském Římě; míníme tu otrokyně prostituce, které pocházejí nejvíce z chudiny venkovské. Evropa chce zameziti otroctví v Africe, kdežto v ní samé kvete a rozmáhá se obchod s dívkami a činí je obětmi nejhanebnějšího otroctví. A kdo se zabývá nejvíce s tímto obchodem? Jsou to nejvíce židé. Tito obchodníci s dívkami řadí nejvíce v Haliči, v Uhrách i ve východních Čechách. O tomto vředu evropských národů mlčí svobodomyšlné a židovské listy, anyť samy ve svých inserátech podporují pro ošemetný zisk hanebný tento obchod. Židovské listy vídeňské: „Neues Wiener Tagblatt“, „Neue Fr. Presse“, „Interessantes Blatt“ a j. pěstují zvláštní rubriku v inserátech, jež slouží člověčímu obchodu. Takové inseráty znějí: „Mladé, hezké děvče přeje si ke svobodnému pánu za hospodyni.“ — „Blondýnka, 18 let stará, veselá, silná děvče, nabízí se k službám do domácnosti pánů.“ — „Pán svobodný hledá mladou hezkou dívku za hospodyni. 30—40 zl. měsíčně.“ — „Sklepnice v pikantním výběru odporoučí M. W., agent, Han. Strasse.“ — „Hezká děvčata nabízí v hojném výběru firma K. St., Vídeň.“ — Tyto inseráty jsou ještě slušně psány proti jiným. Kde jest tu spravedlnost světská, aby zamezila veřejnému svůdnictví?

Také v staropohanském Římě za dob císařů nabízely se v listinách římské matrony veřejně k prostituci.¹³

Nabídnutí sňatků a dopisování v inserátech novinářských by mělo přísně zapovězeno a trestáno býti.

Za dob patrimoniálních měla vrchnost právo svým poddaným povoliti manželské spojení, města pak byla svými řády cechovními poukázána, že nikdo, nejsa mistrem i jinak usedlým, domácí krb si zříditi nemohl. Nemůžeme arcit' tvrditi, že by tyto poměry

¹³ Döllinger: Heidenthum und Judenthum.

byly naskrze spravedlivými se býti ukázaly, vždyť není žádného právního ustanovení, kterého by člověk nesvědomitý nedovedl zneužívat.

A tak zajisté mohla vrchnost aneb obec mnohému jednotlivci citlivě uškodit, bráníc mu vejíti do zamýšleného a proň prospěšného manželství. Nechceme proto snad, aby se zavedly řády dřívější, ale blaho národa toho káže, aby povšechná svoboda v právu manželském, jak ji ustanovilo liberální zákonodárství dle potřeb lidu venkovského omezena byla, aby nesměl každý, kdo přece očividně nemá schopností rodinu uživiti, se oženiti a tak pomáhati k rozmnožování veliké armády chudinské.

Nezbývá liberálnímu státu, jak v oboru školství tak v právu manželském, chce-li svému národu zachovati sílu mravní a hmotnou, než aby se navrátil k zásadám církve, která svojí dvoutisíciletou zkušeností ví, co společnosti lidské prospívá a co základy její hubí a ničí. Protož moderní státníci, poslanci lidu, dbejte na hlas církve, dbejte potřeb křesťanského lidu, dbejte oněch zákonů, jimiž národové evropští po staletí se spravovali pod vedením právního přesvědčení církve. Nezbytné požadavky zachování rolnického stavu jsou proto náboženská škola a nutné opravy v právu manželském, aby totiž stát přijal úplně manželské právo církevní.

21.

Hlavní požadavek rozumného hospodářství ať státního ať soukromého jest: spořivost.

„Panem et circenses!“¹⁴ volala lůza římská čítající na statisíce schudlých občanů římských (cives romani), ku svým císařům. Toť bylo zásadou životní moudrosti staropohanského národa římského: užívati a ničeho nečiniti; edere et bibere, post mortem nulla voluptas (jísti a píti, po smrti není žádné radosti). Pozorujme naše moderní poměry! Neujde kde kterému soudnému muži, že se velice podobají poměrům pohanského zbankrotělého Říma?

Do životního názoru křesťanského: modli se a pracuj; co nechceš, aby ti jiní činili, toho nečiň i ty; miluj bližního jako sebe samého; do těchto křesťanských zásad vespolečné spravedlnosti v životě občanském vzešla v Anglii před sto lety zásada školy manšestrovské: každý jest sám sobě nejbližší, a sobectví jest základ veškerého jednání všech lidí. — Adam Smith, Ricardo a Malthus byli mužové, kteří zásadu sobectví národům evropským vštěpovali v knihách jimi sepsaných. „Boj o život“, „pachtění se po bohatství a blahobytu na základě sobectví,“ povznese prý nejen jednotlivce, nýbrž celé národy ku žádoucímu vzdělání. Anglický tento liberalism získal si brzy pevné půdy v národech evropských. O působení liberalismu ve společnosti lidské vyjádřil se slavný národohospodář Marlo¹⁵ takto: „Ačkoliv liberálové své zásady ještě nikde úplně neprovedli, přece dokazují, že tam, kde se uchopili otěží vlády, zásady jejich národy v niveč přivádí. Liberálové chtěli,

¹⁴ Panem et circenses — Chléb a hry. Situace v císařském Římě, kdy pozornost občanů byla od politických událostí odpoutávána bezplatným rozdělováním obilí a pořádáním nákladných vzrušujících her v cirku; pozn. editora.

¹⁵ Dr. G. Ratzinger: Die Volkswirtschaft. Freiburg. 1881. Str. 5.

aby práce byla svobodna, uhnětli ji ale pod moc kapitálu, chtěli rozpoutati všecky síly, zatím spoutali je v bídu; chtěli sedláka osvoboditi od nevolnosti, zatím však zkoupili mu kapitálem všecku půdu, kterou dříve jako vlastní vzdělával; chtěli blahobyt společnosti lidské a utvořili na jedné straně přepych, na druhé nouzi; jenom zásluha práce a ducha měla být platnou, zatím jen kapitál osvojil si veškerá čestná postavení; chtěli zničit všecky výsady a monopoly, a zavedli ohromný monopol kapitálu; chtěli odstranit války mezi národy, a zavedli válku občanskou; chtěli se vymaniti státu, zatím ale zvýšili jeho moc a vydání; chtěli, aby vzdělanost stala se přístupnou všem, zatím ale patří jen boháčům jako přednost bohatství; chtěli dosíci mravnosti ve společnosti, přivedli ji však do mravní hniloby, chtěli zkrátka povšechnou svobodu, uvalili ale na národ hanebné otroctví.“

Tato slova psal Marlo v letech padesátých; kdyby se měl dnes o liberalismu vyjádřiti, psal by ještě příkřeji, any naše skutečné poměry dokazují pravdu jeho slov a k takovým koncům pracují také u nás Mladočeši. Pohanům byla práce zahanbující, byla jen pro otroky; křesťanství práci posvětilo; liberalism, novověké to pohanství, opovrhne prací a vštěpuje nynějšímu pokolení zásadu: lehce žítí, nic se namahati, brzy zbohatnouti ať svědomitě či nesvědomitě. Těchto zásad svobodomyslných nepochopil nikdo lépe u nás než židé, neboť talmud, mravověda to židů, vede je k tomu, aby svou moc, totiž jmění, co možná nejvíce rozmnožiti hleděli za jmění křesťanův. A kdo zná poměry naše v Rakousku, ten přisvědčí, že židé u nás znamenitě si pomohli.

Nepřímo pomáhá k nechuti v práci tělesné naše přílišné pachtění po vzdělání školském. Sedlák aneb řemeslník, jenž odbyl školu hospodářskou neb řemeslnickou a průmyslovou, ten nerad se zabývá prací mozolnou. V Americe jest tomu jinak, tam škola přidržuje k práci; i sebe vzdělanější farmář a řemeslník neštítí se té nejtěžší práce. U nás jsou mnozí sedláci, kteří jsou rádi, mohou-li mozolovitěho hospodaření zanechat. Prodají usedlost, jdou do města, tam dělají překupníka, půjčují peníze, aby mohli pohodlněji žítí. Ještě více rolníků chytá se hostinství. V dědinách, kde dříve jedna hospoda stála, a té bylo až nazbyt, jsou nyní dvě, tři až čtyry. Podle těch hospod tvoří se v obci také strany. Do té hospody jdou Mlado-, do oné Staročeši a tak celá obec rozštěpena a sváry berou svůj začátek z hostinců. Obecní samospráva i naše politické úřady nehledí k tomu, zdali obci zřízením nové hospody vzroste užitek morální, státu se jen jedná o daň, jakou bere z hostinců, ni samospráva obecní, ani hejtmanství neberou však ohled k tomu, že velikým vzrůstem hospod hynou hospodářství, hyne hmotně i duševně celá obec, a jen žid a požidovštělí křesťanští žralokové mají z toho užitek.

Sedlák, jenž si zvykne sedět v hospodě při pivě, ten si hospodářství valně nevšímá. K tomu ještě se připojuje, že hostinští vespolnou řevnivostí pomýšlejí na to, jak by hosty co možná nejvíce k sobě přilákali, aby nešli k druhému. Tu jdou zábavy a taneční rejdy jedny za druhým. Tak se staly hospody záhubou venkova. Staly se peleší všech nemravností, smilství, opilství a karbanu, nejvíce ale hubí mravnost při čeledi. Aby stav rolnický se zachoval, jest nejvyšší čas, aby tomuto hnisu mravnímu, tomu hospodskému životu na venkově co nejdříve se přítrž učinila. Zhora přišel nakažlivý příklad, odtud ať také přijde pomoc.

Nedivme se, že při takových poměrech spořivost chybí. Honorace a páni na venku pořádají jeden koncert za druhým, zábavy, výlety v neděli; tu nesmíme se arci diviti, že

na sněmech se pořáde žádá, aby se zvýšily platy a služebné, že při nynějších poměrech nelze takým služebným vyjítí.

Nádherné školní budovy, drahé silnice spotřebují veliké sumy peněz. Tak zvýšenými požadavky vzrostly obecní, okresní i zemské přírážky do míry úžasně a není divu, že rolnický stav sotva na všechny tyto potřeby peněz sežene, které potřeby by přece mohly býti mnohem menší, jen kdyby se poctivě spořiti chtělo. Náš zemský výbor, sněm, okresní zastupitelství a obecní samospráva ať si v hospodářství zemském i obecním hledí v první řadě s p o ř i v o s t i .

Ke všemu tomu přijde ještě státní hospodářství, které vyžaduje na rolnictvu daň z pozemků, daň z krve a jiné daně nepřímé, jako tabák, kolky a j. Lví podíl v státním hospodářství pohltí vojsko a úroky na státní dluh. Ozbrojený mír tlačí veškeré národy evropské. Víme, kdo ozbrojený mír zavínil, že nikdo jiný než sobecká politika pruská. Na sebeobranu pomýšlejíce nemůžeme arci žádati, aby stát náš odzbrojil. Avšak to může a musí stav rolnický od státu, v pravdě od správy vojenské, žádati, aby synové jeho nevrátili se domu na těle i na duši spustlí, zvyknuvše v životě kasárnickém opovrhovati sv. náboženstvím. Jak mnozí jinoši, kteří doma u rodičů byli vzorně a nábožensky vychováni, vrátili se po vysloužených letech domu zúplna zkaženi, nechťi více pracovati, zvykli si povalovati se v krčmách a dávají ve venkovské dědině svojí nemravností pohoršlivých příkladů! Kdo toho vinen, že na venkově počet nemanželských dětí úžasně vzrůstá? Jak mnoho svědomitých rodičů spláče nad svými nezdárnými syny, kteří jim ve službě vojenské se byli zkazili. Právě tato stránka duševní i náboženská u vychování našeho vojska se zamlčuje, avšak právě ti, kteří to činí, budou toho jednou pykati.¹⁶

Dokud se poměry zahraniční nezmění, dokud evropské státy v nekřesťanské nedůvěřivosti jeden druhého hlídají budou, při tom stále ujišťující, že každý jest mírumilovný, dotud se žádné straně, ať svobodomyšlné ať konservativní, u nás nepodaří požadavky na vojsko zmenšiti. Právě tím, že evropští národové, výbojností Pruska k tomu pohnány, největší část příjmů státního hospodářství daly na potřeby vojenské, samy k tomu přímo i nepřímou působily, že bohatství se nahromadilo v rukou několika jednotlivců. I ten nejchudší státní občan musí platiti daně, ať již jakékoliv, i ten nejchudší chasník musí platiti vojenskou taxu, a tak ze všech vrstev národa plynou prostředky na vydání armády, ale nikdy nepřijdou tou měrou zpět mezi lid za vydané potřeby vojska, nýbrž správa vojenských výdajů přidržuje se velkoobchodníků a velkokapitalistů. Místo aby jednotlivé posádky uživily tolik a tolik řemeslníků, vypíše správa vojenská nabídku, že tolika tisíc kusů látky, tolika tisíc měr obilí atd. se potřebuje a kdo nejlaciněji nabídku tuto převzítí chce, ten ji dostane. A jak může obyčejný řemeslník a rolník převzítí tak ohromnou nabídku, ať nemá peněz na zakoupení takového množství? Proto se přihlašují k těmto ofertám jen židé a velkokapitalisté, a těmto málo vyvoleným plyne ohromný zisk z kapes všech poplatníků. Tak jako všickni občané svými daněmi vydržují armádu, tak má správa vojenská k tomu hleděti, aby co možná nejvíce rolníků a řemeslníků přímý užitek mělo z potřeb vojenských. Nesmí se namítati, že při ofertním řízení vojsko jednodušeji a rychleji se zaopatřuje, nýbrž státní správa jest povinna, ať ji vydržuje národ, požadavky a po-

¹⁶ Viz příklad Laudonův. Pod heslem osvícenství R. Vrba.

třeby lidu upokojiti, nikoliv však dbáti na několik kapitalistů. Ostatně sám erár nemá žádného užitku z těchto velikých nabídek.

Každý ví, co ohromných podvodů se děje při dodávkách vojenských, kdo si jen vzpomene na případ Baruchův. Žid Baruch stal se přes noc velikým boháčem.

Přehlédneme-li výdaje soukromého hospodářství každého rolníka a výdaje hospodářství státního, jež se vydrží z prvních, když při všem tom vezmeme ohled na poměry národa českého, že sám dobrovolně převzal na svá bedra ještě daně národní jako „Matici školskou“, „Národní divadlo“, „národní jednoty“, spolky a jich potřeby, tu zajisté pak se pozastavujeme a divíme se, jakých ohromných břemen nese národ náš oproti národům jiným, i tudíž jest nám Čechům, jest českému rolníku především třeba s p o ř i t i .

Arcit' ozbrojený mír, tak jak dosud trvá, na dlouho udržeti se nemůže, síla národů všech militarismem takovým se vyčerpati musí. Nám slovanským Rakušanům musí především na tom záležeti, abychom si pod žezlem habsburským zachovali svoji samostatnost politickou i národní. My Slované jsme pro jednotu, sílu a samostatnost Rakouska, anť jenom tento stát zaručuje nám národům menším jistotu před nátlakem národů velikých nás obklopujících. My rakouští Slované jsme rozhodně proti snahám německých prusochtivců, jejichž touhy čelí k celnímu sjednocení Rakouska a Německa, neboť tato jednota pohřbila by samostatnost naší říše. My Slované rakouští jsme ale daleci onoho panslavismu, jak nám ho vyčítají protivníci národní.

Velikolepé jsou ideály největšího syna národa chorvatského, biskupa Strossmayera; kdo by jich neznal! „Uzříti slovanské národy v jednotě víry, víry to sv. Cyrilla a Methoděje, jejíž tisíciletou památku na posvátném Velehradě jsme slavili a nyní vystavením kaple na Radhošti dále upevníme. U s l y š e t i j e d n u s l o v a n s k o u ř e č v ě d e c k o u , v které řeči by všickni slovanští národové vyměňovali si vědecké své výzkumy, pak by se objevilo Slovanstvo v pravé jednotě duševní, kterou bychom imponovali všem národům germánským i románským. Avšak politickou samostatnost, historickou minulost, hospodářskou samosprávu si každý slovanský národ podrží, jak si ji byl utvořil. Právě tuto politickou a národní samostatnost, svéráznost v hospodářském životě a historická práva uhájíme si my menší slovanští národové pod žezlem své zákonitě legitimní rodiny habsburské. Proto odmítáme my Slované rakouští veškeré nařknutí panslavismu, jako bychom toužili po jednotě politické, neboť víme, že i v státě ruském mnoho jest shnilého.

Avšak právě s toho stanoviska není nám, rakouským Slovanům trojspolek sympatickým, ana říše naše pro trojspolek uvázala se ve větší vydání pro armádu, i bylo by pro úsporu státní i pro naše blaho žádoucněji, aby naše politika zahraniční hleděla si osamocení Německa a přiblížení a dorozumění s Ruskem. Neboť pak se můžeme nadíti, že se našemu státnímu hospodářství ulehčí a tím také stavu rolnickému, jehož zachování vyžaduje spořivost jak v hospodářství státním tak i v domácnosti toho kterého rolníka.

Ku konci této úvahy podáváme na doklad našich důvodů několik čísel. V roce 1858 obnášel státní rozpočet pro celou rakouskou říši i s Uhry a Benátskem 380 milionů. Nyní vykazuje jenom Cislajtanie rozpočet svůj na 538 milionů a uherská polovice 450 mil. Ani bychom tomu neuvěřili, že za třicet roků požadavky státu, nad kterými bdí prý sám národ prostřednictvím svých poslanců, se zvětšily o 608 milionů.

V roce 1880 obnášel státní rozpočet 423 milionů pro naši polovici, z toho připadlo na úroky pro státní dluhy 113 milionů, ministr vyučování dostal 16½ mil. V roce 1889 obnášel náš státní rozpočet 538 mil., z toho připadlo na úroky státního dluhu 140 milionů a ministra vyučování 21 milionů.

Co tu bylo radosti, když zmizel v rozpočtu státním pro rok 1889 schodek. Vždyť obnáší náš státní dluh 6.500 milionů zlatých a žádný z poslanců o tom nepřemýšlí, k jakým koncům konstituční stát to přivede. Za vlády absolutní platil každý ministr za nepřítele národa a nyní prý národ sám rozhoduje nad vydáním státu; málokterý poslanec se ozve proti požadavkům konstitučních ministrů, aby poukázal k š e t r n o s t i; když jedna strana požadavek nepovolí, povolí jej druhá. Ale kam přijdeme? Bůh to napraví!

22.

Jak přispívá rolnictvo daní pozemkovou do státního a obecního hospodářství a jak kapitalisté; poměr daní z pozemků a z kapitálu.

Nejstarší daní u všech národů jest daň z pozemků. Arciť neměla na sobě nynější podoby peněžité. Staré slovanské právo zná osadníky, svobodníky, zemany a vladyky. Veškeré tyto třídy národa požívaly majetku pozemkového. Za to byly povinny knížeti dávky odváděti a jej v čas války do boje následovati. Kdo nešel sám, musil za sebe poslati jiného. Tato povinnost, vyplývající z majetku nemovitého, nikdy nezanikla. Z toho také následuje, že žádný politik a národohospodář oprávněnosti daní z pozemků neupírá. Poněvadž půda, národem jí obývaným spracována jest neustálým zdrojem výživy a všech příjmů národa, vysvítá z toho samo sebou, že z tohoto zdroje uhrazuje jak jednotlivec hospodář, tak i celek stát, obec, církev své potřeby. Tak se měly poměry u všech národů ustálených v právním svazku církve a státu žijících. Do těchto poměrů přírodou samou určených vnesla však vynalézavost špekulantského a obchodujícího národa anglického jiného činitele hospodářského, který se stal společnosti lidské osudným. Peníze, jež dříve sloužily v obchodě jako prostředek výměny zboží, obdržely školou manšestrovskou tu osudnou vlastnost, že se staly po půdě druhým činitelem národohospodářským. Objasníme tuto větu jinak. Prodá-li hospodář obilí, aby si za utržené peníze koupil jiné potřeby ku př. šaty, upotřebil peněz jakožto prostředků k výměně jiných předmětů. Takovou úlohu hrály peníze za věků starých až do doby nové. P e n í z e n e b y l y k a p i t á l e m . Kapitálem se peníze staly, když se jich upotřebnilo k dosažení většího zisku. Někdo koupí zboží, aby toto zboží draze prodal a tím zisku nabyl; tak se dělo vždy v obchodě. Marx objasňuje věc takto: Zboží — Peníze — Zboží. Zboží se dá za peníze a těch se upotřebí k zakoupení jiného zboží; peníze sloužily za prostředek výměny. Druhý případ: Peníze — Zboží — Peníze + Peníz. Vyдалy se peníze ku koupi zboží, aby se toto zboží draze prodalo a tím více peněz se utržilo. Třetí případ a sice charakterisující povahu kapitálu: Peníze = P + P. Peníze rodí peníze a to jest moderní kapitál.¹⁷

¹⁷ Ratzinger. Volkswirtschaft str. 233.

Dostalo-li se penězům během času té působivosti, že se staly kromě půdy a práce plodné druhým národohospodářským činitelem, tu vysvítá z toho zřejmě, že i kapitál v té míře, jak vyživuje jisté třídy, přispívati musí do hospodářství státního a obecního. Avšak této povinnosti dovedl se kapitál pod záštitou zákonů liberálních znamenitě doposud vymknouti. Kdežto majetek nemovitý jako pozemky a domy nedá se ukrýti a stát tento majetek i do nejmenších drobností vyšetřiti a dle něho daň pak vyměřiti může, požívá kapitál té nebezpečné výhody, že jest pohyblivý a že se nedá vyšetřiti, v jaké míře jednotlivci jím vládnou. Veškeré naše daně přímé řídí se podle majetku nemovitého, státní daň i daň zemské. Naše zemské přírážky, které se opírají o přímou daň státní, mají ten poměr v sobě, že na daň pozemkovou a domovní připadá $\frac{3}{4}$, na daň osobní toliko $\frac{1}{4}$ z celého břemena veřejných přírážek.¹⁸ Z toho musíme si učiniti úsudek, že i na potřeby celé říše majetek nemovitý $\frac{3}{4}$ břemene a majetek movitý, kapitál $\frac{1}{4}$ břemene státních výdajů nese.

K tomu ještě padá na váhu, že naše daň pozemková, vypracovaná na zásadách liberálního národohospodářství, nevyměřuje se dle skutečného čistého výnosu nemovitosti, nýbrž dle výnosu uměle od státních faktorů vypočítaného. Tak učinilo naše zákonodárství tu velikou chybu, že počítá sedlákovi do čistého výnosu usedlosti takové výrobky hospodářské, které sedlák nevyhnutelně do svého hospodářství potřebuje a kterých nikdy na trh nevozí, jako jsou všecky odpadky, sláma, hnojivo a suroviny, jakých potřebuje k udržení chovu svého dobytka.

Naše zákonodárství velice chybovalo, že určovalo takovým věcem jistou cenu tržní, jakých sedlák nikdy na trh nepřiváží; a nadějme se, že v brzkou zákonodárné sbory v té věci jednati budou a nutnou nápravu zákona provésti se vynasnaží.¹⁹

Pravili jsme, že kapitál, anť jest pohyblivý a jeho stav se z hola vyšetřiti nedá, doposud dovedl se vymknouti — dle svých ohromných příjmů, jaké ssaje z majetku pozemkového, do státního a obecního hospodářství — jen dosti málo po právu přispívati. My v Rakousku máme daň z příjmů; úředník, kněz odvádí ze svých příjmů, kterých mu poskytuje stát, svoji daň, totiž stát mu hned z příjmů jistou částku odrazí. Máme i nepřímé daně z kapitálu, jako jsou kolky na směnkách, účtech, kolkování cizozemských losů, daně ze záložen, avšak to všecko jsou jen slaboučké pokusy kapitál potahovati k povinnostem a nésti břemena veřejných výdajů. Ten pravý, veliký, mezinárodní kapitál, jenž ssaje naše hospodářství státní i soukromé, jest doposud úplně svobodný a nalézá se v rukou málo vyvolených velmožů moci peněžité.

U nás v Rakousku daří se těmto vyvolencům, pozvíce židům, nejlépe. Vláda je chrání, ujímá se jich, nemají d o p o s u d ž á d n o u b u r s o v n í d a ň , kdežto křesťanský lid pod tíhou velikých daní ubědovaně žije.²⁰

Kdežto každý rolník, řemeslník ze všeho státu daně platiti musí, jsou lidé, kteří vládnou majetkem státních dluhopisů a jiných privátních priorit, strhávají kupony, aniž by z tohoto příjmu nesli nějaký podíl veřejných břemen. Jsou peněžité závody a banky, které uzavírají ohromné peněžité obchody, při kterých získají na statisíce, aniž z toho po-

¹⁸ Reformování zemského hospodářství království českého. Adámek. Národní hospodář, 1889, březen.

¹⁹ Dr. Lambl: Die Grundrente als Zweck aller Landwirthschaft und Viehzucht. Praha 1880, str. 112.

²⁰ Graf Taaffe und die Deutschkonservativen. Habbl. Řezno.

skytnou nějaký podíl k potřebám obecním. Tomuto obchodu moderního kapitálu slouží pak najaté časopisy, aby do světa veřejně hlásaly obecnstvu: kupujte tyto papíry, té a té banky, toho a toho podniku! — Zavedení bursovní daně nemůžeme prý očekávat od hrab. Taaffe, ani od nynější říšské rady, neboť proti všem jest p. Rothschild mnohem mocnější pán.

Jak hlubokých ran našemu národnímu jmění zasadil bursovní švindl, ví každý z r. 1873. Bar. Hirsch vydal známé losy turecké, na nichž získal 200 milionů franků, tedy přes 80 milionů zlatých a nyní dal tento švindlérský chlapík 12 milionů fr. na nadace, jimiž by se podporovali chudí židé v Haliči a Bukovině a do Ruska dal k témuž účelu 50 milionů fr. Kolik chudáků ještě dnes pláče nad svou ztrátou, kterou utrpěli losy tureckými! Ale tak se vede vždy. Židé vezmou šikovnými spekulacemi peněžitými nám křesťanům peníze z kapes a podporují pak s nimi chudé židy, aby i oni stali se šikovnými spekulanty na burse, a my hloupí křesťané jdeme jim na lep.

Nedávno nás chtěli oblažiti Maďaři s losy Jó-Sziv (dobré srdce, dají tomu dítěti hezké jméno). Jeden kus za 4 zl. 90 kr., kdežto měl vlastní cenu jen 1 zl. 47 kr. Takových losů vydal humanitní prý spolek (!) 200.000 a výdělek, jenž by při tom byl shrábnul, čítal by 2,591.000 zl., hezká to sumička, vydělaná beze vší práce, avšak dočtli jsme se, že se těm losům valně nedařilo, neboť obecnstvo bylo v čas varováno.

Noviny pronajaté dostávají při peněžitých spekulacích své podíly. Budťo jim společnost uloží, aby v té záležitosti vůbec mlčely, jako se to dělo při vyjednávání severní dráhy, aneb musí losy obecnstvu ke koupi odporučiti. Podáváme zde příklad. Frankfurtská „Vereinsbank“ měla pro své obchody pronajaté noviny „Frankfurter Ztg.“ Bývalý komis řečené banky Volckshausen tyto machinace odhalil. Toho času převzala „Deutsche Vereinsbank“ (německá banka spolková) od rakouské Anglobanky cenné papíry na frankfurtské burse a žádala od Anglobanky ve Vídni 150.000 franků, tedy 60.000 zl., aby touto sumou uplatila „Frankfurtské noviny“, by pro tyto cenné papíry Anglobanky obecnstvo rozehrály. Banka frankfurtská psala do Vídně za tím účelem: „Jest zde obyčejem „Frankfurt. noviny“, abychom si je pro své záměry získali, jistými procenty celého kapitálu emitovaného obmysliti a neváháme pro p. redaktora dotčených 150.000 fr. povoliti.“ — Vyplatí však banka ze svého zisku tuto sumu? Nikoliv, o tolik se prodávají losy a priority obecnstvu draže.

Že se pánům řiditelům takových bank dobře daří a že dovedou výborně s křesťanským kapitálem hospodařiti, ukazuje jeden praktický případ u nás v Rakousku. Známý francouzský podnikatel Bontoux založil pomocí kapitálu francouzské šlechty v Pešti akciovou společnost: Francouzsko-Uherskou; měla se zaříditi vlastně ve Vídni, ministerstvo naše však to nedovolilo. Ředitelem této banky stal se žid Luis Moskovic, kterého Tisza povýšil za jeho „zásluhy“ do stavu šlechtického. Banka tato jest nyní ve špatných okolnostech; není divu, neboť ředitel žid měl roční službu 40.000 fr., k tomu používal zároveň jako gen. ředitel Phönixu rakouského roční služby 20.000 zl. Za takových okolností se to dobře hospodaří s křesťanskými penězi.²¹

Mimo noviny mají spekulantské banky najaté agenty, kteří jako pravé hyény po venkově nezkušených obětí hledají a je také nacházejí. Jest nejsvětější povinností našich poslanců, aby co možná nejdříve vůbec vnikání agentů do privátních domů pod přísným

²¹ „Politische Fragmente“, 6. kv. 1889.

trestem se zapovědělo. Tyto agenty nevydržuje nikdo jiný než jen zase obecenstvo, nikoliv banky a obchodní závody vůbec. Banky nabízejí agentům až 200 zl. měsíčně stálých příjmů, přenechají i polovičku ceny prodaných losů agentům a při tom přece samy chtějí svůj výdělek; jaká může být pravá cena těchto papírů? Proto venkovani, sedláci, křesťané, držte si své kapsy, každého agenta již předem odbyďte a dveře mu ukažte, nebo peníze, jež mu dáte, jsou vyhozeny. Právě zde se dějou pod štítem zákona ohromné podvody!

Že cena půdy v Rakousku klesla, že úroky hypotekární tak nepřírozené výše dosáhly a tím čistý výtěžek hospodářství jakož i úspory sedláka velice se zmenšují, toho velikou vinu nese naše neupravená valuta. My máme stříbro, Německo a jiné země zavedly zlatou minci, my tím ročně ztrácíme 10 milionů zl. Naši továrníci a obchodníci, kteří z cizozemsku berou suroviny a koloniální zboží, dovedou si ztrátu, kterou utrpěli agiem, vynahraditi zmenšením mzdy a zvýšením ceny vlastního zboží. Všecky ty ztráty, jichž ročně trpíme následkem neupravení valuty, odnesou v poslední řadě rolníci, dělníci, vůbec konsumenty.

Ještě jednoho hříchu nesmíme pomlčeti, kterého se státní hospodářství dopouští, jen aby sehnalo potřeby na své výdaje, neberouc při tom ohled, jak se při tom vede chudíně a pracujícím třídám; míníme tu malou loterii. Za dobu, co malá loterie trvá (65 let), vsazeno 786 milionů zl., z čehož loteristé vyhráli sotva 250 milionů čili 36% veškerých sázek. Z těchto číslic může každý poznati, kdo se loterií žebračí. Kdo do ní nejvíce sází? Jest to ponejvíce chudý lid dělnický a hospodářský, řemeslníci, rolníci. Hledají štěstí ve hře, když se jim špatně daří v životě. V Cislajtánii vynáší loterie 6 mil. zl. ročně. Podivno, jak je zákon důsledným. Hazardní hra v karty se zakazuje a trestá, avšak neméně hazardní hru a mnohem osudnější pro chudinu sám stát pro mizerných 6–8 mil. zl. provozuje!²² Neméně se prohřešuje státní hospodářství tím, že ponechává společnostem, na které jsme obzvláště my v Rakousku tak bohati, volnou ruku. Naše nejvýnosnější dráhy jsou v rukou cizích, soukromých společností, které ze svých ohromných příjmů státu jen pramalou daň odvádějí, kdežto dráhy nevýnosné, ba které se vystavěly za účely vojenskými či strategickými, musí vydržovati stát z daní, které odvádějí poplatníci. J e d i n á severní dráha (spojuje Vídeň s Krakovem), by mohla svým čistým výnosem krýti veškeré výlohy dráh, které musí, anť se nevyplácejí, stát vydržovati. Tot' se rozumí daněmi Paroplavební společnosti „Lloydu“, vydal náš stát již přes 70 milionů zl. podpory. Lloyd se ale v nejmenším nestará, aby pozvedl náš vývoz, naopak ředitelstvo si hledí toho, aby mohlo údům Lloydů vypláceti hodně mnoho vysokých dividend. Také je známo, že mezi úředníky Lloydů jsou vrstevníci Italie irredentistické.²³

Tyto hříchy liberálního státu na poli národohospodářském naplňují každého pozitivního pozorovatele zvláštním pocitem. Ten samý stát, jenž vyměřuje knězi, jde-li na venek vyučovati sv. náboženství, kilometry a po žebráckých krejcarech namáhání jeho vyplácí, ten samý stát, který svým úřadům nařizuje, aby dohlížely na kněze, zda skutečně předepsané hodiny dodržuje, ten samý stát, který kontroluje ony muže, kteří mají lid

²² Hlas, 18. ledna 1889. V Brně.

²³ Irredentismus – politická ideologie, usilující o připojení části jiného státu s vlastní národností menšinou. Název se odvozuje od italského *terre irredente*, „ztracené země“; hnutí italské irredenty usilovalo o sjednocení Itálie, v roce 1861 o připojení rak. jižního Tyrolska, Terstu, Dalmácie a Istriie; pozn. editora.

vychovávatí k svědomitosti a poctivosti: dej Bohu, co jest Božího, císaři co jest císařovo, ten samý stát ponechává cizím spekulantům, cizím společnostem, lichvářům a parcelářům chudinu a pracovní lid na milost a nemilost, ten samý stát, jenž po krejcarech spoří na církvi a na chudině, vyhazuje miliony, jen aby neublížil židům a cizincům vyděračům. Až pak bude míra hříchův jeho na poli národohospodářském dovršena, až nádoba bude přebíhati, tu pak se bude ohlížeti po církvi, by se ho zastala svým učením: žádná moc není mimo od Boha, každá revoluce jest těžký hřích.

Avšak církev, připravena o svůj sociální vliv liberálním státem, nebude v stavu přívál anarchie a sociální revoluce zadržeti, potvrzají-li poměry nynější nadále.

Když naše říše prodělala r. 1848 tolik těžkých zkušeností, psal ministerský orgán „Rakouský Lloyd“ v čís. 327. r. 1849 následovně: Myslí snad státní vláda, osobuje-li si v záležitostech církve a náboženství vlivu takového, jaký jí po právu nepatří, že tím získá na moci a vážnosti, tu se dopouští velikého omylu; pak by byla církev nástrojem státním a ztratila by tím veškeru důvěru.²⁴ Tak psal vládní list po revolučním roku, od té doby však tyto těžké zkušenosti nadobro zapomněl.

Co se týče našeho zemského hospodářství, tíží také jako říšské především majetek nemovitý, nikoliv kapitalisty.

Zemské naše výdaje vzrostly měrou úžasnou. Zemský náklad v roce 1862 obnášel 1,602.000 zl., v r. 1889 obnášel 10,778.678 zl. tedy za 10 let o 9,176.278 zl. více — šestkrát tolik!²⁵

Kéž by naši poslanci ujali se návrhů Adámkových stran zvýšení daně z líhu a z kořalky, a zvýšení toto by však musilo býti značné a na druhé straně by bylo žádoucno, aby výroba piva nebyla stížena tak velikými daněmi, aby pracovní lid odvykl kořalce a přivykl pivu, které by snížením daní lacinější a lepší se státi musilo. Kéž by se zasadili o to, aby u nás nekupovali cizí angličtí kapitalisté pivovary a jiné výnosné závody, vždyť bychom pomalu posílali všechny naše peníze do cizozemska. Nadějme se též, že rolnictvo naše najde v ústavu nově zřízeném: v zem. bance, svoji oporu, aby tento ústav nevydržoval jen správní rady s vysokými platy, nýbrž aby ředitelstvo i úředníci co možná nezištně účelu ústavu sloužili a jen tu nejnutnější a křesťansky spravedlivou odměnu sobě žádali.

Vše, co jsme doposud uvažovali, opravňuje nás uvéstí slova Dr. Bráfa, jež pronesl o sjezdu národních zástupců samosprávy v Praze v Měšťanské besedě: „Rolnictví naše bojuje těžší boj o existenci nežli kterákoliv jiná větev výrobní, protože jeho nepřítel není zde po ruce, jeho nepřítel jest vzdálen na sto mil.“

Avšak poznali jsme, že nejen za mořem jest nepřítel rolnictva, ale také i zde u nás na blízku. Dále uznával, že rolnický statek jest v povaze a způsobu něco docela jiného nežli majetek movitý a že to nejde stejnými právními pravidly upravovati právní obchod o pozemcích jako obchod věcmi movitými. Chceť majetek rolnický míti své zvláštní právo, své právo agrární.²⁶

Nynější vážný stav zemědělství vede rolnictvo k záhubě, neboť sedlák není chráněn před kapitálem a cizozemskou soutěží. Bude-li ale naše zákonodárství, dokud jest ještě čas, svědomitě pracovati o osnově a zavedení práva selského či agrárního, když se postará o zavedení ochranného cla a zákon dědičné posloupnosti jakož o míře zadlužení

²⁴ Dr. Šebastian Brunner: Kirchen- und Staatsgedanken. Vídeň, 1889. Str. 8.

²⁵ Adámek: Reformování zemského hospodářství král. Českého. Nár. hospodář, 1889.

²⁶ Jednání sjezdu národních zástupců samosprávy. 16. září 1888. Řeč Dra Bráfa, str. 22

statku řídíc se dle starého práva slovanského, jež vyšlo ze zásad křesťanských, které se staralo, aby selský lid byl v državě nerozdílných, svobodných a nezádužitelných statků: neboť žid, když ví, že ze statku málo aneb ničeho nedostane, tak mnoho nepůjčí.²⁷ Dále když se postará o zlepšení daní, a spravedlivé jich rozdělení na třídy kapitalistické, pak o zákonnité zřízení selských župních spolků s patřičnou samosprávou, pak se může selský stav a tím celý národ zachrániti.

Celá tato oprava musí se státi však co nejdříve, co nejdůkladněji a všestranně, neboť maličkostmi bychom si nijak nepomohli. Zde platí slova, která vyslovil John Stuart Mill: Chceme-li poměry některého národa trvanlivě zlepšiti a je ustáliti, pak třeba k tomu velikých prostředků, neboť malé prostředky nevykazují zde pražádných účinků.

23.

Bez náboženství křesťanského nezvede se žádná oprava našich společenských poměrů.

Nynější doba znamená pro rolníka boj o život a žádný boj se nevybojuje bez obětí.

V tomto zápase však dostanou se někteří pod moc spravedlnosti a nejhorší jeho přestupky u mužů jsou zločin a u pokolení ženského prostituce.²⁸

Ze všeho, co jsme doposud v našich statích uvažovali, nejde sice bezprostředně na jevo souvislost statistiky s náboženstvím, avšak není nám tajno, že náboženství tvoří vlastně ten nejposlednější a proto nejdůležitější základ všech požadavků o zachování stavu rolnického. Jak mnohý by se tu tázal, jak souvisí opravy otázky rolnické s náboženstvím? My odpovíme: sedlák má pracovati, spořiti, sám sebezapíratí a všeliké nehody snášeti a to vše den co den. Kterému hospodáři veškeré tyto ctnosti přicházejí za těžko, anebo mu naprosto chybí, tomu neprospějí ani sebe lepší zákony ani sebe lepší zařízení poměrů stavu selského. Sedlák musí časně ráno vstávati, až do slunce západu neúnavně pracovati; on musí své potřeby a vydání na to nejnужnějši obmeziti, v jídle střídým býti a co nejjednodušeji se šatiti. Žádný okamžik není jist před živelnými pohromami i jiným neštěstím, a ve všem tom nesmí jej opustiti víra a naděje v pomoc a řízení Boží. K nebesům musí vzhlédnouti, se posilniti, aby veškerá protivenství a obtíže svého povolání snášeti dovedl. Vzorným příkladem musí býti celé chase, ji taktéž naváděti k pracovitosti, k spořivosti a k sebezapírání.

Mnohem důležitější místo v hospodářství zaujímá selka; ona obstarávati musí veškerou domácnost v celém statku. Ona musí první vstáti a poslední k odpočinku se odebrati, na vše musí bdělým okem dávatí pozor, čeled' napomínati, ji ku práci povzbuzovati, kázeň a mír v domácnosti udržovati. Její péči odevzdány jsou kuchyň, prádlo rodiny a čeledi, sklep, zahrada, slepice a dobytek. Na ní závisí, jak využítuje vajec, másla

²⁷ Janssen, Geschichte des deut. Volkes I. str. 284, cituje z díla; Judenwucher und Schinderey (Augsburk 1739.)

²⁸ Dr. Rudolf Mayer: Der Emancipationskampf des vierten Standes.

a sýra. Řádná selka dovede udržeti statek, i když hospodář k ničemu není aneb jinak dluhy statek tíží.

Z toho všeho vysvítá, jak pochybeno a zbytečno, ba pro rolnický stav škodливо, že na venkovských školách vyučují učitelky ženských prací všelikým jemným vyšíváním, kdežto láska ku práci polní se v dorůstajících dcerkách selských utlumuje a náklonnost k lenivosti a užívavosti počátky běře z takového pochybeného vychování. Sedmý a osmý školní rok pak industriální učitelky náleží k největším přehnanostem našich venkovských škol a ostatně na naši Moravě, obzvláště na Hanácku a Valašsku, selky již do mnoha let, kde ještě nynější škola v žádném liberálním mozku ni toho nejmenšího zárodku neměla, vyšívaly tak umělé vzory, že nynější industriální učitelky samy se na nich vzdělávati musejí; ejhle naši moderní školu!

My víme, že těmito slovy nepřicházíme vhod svobodomyšlným mluvčkům, avšak budoucnost nám ukáže, kdo poznal lépe potřeby lidu selského, bojíme se však, že již bude pozdě. Tažme se zkušených starších hospodářů, kam se poděli čeledínové a děvečky rázu dřívějších dob, kde žili jednoduše, spokojeně a spořivě, vykonávajíce se vší svědomitostí uložené jim práce? Děvečky, které vzorně stáj a dobytek obsluhovaly, které neúmorně od rána do večera vesele a spokojeně pracovaly, ty již skorem zmizely. Ještě nám chybí, jako že takových příkladů naléztí můžeme, aby selky při kávových besedách a při vyšívacím stolku celé dny ztrávily. Žádná selka, která chce býti duší hospodářství, nenajde času k vyšívání.

Lidé, kteří mají ústa plna „osvěty, pokroku a vzdělání“ a selskému stavu to jakožto jedinou spásu vyhlašují, právě se odvolávají na to, že sedlák se ve škole vzdělati má, aby v životě všem nástrahám proti němu namířeným uhnouti se dovedl.

Avšak marné jest předstírání vzdělání školského jako prostředku pro zachování stavu rolnického, dokud sami universitní profesori a státní úředníci s veškerým svým vzděláním padají do rukou lichvářů a židů. Chraňme selský lid tím, aby se těchto živelů, jako jsou lichváři a židi, bál jako čert kříže, chraňme sedláka především před nákazou mravní, toho jest u nás zajisté velmi třeba. Vezměme na př. naše hospodářské vyšší školy. Na žádných těchto ústavech nevyučuje se sv. náboženství jako povinnému předmětu, aneb vůbec se mu nevyučuje, neboť co má náboženství se vzděláním v hospodářství co činiti? Právě zde vězí závažná chyba. Známe vyšší hospodářský ústav, který přece odchovává budoucí samostatné hospodáře a hospodářské úředníky, a jenž se vydržuje s velikými obětmi z daní země, kde kněz dobrovolně vyučoval sv. náboženství, avšak mladíci sami svým chováním jej přinutili, že toho zanechal. Ba profesor sám ve svých přednáškách vyjžděl jizlivě na kněžský stav a na náboženství vůbec. Jaký to může míti vliv na charakter mladíkův? Zda obětují rodiče k výchově mladíka tolik peněz, aby se jim vrátil schátralý na duchu? K tomu přidáváme, že chovanci tohoto ústavu nepožívají valné pověsti v mravním ohledu v okolí občanů rozšafných. Více méně vládnu tyto poměry na všech ústavech. Nebylo by nanejvýš nutno, aby zemský výbor a příslušní řiditelové těchto ústavů dbali přísně na kázeň chovanců ústavům těmito svěřených, aby alespoň v neděli obcovali službám Božím a krátké exortě? Vychovávejme především svědomité charaktery s náboženským přesvědčením, pak i naše společenské poměry namnoze samy sebou se zlepší. Neb hospodář s takovým charakterem dovede s lidem jinak jednati a lid zase naopak k němu se jinak chovati bude, než s hospodářem a úředníkem, jenž nemá charakteru vyplývajícího z křesťanské a náboženské výchovy. —

Abychom selský stav uchránili od mravní nákazy, dbejme o to, aby na venek nerozšiřovaly se knihy obsahu závadného, nemravného a nevěreckého. Míjíme zde kolportáži krvavých románů, jako jsou z frančtiny a angličtiny přeložené spisy od Zoly a jiné. Náš tiskový zákon by měl býti naléhavou opravou doplněn, aby díla naznačená nesměla býti vůbec rozšiřována. A právě zde musíme doznati, že nesevdomití kolportéři vniknou do chatrčí venkovských a zmámeným venkovanům vnutí nemravné a nevěrecké knihy a romány, a takové četby chytá se dychtivě lid. Jakých následků má však špatná četba? Jest-li barbarstvím, trestuhodnou nesevdomitostí atd. porušiti, zkaziti neb zohaviti umělecké dílo rukou lidských, pak musí býti tím větším barbarstvím, tím trestuhodnějším lehkomyšlností a nesevdomitostí porušiti, poskvřniti neb zohaviti srdce člověka, směšným činiti, zlehčovati a ničiti na člověku ctnosti nejkrásnější, připraviti i jen jediného člověka o pokoj svědomí, štěstí a blaho.

Tohoto barbarství, této ukrutnosti dopouštějí se nemravní a nevěreckí spisovatelé.²⁹ Zlé knihy, psané třeba před staletími, dosud pozdvihují svého hlasu a pobádají mládež ku skutkům hanby a zločinu.³⁰ Kdo zničil více rodinného štěstí, kdo podkopal více manželské věrnosti, kdo činil více směšnou víru ve ctnost ženy nežli spisy Heineho a Rousseaua?³¹

Tato slova vážných spisovatelů o zhoubném vlivu špatných kněh měli by si naši spisovatelé hluboko do srdce zapsati. Literatura česká, dokud byla prodchnuta duchem Čelakovského, Jablonského, Boženy Němcové, vůbec oněch horlivých a v pravdě vlasteneckých spisovatelů, byla tak bezvadnou, že si zasloužila jméno „panenské literatury“. Vedral se však opičením se po cizích vzorech francouzských, německých a italských do naší literatury takový duch, jakého náš bodrý národ ani neznal a který mu naprosto neslouží ku zdraví. Mravní hnilobu národů cizích zavlekli nevlastenečtí spisovatelé do naší literatury a otravují tímto jedem především studující mládež a pak lid vůbec. Z tohoto stanoviska musíme říci, že spisovatelská činnost Vrchlických, Macharů, Nerudů, Lierů, Sládků, Arbesů zhoubně působí na mravní jádro našeho národa. Ba s politováním musíme vyznati, že i sám Svat. Čech, o němž jsme měli doposud ten nejlepší pojem, nemohl opomenouti v některých spisech závadně psáti a věru neměl by přece toho zapotřebí. — Jedno „Kukátko“ od Kosmáka má větší cenu pro náš lid, více skutečnosti a poesie v sobě, než celý svazek nesrozumitelných básní od Vrchlického a jemu podobných spisovatelů.

Spisovatelé čeští, aby pomahali zachovati mravní sílu národa, ať upustí od mylného názoru o krásnu: jakoby krásno bylo účelem samo sobě; jest to zásada německé filosofie nekřesťanské, ať upustí od zásady: co nám po mravnosti, náboženství a ohledu na čtenářstvo. Spisovatelé čeští, mají-li upřímnou snahu vlasteneckou přispívati k mravnímu a duševnímu sesílení národa českého, nechť se přidrží zásady křesťanské filosofie o krásnu: co jest proti mravnosti a náboženství, nemůže slouiti krásným.³²

Co jsme doposud vynesli o písemnictví českém, opravňuje nás k tomu návrhu, aby kolportáž kněh se vůbec zrušila; máme na venku dosti knihoven farních, školních a be-

²⁹ Pohunek: O zodpovědnosti spisovatelské. „Vlast“, 1889, str. 694.

³⁰ Dr. Smiles: Charakter.

³¹ „Vlast“, tamtéž.

³² Dr. Jos. Pospíšil: Filosofie podle zásad Tomáše Akvinského. Str. 401. Brno 1883.

sedních, a netřeba nám, aby nesvědomití knihkupci, používající kolportérů, rozšiřovali hnusnou a špatnou četbu na útraty lidu ku zkáze celého národa.

Abychom selský stav uchránili od mravní zkaženosti, hledme jej odvrátiti od čtení a odbírání novin svobodomyšlných a boucharonských. Jest to důležitá pravda, kterou tuto pronášíme a víme předobře, že tím jsme uhodili do vosího hnízda. V Čechách a na Moravě vychází přes 330 novin a časopisů. Čísti noviny patří k denním potřebám našeho moderního světa. Jsou ženy a mužové, jimž jsou slova novin nejvyšší autoritou, na kterou přísahají, pro něž jsou noviny jediným pramenem jejich vzdělání, odkud čerpají víru svoji a spolu nevěru, svoje pochybovačství o slovu Božím, svoje předsudky o církvi a náboženství, svoje zásady a přesvědčení, jež mění a střídají podle toho, jak se u novin střídají redaktoři. Tisk novinářský, jemuž se ochotně popřává sluchu i víry, který může každou myšlenku, každou vášeň až do nekonečna rozmnožiti, stal se v době naší největší mocí, které podléhají i zákonodárné sbory, jako sněm a říšská rada.³³

Posláním a úkolem tisku, tedy i novinářského, nemůže a nemá býti nic jiného, než šířiti pravdu a šlechtiti lid. Platí proto naše výroky o českém písemnictví co do ohledu náboženství a mravů ještě u větší míře o novinách. Avšak jsou u nás noviny, jež zúmyslně uvádí lid v bludy, rozsívají sítě nedůvěry, rozbroje a svárů až do těch nejmenších dědin, jsou to u nás především „Národní Listy“, které ku ohromné škodě duševní a mravní v našem národě Bohu žel nejvíce jsou rozšířeny, poněvadž pod rouškou „svobodomyšlnosti“ a „stejného práva“ dovedly český lid si podmaniti, národ u škodě, Grégrovcům ku žitku. Nejvíce však podporují sváry v obcích svobodomyšlné listy venkovské, jež slouží „Nár. Listům“ jako filiálky.

Jest nápadno, že ve mnohých venkovských městech vycházejí dva listy. Jeden se neudržel. Tím, že oba listy navzájem se tepou, nabývají obsahu a jsou podporovány od svých přátel. A musíme doznati, že právě venkovské listy jsou skladištěm všech místních pomluv, kde čest jednotlivců i sprostým způsobem se podvracuje.

Takové časopisectví nemůže sloužiti ku prospěchu národa. Kdyby proto selský lid přišel k té soudnosti, že čtením a podporováním „Nár. L.“ a jim podobných krajinských novin se připravuje o drahý peníz, o spokojenost a své konservativní přesvědčení, pak by poměry v našem rolnictvu co do stránky duševní i hmotné samy sebou valně se zlepšily.

Aby selský lid zachoval se v mravní síle, jest povinností venkovských obcí, aby si volily svědomité přednosty a svědomitý obecní výbor. Jest tomu 25 let, co máme obecní a okresní samosprávu. Sebeurčení a svoboda jednotlivců jest veliký dar a jak na jedné straně může se prokázati velice prospěšným a tož pravidlem býti má, tak i na druhé straně může býti velice zhoubným. Vede-li obecní správu poctivý, dbalý a svědomitý starosta, dobře se vede obci. Avšak jest mnoho starostů, kteří své povinnosti neběrou si svědomitě k srdci. Místo aby hájili obec, kde toho třeba, pomahají jí do záhuby, místo aby se starali o zachování a rozmnožení obecního jmění, přivádějí je často na mizinu, místo aby dělali obci čest, dělají jí jen ostudu. Znali jsme starostu v jisté obci, ten přivedl obec soudy na mizinu a z kořalky nevystřízlivěl.³⁴

³³ Pohunek: Cizí a vlastní myšlenky o novinářském tisku. „Vlast“, 1890, str. 47.

³⁴ „Hlas“ v Brně, ze dne 19. října 1889.

Některým obcím bývá to pouhý žert, voliti starostu, někdy opět msta, zvoliti starostu druhé straně nepohodlného, mnohdy i žida do výboru volí, místního faráře a kněze do výboru obecního však nezvolí. Rolníci, konejte proto svoji povinnost, volte muže svědomité a přičinlivé za starosty a do výboru, chraňte se židů a vyděračských prospěchářských povah, aby jste měli vaše obce v pořádku, aby obecné jmění nepřišlo na zmar, aby chudina našla ochrany a pomoci, aby v obci panoval pokoj a mír neopomeňte zvoliti svého faráře.

Aby rolnický stav v mravní síle se zachoval, jest nezbytně třeba, aby se zachovával nedělní a sváteční klid. Tímto jsme se octli při nejdůležitějším předmětu této úvahy.

Naše moderní doba se svým bezohledným bojem o život zničila namnoze ve společnosti lidské křesťanské řády a mravy. Vidíme toto nejvíce v nezachovávaní třetího přikázání Božího. Nechme dělnictvo v továrnách a řemeslnictvo stranou. Mnozí naši rolníci vezou v neděli do cukrovaru řípu, jedou si v neděli pro uhlí a pro řízky, do mlýna atd. Ba známe krajiny, kde sedláci dopoledne v neděli secím strojem na poli pracují, dovážejí ovoce neb obilí na dráhy, ku splavu, krátce řečeno, v některých krajinách již tak daleko lid dospěl, že nerozeznáme skorem den Páně ode dne všedního.

Jest národ náš v takové bídě, že jisté třídy i v neděli a ve svátek pracují? Ohlédněme se však i do jiných tříd. Úředník, soudce, advokát, obecní sekretář jsou v neděli v kancelářích. Strany jsou k soudu na neděli zavolány. Poštovní úřady jsou otevřeny, vojáci i v neděli dopoledne konají svá cvičení. I vidíme, že naše státní a obecní řízení samo své úředníky i v neděli zapřahá do práce. Zdaliž pak všichni tito mužové mohou jíti do kostela na služby Boží? Možná, že mnozí by nešli, neboť občanský zákoník praví: nikdo se nesmí nutiti k náboženským výkonům. Důsledně nesmíme nikoho nutiti k návštěvě služeb Božích. Máme příklady z let šedesátých, kde liberální hejtman okresní poučoval sedláky o tomto zákonu říšského občanského zákoníka a sedláci tohoto okresu v mnohých obcích si vzali slova páně hejtmanova k srdci, o kostel nezavadili, za to naplňovali dopoledne hospody, a kam to mnozí z nich přivedli? Známe obce v tomto hejtmanství, kde byli zámožní sedláci a nyní není jednoho, jenž by nevězel u žida, jemuž většina obce zadlužena, tak že od něho celá obec ve všem závisí. Že u nás neděle a svátky se znesvěčují, k tomu napomáhá z valné části židovstvo. Židé si svůj šábes odbyli a do neděle jim ničeho není, nutí a vyžadují od křesťanských děveček a dělníků těžké práce.

I v nejhorších dobách vykřičené roboty lid se tolik nenapracoval, tak zimničně a nepřetržitě nebyl k práci upoután, jako se to děje za našich dob „svobody“!

Abychom se nezdáli některým, že pojmáme tento předmět více ze stanoviska církevního než ze stanoviska sociálního, podáváme zde dva hlasy mužů ve světě politickém známých.

V Paříži odbýval se sjezd za příčinou zavedení nedělního klidu, jemuž předsedal L é o n S a y . Sjezdu tomu zaslal předseda Spojených států Harrison dopis, v němž čteme: „Zkušenost a pozorování mně přesvědčily, že kdokoliv pracuje rukou neb hlavou, potřebuje klidu, jež mu jen všeobecné svícení neděle zabezpečiti může. Lidumilové a křesťané mohou pozorovati tuto otázku z rozličných hledisk. Ale ať považujeme člověka za zvíře nebo za bytost nesmrtelnou, vždycky musíme hleděti, abychom mu zajistili odpočinek, jehož potřebují tělo a duch stejnoměrně. Ti, kdož neuznávají Božího přikázá-

ní v bibli, nevyhnou se tomu, aby ho nenalezli v člověku samém.“ — V tomtéž smyslu psal velký státník Gladstone: „Nedám si upříti, že zachování klidu nedělního zapustilo hluboké kořeny jak v přesvědčení tak i v obyčeji nesmírné většiny mých krajanů. Považují-li je mnozí z nich za potřebu života duševního a křesťanského, obhajují je jiní, a sice v počtu nemenším, jako potřebu sociální. Pokud se týče mne, snažil jsem se, jak jen to možno bylo, užítí této výsady také pro sebe. A teď, dospěv skoro k cíli svého velkého namahání, skoro 57leté činnosti veřejné, připisuji prodloužení svého života a zachování schopností, jež ještě míti mohu, z velké části jen této příčině. Co se týče lidu, jest to otázka ještě důležitější: jest to populární otázka v první řadě.“

Naše vláda ukázala dobrou vůli jen v některém ohledu stran nedělního klidu. Avšak zákony stojí na papíře a neprovádí se. — „Paragraf 75. novely živnostenské³⁵ o klidu nedělním a svátečním stojí jen na papíře a úřady nestarají se ani v nejmenším, zda-li zákon tento se zachovává, tak že skutečně mnohému jest za těžko býti občanem zákonů dbalým.“ — Výčitku, kterou zde uvádíme z důkladné bezejmenné brožurky, činí prý našemu prvnímu ministru dvorní rada Lienbacher a my s ní úplně souhlasíme. Mnozí užívají sice na venkově klidu nedělního, avšak v opačném směru. Vidíme na venkově mládež již z rána v neděli v hospodách, tam čas ubíjí koulením, karbanem a podobným vyražením. Muziky na venkově vzrostly v tak povážlivé míře, tak často se dávají, že každému svědomitému občanu při tom otázka vzniknouti musí: kam ta mládež dospěje? Jsou na venkově obce, kde se hospody střídají v uspořádání muzik. Čeledínové a chasníci, čeho si byli v týdnu uspořili a vydělali, za noc utratí, ráno pak nejsou k práci a hospodář jest nucen jich vyhnati. Takové pokolení, které dorůstá beze vši mravní kázně, které nezavadí celý rok o kostel a v hospodách neděle a svátky ztráví, od takové omladiny nemůžeme se nadíti, že se chová mravně, že jest pracovitá a svědomitá.

Bylo by nejvýše na čase, aby všichni poctivě smýšlející křesťané o to se zasadili, by v neděli a ve svátek dopoledne hospody byly zavřeny a jen pro pocestné a cizince přístupny. V Anglii jsou v neděli hospody zavřeny celý den!

Voláme též důtklivě k venkovským obcím a jich samosprávě, aby samy obmezily co možná nejvíce pořádání muzik v neděli a ve svátek, any hejtmanství a politické úřady nehledí na mravní zkázonosné následky těchto zlořádů, nýbrž přijmou jednoduše taxu za dovolení o ostatní se nestarajíce.

Zachování stavu rolnického vyžaduje v první řadě, aby selský lid zůstal v mravní neporušenosti, aby byl zbožným a ctnostným, pracovitým a spořivým a tím aby nikdy té síly nepozbyl, které mu jest třeba k snášení útrap a svízelných, jakých mu jeho povolání samo sebou přináší. Školy venkovské, do kterých chodí většina dětí stavu rolnického a dělnického, v první řadě musí si hleděti náboženské mravní výchovy, vzbuzovati v dětech lásku k pracovitosti a spořivosti. Ustaňme již jednou od neustálého zřizování škol nových, vždyť síla národa nadále taková břemena vydržeti nemůže, budme spokojeni s 6letou návštěvou pro školy venkovské a pak zařídíme opakovací běhy, jen abychom břemena národu umenšiti mohli; školské vzdělání samo nás nespasí. Ustaňme od stavění nádherných paláců školských!

Společnost, která nedovede zachovávatí přikázání Boží a nedovede si zachovati mravní přesvědčení, nezachrání žádné novověké vzdělání. Neboť dejme si ruku na srdce

³⁵ Graf Taaffe und die Deutschkonservativen. V Řezně 1889.

a ptejme se: jak dlouho bude národ, jenž nezachovává předpisy svého náboženství, jako svěcení neděle a svátků a vše, co s tím souvisí, jak dlouho bude společnost, která se nestará o příkázání Boží, plní i příkázání autority světské, zachovává zákony občanské? Dokud však státní řízení samo nedbá o příkázání Božské, dokud samo k církvi nepřátel-sky se chová aneb lhostejně, dotud nelze nápravy očekávat.

Ku konci uvádíme slova P. Hlavínky, jichž pronesl v řeči své v Kroměříži na sjezdu studentstva československého:³⁶ „Pánové, bráti lidu víru (znesvěcováním neděle, svobodomyšlným novinářstvím atd.) třebas ne jedním rázem, nýbrž jen ponenáhlu a po něčem, není nic jiného než pokáletí mu ideál, zlehčovati mu charakter a otrásati mu pře-svědčením čili slovem, znemravňovati jej. Kdo to činí, sahá národu i na jeho národ-nost. Slovanského řádu i práva již dávno jsme pozbyli, řeč se nám kazí, kraj se nám tratí, národní vědomí hyne; jen ještě si otřesme vírou a s vírou otřeseme i mravní silou – a budeme na moři bez vesla jako snad nikdy posud.“

24.

Účastenství rolnictva v politice a jeho poměr k národním „stranám“.

Národ český jest národ nad jiné těžce zkoušený, tak praví Palacký.³⁷ Každý jednotlivec, jehož potkaly v životě pohromy, jakých mu prozřetelnost Boží zakusiti dala, běže si z nich ponaučení pro život příští; v neštěstí se sílí charakter, zlato v ohni se čistí. Jak jednotlivcům tak se děje i celým národům. Národ, jenž pojímá svoji minulost, své dějiny tak, aby z nich čerpal pro sebe poučení ku spamatování a otužení se v bytu svém, by vždy kráčel po cestách pravdy a práva, aby nepýchal ve zdaru, aniž kdy zmalomyšlněl v protivenství,³⁸ takový národ má budoucnost zabezpečenou ovšem jen tehdy, dostává-li do ruky dějin pravých. My Čechové jsme si uvykli dvě doby našich dějin pojímati tak, že tento směr nám rozhodně neslouží k sebepoznání a k poučení, míníme zde dobu husitskou a pobělohorskou. Doba husitského hnutí líčí se nám jako rekovný věk národa českého, kdy šířil svoji slávu na venek. Hus a Žižka, Prokop Veliký jsou vele- duchové a velikáni doby této. Jakkoliv čteme tyto výroky u našich předních dějepisců Palackého i Tomka, nicméně nalozáme v dějinách jimi sepsaných místa, kde nám ukazují také stinné stránky a škodlivé následky snah Husových pro národ český. Avšak právě tyto ukázky, jak národ český vyšel z dob husitských umořený a ubědovaný, podávají se nám jaksí nesměle bez velikého důrazu, tak že při čtení příběhů doby husitské, skorem zapomínáme na hroznou bídu národa našeho v jaké se octnul následkem válek husitských.

My jakožto potomci předkův našich, kteří si máme bráti ponaučení z našich dějin, musíme se tuto ptáti: byla věc, za kterou Hus bojoval a jež měla v zárodku veškeré osudné roztržky v národě našem až k bitvě na Bílé Hoře, byla toto věc spravedlivá, měl

³⁶ „Obzor“, 20. října 1889. Brno.

³⁷ V předmluvě V. dílu dějin národa českého.

³⁸ Palacký tamtéž.

Hus k tomu právo pro ní vystupovati, měl k tomu schopnost ducha, a byl jeho způsob brojení ten oprávněný a spůsobilý k napravení práva a spravedlnosti? Na tyto otázky odpověděli již naši přední dějepiscové v ten rozum, že věc byla spravedlivá, totiž: opravení církve v hlavě i v oudech, to uznávala církev tehdejší sama, rovněž pak kladou váhu na to především Palacký a Helfert, že Hus ke svému vystupování práva neměl, taktéž žádné schopnosti ducha pro věc, kterou podnikal, a ještě méně způsob jeho, jakým věc hájil, nebyl oprávněný. Hus brojil proti zlořádům církve a tehdejší společnosti vůbec před lidmi, u nichž jeho brojení nemělo žádného jiného výsledku, než že bouřil lid, neboť ani jediného zlořádu v tehdejší společnosti neodstranil. Prostému lidu nešlo do hlavy, proč ten učený mistr tak velice dovádí na papeže v Římě a na vyšší duchovenstvo a proč to činí právě před nimi. „Milý poctivý pane mistře,“ řekl mu jednou po takovém kázání prostý člověk, „pověz nám, viděl-liš ty kdy papeže neb kardinály, o kterých nám rozprávíš?“ A když Hus odpověděl, že nikdy, doložil onen: „Pročpak rozprávíš nám o tom a haníš to, čehož jsi sám nikdy nezkusil ani neviděl? Jdi raději do Říma a což zde o nich nám kážeš, mluv jim to tam, ať oni slyší, kterým to patří!“ Husovi však bylo hlavní pohnutkou ve všem jednání samolibost a honění se po přízni a oblíbenosti u obecného lidu.

Následkem neústupnosti a samolibosti Husovy, který měl si přece vzpomenouti na pokoru a poslušnost křesťanskou, strhly se nad národem boje bratrovražedné, začátek sice proti nepříteli zevnějšímu, pak ale hubil se národ sám vespolek.

Český národ za válek husitských vydobyl vítězství nad Němci, avšak vítězství byla drahá; neb jakmile „rozjařenost“ vojenská Čechy opustila, národ sám ustrnul, vida na sta zpustošených osad, města dříve lidnatá obyvatelstva zbavena, požehnané dříve krajiny byly nyní popleněny. Hus byl pomstěn, ale krví a blahobytem vlasti.³⁹

Musíme si tedy zvykati: Hus nebyl mučenníkem pro pravdu a národ, nýbrž pro jeho samolibost a neústupnost národ český za Husa stal se mučenníkem.

Hnutí husitské mělo pro národ náš toho docílit, aby ze země se vytlačil živel německý. Začátek učiněn s universitou pražskou, vystěhováním se studentů německých. Avšak na místo vystěhovaných studentů vedral se do Čech živel německý do krajín válkami husitskými vyhubených a trvale se zde usadil. Neboť co země česká byla následkem plenění vlastních svých synů umořena, panoval té doby v sousedních zemích německých a rakouských veliký blahobyt. Té strakatiny, jaké se sběhlo do německých vojsk křižáckých a kterou česká vojska porazila, nemohlo se počítati, že by lidnatost zemí sousedních byla jí újmu utrpěla.

Němečtí sedláci byli následkem panujícího křesťanského práva německého té doby úplně svobodní a zámožní tak, že i šlechtu bohatstvím namnoze předčili.⁴⁰ — Poměry v lidu pracujícím byly taktéž velice utěšené. Tak stojí v účtech opata kláštera v Klosterneuburce v Dol. Rakousích z let 1485—1509: dělníkům se dávala strava a denní mzda 14 denárů; libra hovězího masa stála 2 denáry, pár bot mužských a ženských po 16 denárech, za zhotovení obyčejných kalhot platilo se 10 den., za selský kabátec dávalo se 24 denáry.⁴¹

³⁹ Hlavinka: Bludy a lži v dějinách. Str. 217.

⁴⁰ O tom obsírně Janseen: Geschichte des deutschen Volkes, I., str. 283.: Das landwirtschaftliche Arbeitsleben.

⁴¹ Janssen, I., str. 325.

Mohučský arcibiskup Berthold z Henneberka poručil v r. 1497, aby se dělníkům na jeho pozemcích pracujícím dostávalo: každý dělník, ať pracuje na poli aneb kde jinde, obdrží ráno polévku a chleba, v poledne polévku, dobré maso a zeleninu a půl džbánu obyčejného vína; k večeri maso a chléb, anebo silnou polévku a chléb. —

Strana podobojí, která z hnutí husitského v Čechách se utvořila, připravovala pak vydatně půdu v lidu českém pro německý protestantism. Toto období dějin našich krátce zcharakterisoval Palacký: Ze tří válek o záležitosti duchovní, kterými v posledním půltisíciletí všichni národové křesťanství až do dna zbouřeni byli — byly dvě vlastně války české. V druhé (rozuměj 30leté válce) zpronevěřiv se národ náš sám sobě, nejen nic slavného nedovedl, ale i bez mála na mizinu přišel.⁴² — Krátký a zničující to soud nad národem českým, a spolu pravdivý.

Strana husitská i protestantská jsouc vedena slepou vášní proti katolické většině, nic nebrala si k svědomí, národ český zaprodati cizincům. Knížata brandenburští bývali s českými Husity výborně umluveni (s náčelníky) a kníže Albrecht brandenburský jednou při chlastu se pochlubil, řka: Trvám, že dříve nezemru, dokud mi korunu českou na hlavu neposadí.⁴³ Na oko však nastrčili němečtí protestanté ničemného Bedřicha Falckého, jehož přední přívrženci byli Václav Budovec a Roupovci.

V době předbělohorské bylo v Čechách přes 150.000 selských usedlostí. Sedlák český, jehož statek měl asi 40 strychů⁴⁴ výměru, byl povinnen 8 až 10 dní do roka robotovati a na penězích odváděl asi 3 tolary. Dávky však se nemusely odváděti v penězích, nýbrž sedláci dali místo peněz obilí a drůbež. Aby poddaný lid neschudl, starala se vrchnost způsobem patriarchálním. Bez vrchnostenského svolení nesměl poddaný na svou živnost dělati žádný dluh, a pak-li mu někdo podtají peníze půjčil, nesměl je na něm úředně vymáhati; sedlák nesměl ze svých pozemků nic odprodati, živnost zůstala celou. Blahobyť země české po ranách husitských se zvedal a za doby předbělohorské byl tak znamenitý, že na sněmích zemských několikráte se jednalo o nádheře a bylo vyměřeno, mnoho-li zlata smí sedlák na svém šatu nositi, smí-li selka v zlatém čepci choditi a pod.

Soudnictví spoléhalo se na soudech selských, jejichž přísedící byli vybráni dílem z měšťanů, dílem ze sedláků. Soudové takoví zasedali dvakráte i třikráte do roka, a to v čase, kdy se v poli nepracovalo.⁴⁵

Odbojnici čeští, strana husitská a protestantská, jsouce popichováni od německých knížat protestantských, přivedli pomocí terrorismu na celém národě páchaném ničemného Bedřicha Falckého do země české. Jak tito cizinci s našimi nejsvětějšími věcmi zacházeli, líčí nám tehdejší dějepisci. Pastor Bedřicha Falckého Skultet dal chrám sv. Víta zpustošiti a hroby sv. Víta a Jana Nepomuckého zohaviti.⁴⁶ Když pak strana odbojná na Bílé hoře poražena, tu měli falctí přívrženci svatováclavskou korunu, žezlo a celý královský ornát v bednách složeny a chtěli s sebou do ciziny odvésti. Již to stálo upraveno před staroměstskou radnicí; katolíci pak po vůli vévody Maximiliana posvát-

⁴² Palacký. I., částka 1., str. 15.

⁴³ Gindely: Brüder und Deutschland. 1883.

⁴⁴ Stará česká plošná míra, většinou totožná s 1 jitrem = 0,285 ha; pozn. editora.

⁴⁵ Svoboda: Katolická reformace. Str. 59. Brno r. 1888.

⁴⁶ Eckert: Posvátná místa v Praze. I., 31.

nou korunu se všemi klenoty vyzdvihli a s úctou do kaple sv. Václava, tam kam patřila, donesli.⁴⁷

Jak národ český zpronevěřil se sám sobě, vysvítá z toho, kde odbojníci čeští hledali proti svým vlastním soukmenovcům pomoci. Mathes Thurn, markrabě Krnovský a Žerotín šli k Betlen Gaborovi, ba i k Turkům a Tatarům a je na katolíky v Čechách a na Moravě vyštvali. Turci přišli, zpusťovali hrozně Moravu a zajali tolik tisíc otroků a otrokyň z národa moravského, že pro ně v táboře u Hodonína místa nebylo. A toho příčina byli s a m i č e š t í šlechticové Mathes Thurn, Ladislav Žerotín a jiní ti náčelníci z roku 1618.⁴⁸

S Bedřichem Falckým utekli přední jeho přívrženci ze šlechticů českých, ti pak v cizině i Švédy na Čechy šťvali a s vojskem nepřátelským do Čech se dobývali. Mathes Thurn a čeští protestantští vystěhovalci v saském městě Pirně sami vedli švédské vojsko do Čech! Ba Amos Komenský psal švédskému kancléři Oxenstiernovi, jenž byl vlastně původcem války švédské: „Hrdino nejmoudřejší a nejstatečnější! Neustávej domahati se díla moudrého, spravedlivého, milosrdného!“⁴⁹ Tak nazval plenění a drancování země české od Švédů n e j v ě t š í bratr český!

Švédové nestarali se pranic o pomoc těch, kteří jich byli do země české pozvali, nýbrž zpívali: Vem kde vem, víra sem, víra tam, pobereme všecko, věř sobě jak chceš!

Jak náčelníci a direktori hnutí revolučního rozuměli svobodě národu slibované, sami dávali o tom příklad: Když generálové vyčítali direktorům vlády české, že se více starají o skoupení duchovních statků než o vlast a direktori totéž zase generálům vraceli: obě strany pravdu mluvily. President vlády Václav Vilém z Roupova zjednal si za ten čas pěkné statky, Trnovany a Žitenice, dům v Praze, k tomu si přibral statek proboštství Doksanského, statek proboštství Litoměřického a kláštera Broumovského, mnoho náčiní od stříbra a zlata a kapitál na 100.000 kop míšenských.⁵⁰ Praha dokazovala, že direktorům dala 2,900.000 tolarů, a nikdo nevěděl, kam se peníze poděly.⁵¹

Tak Čechové s a m i s e b e hubili a nepřátely na sebe z ciziny volali. Jediná Praha a Brno na konec té smutné doby národní čest si zachránily. Hrůzné následky tohoto zpronevěření národa českého na sobě samém vedly k tomu, že národ náš po dvě století politicky byl pohřben. Řeč česká zmizela z kruhů městských a šlechtických, neboť na místa vypleněná v naší vlasti usadil se trvale živel německý; to byl konec a následek husitské a protestantské revoluce české!

Řeč česká ozývala se pak od té doby jen v selských chýších a v ústech katolického kněžstva, jež lidu hlásalo slovo Boží. Národ český jaksi dřímaje, tělesně i duševně jsa vysílen, bitvou na Bílé hoře spravedlivě potrestán, kde ku svému udržení zbaven byl nevlasteneckých a zrádných živelů, navrácen byl působením církve katolické skrze řád jesuitský, jehož podporovala vláda, k víře sv. Václava, od níž ji husitism a německý protestantism odvrátiti se namahal a jenž by byl národ náš, kdyby se byl v něm zmožil, v německém moři pohřbil.

⁴⁷ Katolická reformace 1. str. 168.

⁴⁸ Svoboda, II., str. 31.

⁴⁹ Dudík: Forschungen in Schweden, 464.

⁵⁰ Svoboda, I., 142.

⁵¹ Gindely: Povstání. III., 107.

Jak revolucionářské zásady Hus učil o vrchnosti světské a duchovní, že totiž žádný člověk, maje na sobě těžký hřích, nemůže býti biskupem, prelátem neb světským pánem, a tím všecken pořádek v společnosti lidské by se byl stal nemožným, tak stejně nebezpečnou a revolucionářskou zásadu hlásal o majetku: „že každý majetek člověka bezbožného a nespravedlivého jest vlastně krádeží.“ Hus mířil hlavně proti majetku církevnímu. Husových zásad ujal se v sousedním Německu Luther. Tak jako u nás husitism českou zem hrozně zpustošil a národ český až skorem k samovraždě přivedl, tak i zásady tyto v německém lidu selském rozdmychaly povstání, v němž sedláci důsledně žádali svobodné právo lovu, pak stejné právo na lesy a svobodné lovení ryb. Tu však vydal Luther spis proti povstalcům sedlákům a hlásal v něm, že se nad tvrdošijnými a zaslepenými sedláky, kteří si nechtí ničeho dáti říci, „nikdo nemá se slitovati, nýbrž každý kdo jen může má je tlouci, probodnouti, pomlátiti a zničiti jako vzteklé psy“.⁵²

Římské právo a protestantism zakotvily pak po válce třicetileté pevně feudální svazky. Čeští sedláci těžce nesli břemena tato a chtěli je setřásti v povstání v r. 1680,⁵³ avšak podlehnuvše, ještě ve smutnějších poměrech se octli.

Takových následků snášel národ český, sveden jsa od mužů vášnivých a ješitných, kteří při největších pohromách jeho hleděli především na svůj prospěch (příkl. Roupovcův), tak byla síla národa vyčerpána, že slavný slavista Dobrovský neočekával, že by národ český kdy se pozvednouti mohl. Avšak prozřetelnost Boží, dopustivši na národ náš pro jeho poblouzení a nepravosti trpkých zkoušek, pozvedla jej zase k životu. Z chat selských povstali přední buditelé národa. Rodina nezámožného kostelníka odchovala Jungmanna, po Dobrovském nejslavnějšího vzkřísitele našeho jazyka. A kde našel mladý horlivec pro povzbuzení řeči a národa českého nejochotnějších a nejnadšenějších srdcí pro věc svátou? V listopadu r. 1810 zahájil Jungmann v semináři Litoměřickém vyučování jazyku českému řečí plamennou a vyzýval nastávající hlasatele slova Božího, aby nejen s potřeby jazyk český vzdělávali, nýbrž aby cíl snažení jejich byl vyšší, by se stali řečníky, historiky, filosofy a básníky a tím sobě a vlasti nejvyšší pochvalu zjednali.⁵⁴ — Jeho slova padla na půdu úrodnou, vnikla do srdcí ochotných a pro národ nadšených. Antonín Marek, Tachezí, Vetešník a ostatní dlouhá řada vlastenců kněží n e j v ě š í m a j í p o d í l na probuzení národa českého.

Avšak i šlechta, odcizena jsovc jazyku českému, nezůstala pozadu a brala vynikající podíl v probuzení národa českého. Rodiny hrabat ze Šternberka, z Kolovrat, Kinských jsou úzce spojena s příběhy znovuzrození národa českého. Tak spojenými silami všech vlastenců, kterýmž se jednalo jen o dobro národa, opovrhovaný a zubožený národ český domohl se zase jak řeči tak i politické moci, neboť v účtování v politice Rakouské nemůže se nyní ničeho díti bez ohledu na národ český.

Čtenáři naši snadno poznají, kam vlastně těmito dějepisnými vzpomínkami míříme. Nikam jinam, než na nynější poměry. Těžko jest posuzovati poměry, v kterých sami žijeme, anť nám chybí, jak se obyčejně žádá, úplná nestrannost. Dějepisci, který žije mnoho let po událostech, jest mnohem snáze posouditi, jakých následků mělo to neb ono hnutí v národě, neb následky tyto má již před sebou. My však nevíme ještě, jakých následků naše činy potomkům našim ponechají. Národ náš, dosáhnuvši po dlouholetém

⁵² Janssen, II., str. 549.

⁵³ Svátek: Vzbouření lidu selského v Čechách r. 1680. „Osvěta“, 1887.

⁵⁴ Zelený: Život Josefa Jungmanna. Str. 39. Praha 1873.

nezištném a nadšeném usilování všech věrných synů, ať byli ze stavu šlechtického, kněžského neb měšťanského i rolnického politické váhy, národní samostatnosti a velkého pokroku duševního, začíná se zase drobiti, v nesvárech žítí a sám sebe potírati, ku posměchu cizincům, sobě zase jen ku škodě! Národ náš, jenž má doposud bojovati o svoje bytí, jenž má doposud vystupovati proti zevnějším nepřátelům, bojuje proti sobě! Jak může vojsko, jež má na nepřítelě střílet, zvítěziti, když střílí samo na sebe? K velikému žalu všech poctivých vlastenců mluví se nyní v národě našem o „stranách,“ jedna jest ta stará národní, druhá si dává jméno mladá, „svobodomyslná!“ Každého člověka posuzujeme podle jeho činů, podle ovoce poznáme strom. Na koho padá m r a v n í v i n a těchto neutěšených, od každého poctivého vlastence odsuzovaných poměrů v národě našem? Národ český vzmohl se svornou prací všech věrných svých synů ze všech stavů. Vyskytují se však nyní lidé, kteří sami o sobě vyvolávají, že jen oni chtějí národ povznést k politické samostatnosti, že jen oni jsou pravými vlastenci, ostatní pak podezřívají, třeba by to byli mužové ve službách národa již sešedivělí. Strana — když již musíme k hanbě svojí mluvíti o stranách — která si dává jméno „svobodomyslná,“ štve a nemá žádného dobrého jména, ani toho nejmenšího uznání pro stavy, bez nichž národ náš žítí nemůže, bez nichž by sotva byl vůbec k životu přišel. Štve lid proti kněžstvu, proti náboženství katolickému a proti šlechtě. Důkazy k tomu nepotřebujeme, čteme jich denně dosti v „Nár. Listech.“ Aby tomuto štvání dalo se jakési jméno zvučné, užívá tato „strana“ ve svých řečích dvou pádných slov, jimiž národ náš hrůzou naplněn býti má, jsou to: klerikalism a feudalism! Ano, to jsou ta politická strašidla, jichž strana mladočeská k svému účelu si utvořila, neboť ve skutečnosti jich nestává. Jak by vojín dokázal svoji udatnost, kdyby nebojoval proti nepříteli? Jak by strana „svobodomyslná“ dokázala národu, že jen ona chce ho povznést, kdyby nebojovala proti nepřátelům národa, proti „klerikalismu“ a „feudalismu?“ Kdo by si tu nevzpomněl na onoho bláznivého rytíře, jenž se chtěl stát stůj co stůj znamenitým bojovníkem, jehož sláva by se celým světem šířila, a který ve svém bláznovství bojoval proti větrným mlýnům, vida v nich předvěké obry! Nejinak bojuje strana mladočeská proti klerikalismu — kněžstvu a feudalismu — šlechtě. Nic by nevadilo, kdyby národ náš byl jako nepohnutý větrník, který svými rameny rozdrtil kopí bláznivého rytíře a jeho samého značně porouchal, avšak tato strašidla klerikalismu a feudalismu našla v lidu českém mnoho věřících.

Štvání „Nár. Listů“ a strany tak zv. svobodomyslné musíme hlavně připisovati, že lid český a n i j e d n o h o k n ě z e sobě ne zvolil do sněmu ani do říšské rady za obce venkovské a města. Morava má svého Webra, Rakousy svého Eichhorna, Tyroláci měli Greutra a my v Čechách nenajdeme ani jediného kněze, jenž by nebyl v stavu zastupovati zájmy svého lidu? Nenajde se v řadách vlasteneckého kněžstva, o němž sám Rieger pravil, že žádný národ se nemůže honositi tak vlasteneckým kněžstvem jako národ český, ani jeden kněz, jenž by nebyl důvěry lidu českého hoden? Nevěříme tomu. Avšak kněžstvo samo musí svoje stanovisko změnit. My jsme toho přesvědčení, aby církev zanechala konečně t r p n o u politiku a nastoupila politiku č i n n o u !

Církev příliš dlouho přihlíží na řádění svobodomyslných nevěrců, kteří nám křesťanům vnutili pod rouškou lživé svobody beznáboženskou školu a ostatní svobodomyslné řády společenské. Co jest nám platno, když biskupové se vespolek radí, v říšské radě a na sněmu lidem nevěreckým musí pak ponechati utvoření protináboženských zákonů,

aniž by tito strážcové církve tam na p ů d ě z á k o n ů v mohli svůj hlas k platnosti přivést? Co nám pak pomohou pastýřské listy, ve kterých si církve naříká a ku kterým lid, když je farář předčítá, většinou lhostejně se chová?

Jsou-li závažné příčiny, abychom my Češové našich spravedlivých požadavků se důrazněji domáhali, tuť jsou v první řadě zástupcové národa, poslanci podle nynější ústavy povinni svorně o těchto prostředcích se dohodnouti. Mnoho hlav, mnoho smyslů. I nemůžeme jinak očekávati, že při takovém jednání různá mínění se pronáší, avšak zde právě vězí to důležité, kterak přijde lid k tomu, aby i on do víru a různic politických byl vehnán a takřka štván, poněvadž zástupcové jeho o prostředcích politiky se dohodnouti nemohou? A zde právě koná tuto zhoubnou práci v lidu t. zv. strana svobodomyslná prostřednictvím „Nár. Listů“ a jim sloužících krajských listů mladočeských. Tak zvané svobodomyslné noviny s „N. L.“ v čele roztrpčily náš národní život až do těch nejzazších a jindy nejtíšších dědin českých, kde dříve nebylo řeči o hádkách politických, tou měrou, že můžeme směle tvrditi, že náš společenský život působením „N. L.“ úplně jest zkažen a rozerván!

Dříve mohl kněz směle do každé společnosti, všude byl vřele vítán, nyní ale vede ve společnosti hlavní slovo žid anebo „svobodomyslný“ pán, který drží jediné spásonosné evangelium „Národní Listy“ v rukou a podle nich celý svět posuzuje. Běda tomu člověku, který by pronesl jiné mínění, než náš „svobodomyslný,“ vždyť si obrali právě toto jméno, poněvadž mínění jiných nesnesou, ani snášeti chtějí; toť „svobodomyslnost“ „Nár. Listů“ a všech, jim věřících.

Lid český a především rolnický, zvykl falešnému tomuto proroku a odvádí majitelům „Nár. Listů“ skorem půl milionu zl., jako předplatné. I pochopujeme úplně „vlastenectví“ pánů Grégrů, anť lid český ročně ze svých kapes půl milionu zl. jim odvádí, i bylo by žádoucí, aby z tohoto příjmu, aniť sebe a své stoupence vydávají za jediné přátele národa českého, přispěli na zvýšení platů učitelských, aby toto zvýšení nepadlo zase na ty ubohé poplatníky! Není však na tom dosti, že bratří Grégrové vydávají veliké noviny na balamucení lidu, své „Nár. Listy,“ jim pomáhají na venkově četné listy krajské,⁵⁵ „Mladoboleslavan“ v Mladé Boleslavi, „Pravda“ v Čáslavi, „Naše hlasy“ v Českém Brodě, v Kutné Hoře jsou dokonce dva: „Vesna Kutnohorská,“ pak „Volné slovo.“ V Pardubicích „Pernštýn.“ V Plzni dva: „Český západ“ a „Na Stráži.“ V Praze: „Učitelské Noviny“ a „Vyšehrad.“ V Příbrami: „Noviny z Příbrami“ a „Příbramské listy.“ V Nymburce „Občanské listy.“ V Roudnici „Podřipan.“ Ve Slaném dva: „Svobodný občan“ a „Světlo.“ V Táboře „Tábor.“ Na Vinohradech »Vinohradské listy“ a v Žižkově „Předměstské listy.“

Kdekoliv na venkově mladočeské noviny vycházejí, tam také prošel za venkovské obce m l a d o č e s k ý p o s l a n e c , zde vidíme moc tak zvaného veřejného mínění.

„Nár. Listy“ a jim podobné krajské listy pomáhá šířiti po venkově nejvíce — ať zase jednu trpkou pravdu vyznáme, — naše učitelstvo. Naše učitelstvo — čestných výminek ve skutečnosti nepopíráme — hlásí se na povel Grégrovců ku straně „svobodomyslné“ a třímá tudíž v rukou svých prapor „svobodomyslnosti.“ Vždyť Grégrovcí a jich stoupenci příslibují v „Nár. Listech“ učitelstvu neustále zvýšení platu a což nejvíce váží: chrání je před náboženskou školou, která, kdyby vzešla ve skutek, by namnoze učitelstvo —

⁵⁵ Na Moravě šíří hlízu mravní hniloby mladočeské, národního rozkolu a náboženské náuky: „Selské listy“, „Velehrad“ a „Moravské listy“.

jak praví totiž Grégři a „Národní Listy“ – připravila o chléb a český národ by uvrhla do čiré tmy, ba i do roboty! Učitelstvo naše nemá ani tolik soudnosti, aby se z toho balamucení vymanilo a nenásledovalo praporec „Národních Listů!“ Vždyť i každý hostinský by platil za „neuvědomělého a zpátečního občana,“ kdyby ve svém hostinci neměl „Nár. Listů!“

Strana „mladočeská“ chce, aby byla posuzována jen podle své činnosti na sněmu. Zajisté by se jednotlivým poslancům křivdilo, kdyby se i osobní jejich poměry vzaly veřejně na přetřes, vždyť by pak vůbec, kdyby se tak všeobecně dělo, nebylo možno, aby někdo vzal na se veřejný úřad a mohl blahodárné působiti, ana by činnost jeho podrývati se mohla všelikým na cti utrhaním. Jakkoliv právě této zásady od „Nár. Listů“ a strany „svobodomyslné“ nebylo šetřeno, nechceme jich v tom následovati, ačkoliv veřejné listy i o „vážných poslancích svobodomyslných“ přinesly dosti zajímavých věcí, které vlastenectví jejich v prapodivném světle ukazuje.⁵⁶

Než přejdeme k porodu t. zv. strany svobodomyslné, k posledním volbám. Každý člověk, kterému se špatně vede a jemuž jest zápasiti o živobytí, chytá se všech možných prostředků, aby si odpomohl; nezřídka se stává, že při tom přijde na zcestí, chytá se prostředků pochybených. Rád naslouchá slovům, která ho v neštěstí těší a rád věří všem možným slibům na lepší budoucnost. Viděli jsme v úvahách našich, že stavu rolnickému jest bojovati s obtížemi na něho uvalenými tak, že těžce hájí svoje živobytí. Když pak přijdou lidé, kteří mu neustále vyhlašují a v novinách veřejně podávají: to jsou oni, kteří vaši bídu zavinili, my vám pomůžeme, my zvolíme poslance z vás, abyste sami na sněmu a říšské radě své zájmy hájiti mohli; kdo se tu může diviti, že selský lid uvěřil a poslechl? Kdo se může nad tím pozastaviti, že šel na lep „N. Listům“ a Grégrovcům?

Zajisté my sami si přejeme, aby selský stav poslal na sněm zástupce, kteří s ním cítí, kteří znají jeho obtíže. A kdo jiný může jich lépe znáti než rolník sám aneb ten, kdo hospodářství vede; každý nejlépe ví, kde ho střevis tlačí. Avšak věc má své potíže. Poslanec, chce-li svědomitě hájiti zájmy svých voličů, musí nejen znáti potřeby jejich, nýbrž musí býti všestranně vzdělán, musí znáti národní hospodářství, dějiny svého národa, ústrojí státní, musí míti krátce řečeno všestranný přehled. Když tudíž rolnický stav ve svém středu má takových mužů, vzdělaných, svědomitých, s přesvědčením křesťanským, s charakterem nezištným, šťasten bude, zvolí-li sobě mnoho takových poslanců. Nechceme zde přetřásati poslance tak zvané strany svobodomyslné, po ovoci poznáte jich. Jsme však toho přesvědčení, že selský lid, obce venkovské celkem n e š t a s t n ě sobě volily poslanci mladočeskými.

„Nár. Listy“ napsaly v čísle ze dne 13. července slova, která vyňaly z novin, sloužících celému židovstvu a svobodným zednářům, totiž z „Neue Freie Presse“: „Dne 2. července bojoval český lid boj svobody a osvěty proti feudalismu a klerikalismu, boj demokracie proti nadpráví aristokratickému, boj vítězný za vzdělání lidu svobodnou školou národní proti národomornému zpátečnictví.“ Jsou to ti páni svobodomyslní a židáci chytří lidé: Ano, národe, bojuj dále pro svobodu a osvětu, neboť právě v tomto boji co vidíš v knězi a v šlechtici a v mužích křesťanského přesvědčení n e p ř á t e l y s v o -

⁵⁶ Viz „Čech“ ze dne 19. září 1889 o poslanci Heroldovi, kde se mu vytýká provozování lichvy ve spolku se známým odsouzeným židem Glaserem.

body, odřeli tě ti přátelé svobody o tvůj majetek, o tvoji spokojenost a o veškerá práva, která ti zaručuje křesťanská víra.

Ostatně leží na bíledni, že tak zv. strana svobodomyslná ku svým volebním rejdmům musila obdržeti peněžitých prostředků od našich národnostních nepřátel a vším právem poukázal olomoucký „Našinec“ na spolek svobodných zednářů, neb zadarmo „Nár. Listy“ toho tajného spolku se neujímají, jak toho činily obzvláště v čísle ze dne 23. srpna.

Když tedy rolnictvo ve své tísní volilo muže, kteří mu slíbili, že na sněmu zájmů rolnictva co nejvydatněji ujímati se budou, aby nebyla veškerá břemena státního a obecního hospodářství s největším podílem uvalována na ubohé rolnictvo, tu samo sebou se dalo očekávati, že tito „noví přátelé národa“ a „jediní praví vlastenci“ takové návrhy k tomu účelu čelící ve sněmovně podají. A hle, t. zv. strana svobodomyslná uvedla se do činnosti sněmovní, aby ukázala, že jenom ona s národem cítí a o jeho blaho pečuje, s podáním adresy o státním právu českém a o korunovaci. „Nár. L.“ přinesly v čísle ze dne 13. září tučnými literami: „Adresu J. Veličenstvu císaři a králi navrženou poslanci národní strany svobodomyslné dne 12. října 1889 na sněmu českém. Návrh poslanců dr. Julia a Eduarda Grégra a soudruhů.“ – Účel této adresy, jak sami řečníci „svobodomyslní“ se přiznali, byl, aby se ve sněmu před celým národem uvedli jako politická strana.

Podivně se však vyjímal hlavní vůdce této strany při svém hájení státního práva českého, vzpomínaje si na svoji minulost, že sám co nyní hájí, aby se ukázal národu českému jako první vlastenec, necenil dříve ani za „fajfku tabáku.“ V té době již, kde nebylo po straně „svobodomyslné“ ještě ani potuchy, podali šlechticové čeští žádosti a veřejně jich vyjádřili, by náš nynější císař a král utvrdil svazek svůj s národem českým vložením koruny sv. Václava na svoji hlavu, tak především kardinál Švarcenberk. Naši poslanci s Riegrem v čele vstoupivše do říšské rady podali 9. října 1879 následující prohlášení: „Vstupující do sněmovny poslanců rady říšské jsme povinni prohlásiti: že tímto krokem a jeho důsledky nevzdáváme se a nečiníme ujmy svému právnímu stanovisku, které v opětovaných veřejných projevech tu došlo svého výrazu; že tím nikterak praejudikovati nechceme, aniž můžeme mnohými státními akty uznanému a zaručenému státoprávnímu postavení království českého a koruny české; že spíše pokládáme za svou povinnost, práva na nároky v tomto státoprávním postavení založená jako dosud i nadále zůstávati a obhajovati.“⁵⁷

V řečnickém zápase, který se vyvinul na sněmu českém při prvním pojednávání o právoplatnosti podané adresy, páni Grégři i s celým svým vojem nevzmohli se na určitý pojem státního práva českého a zase ho nám podal dr. Rieger: Právní svazky mezi mocnářem a národem jemu podaným nezávisí na libovůli ani jednoho ani druhého, nýbrž u vespolečné spravedlnosti; národ politický obývající země koruny sv.-Václavské má právo, kdyby panující rod vymřel, sobě panovníka neb vůbec formu vlády vyvoliti. Toto právo české koruny žije a nemůže ničím odstraněno býti, tak vyjasnil tuto veledůležitou věc pro národ náš dr. Rieger. Poslanci strany mladočeské s pány Grégry v čele ukázali při všem tom, že jim jde více o „osobní zájmy,“ aby u lidu došli obliby, než aby skutky dokázali, že se jim jedná o dobro a zájmy národa českého.

⁵⁷ Osvěta 1889, str. 337: Česká státoprávní otázka.

V kterém domě a v které rodině může vzkvétati štěstí a blaho, kde nepanuje mír? Který národ může prospívati, jehož synové mezi sebou se hašteří? Na takovém stupni se český národ nachází, že naši odvěcí národní odpůrci z nás si berou výstrahu, aby v řadách jejich zavládla svornost. Dr. Plener pronesl 12. listopadu ve spolku přátel svých ve Vídni pozoruhodný úsudek o poměrech našich. Vůdce ústavácké strany pravil: „Duch obyvatelstva německého tohoto léta se povznesl, a sice příčinou toho mimo jiné jsou události českého sněmu.“

Až dosud byla strana česká jednotná, mocným a velikým činitelem, jenž dovedl působiti proti nám velmi důrazně. Ale poslední porady pražského sněmu působily, že politický úvěr celé české strany značně klesl. Česká strana je dnes rozdvojena, zmohutněl radikalismus, staří vůdcové se zavrhují. Tyto události musejí nám býti naučením a výstrahou. Vidíme, kam to dochází, když zmohutní radikální hnutí, rozbíjí pevný svazek strany a podkopává její vážnost. „Učme se od protivníků, že může nás zachovati toliko sjednocenost.“ Tak šlechtic dr. Plener. Zdaliž se nemáme nad těmito slovy pozastaviti a se vzpamatovati? Ač na koho padá vina našeho rozbroje? Na ty, kteří pořád sami sebe vynášejí za jediné spasitele a přátele českého lidu, na ty, kteří hanobí, podezřívají a tupí muže již sešedivělé ve službách našeho národa, jim vyčítají, že nedovedou se vládě opřít, ba dokonce že jsou s ní srozuměni a ničeho doposud nedokázali, aby národ náš spolurozhodoval v politice říše naší, na Grégrovce a jich stoupence a na buřičské jich noviny „Nár. Listy!“

Poslanci takzvané strany „svobodomyslné“ dostali se do sněmu jen tím, že slíbili svým voličům zájmy lidu hájiti a pro ně se zasazovati. Zdaliž pak činnost v uplynulém prvním zasedání sněmu tomu nasvědčuje a zdaliž nemáme očekávati ještě věci horších? Zdaliž nevládne v té síni místo svorné práce na roli národa dědičná stranická nedůvěra a namnoze slepá vášnivost a to právě na té straně, která si osobila jméno „svobodomyslné“ a která svým chováním právě toto jméno nejvíce hyzdí?

Dvě stě let (1420–1620) hřešil národ náš proti víře a dvě stě let (1620–1820, odkud se počítá naše obživnutí) byl za to trestán. Historie nás učí tomu písmem krvavým a plamenným. Stojíme v první polovici třetího dvousetletí, ve kterém buďto svou národnost utvrdíme a zvelebíme, buďto sami ji zahubíme.⁵⁸ Rolnictvo dalo se do proudu mladočeského vehnati, důvěřujíc slovům předáků Grégrovců v „Nár. Listech“, na něm jest zase mravní povinností, aby snahám mladočeských vůdců, kterým se přece více jedná o zájmy osobní než o zájmy národa, více se nepodávalo, nýbrž věrno zůstalo své minulosti. Rolnictvo naše jest konservativní, odporuje svým přesvědčením i výchovou cizáckým zásadám lživé svobodomyslnosti Grégrovců a „Nár. Listů“, dalo se ale jimi svést. Nuže, ještě čas se poznati a k lepšímu se obrátiti. Heslem našim musí býti: „Ven s Grégrovcí, ven s „Nár. Listy!“

Nastávají nám v r. 1891 volby do říšské rady. České duchovenstvo nechť vystoupí spojeno s muži křesťanského a konservativního přesvědčení do boje politického a rolnictvo české těmto mužům zajisté přijde vstříc.

V tom směru ať uzří strana národní svůj budoucí cíl, neb jenom tím můžeme se ubrániti rozkolnictví a úplné záhuby.

⁵⁸ „Obzor“, 1889, str. 293.

25.

Jak žili naši předkové a jak žijeme my?

Ačkoliv předměty této úvahy nepadají přesně do rámce úlohy námi předsevzaté, přece neváháme, z důležitých příčin jich probrati. O vzdělanosti všech národů rozhoduje u veliké míře těž způsob života. Čím nezkaženější a zachovalejší jest lid, tím jednodušeji a přirozeněji žije. Zkažená pak „vzdělanost“, která se tedy neprávem vzdělaností zove, vzbuzuje v lidu dříve neznané potřeby a tím mravy a zvyky jednoduché kazí a duševní i tělesnou sílu jeho ničí. Toto nám dokazují dějiny na národě starých Římanů. Dokud Římané zůstali věrni svým jednoduchým mravům, dotud podmaňovali sobě národy; jakmile ale oddávali se životu prostopášnému, ku kterému je svádělo ohromné bohatství ujařmeným národům pobrané, zmizela síla jejich. I naše moderní poměry zavedly na místo starých jednoduchých ale zdravých zvyků pod rouškou „pokroku“, „osvěty“ a jak vůbec známá ta slova na balamucení lidu znějí, nové potřeby a zvyky, které nám rozhodně nikterak neprospívají.

Dříve než u nás v Čechách nastalo pěstování cukrové řepy a jiných plodin průmyslových, zasívali sedláci naši mnoho lnu. Víme sice, proč náš rolník jest nucen hleděti si plodin průmyslových, aby sehnal peněz. V zimě, když bylo venku po práci, tu se len propracoval, očistil, čedel' měla mimo mlácení obilí lnem po celou zimu práci. Nyní nemá hospodář v zimě pro nikoho práci a pracující lid hrne se do měst anebo jest nucen žebrotou choditi. Vypracovaný len české selky sami předly, chodilo se na přástvy i bylo chloubou každé české selky, když mohla ukázati balíky svého domácího plátna. Z plátna toho nejen prádlo se ušilo, nýbrž z hrubšího plátna zhotovily se kazajce a spodky do práce. To všecko upravila si domácnost českého sedláka dříve sama. Nyní kupují selky plátno větším dílem v obchodě. To však ještě nestačuje. My jsme si navykli, naše tělo zaobaliti do vlny! Vlnu nám přivážejí z ciziny, co tu platíme ročně do ciziny peněz za vlnu!

Šeb. Kneipp, onen známý lidumil svým léčením vodou, poukazuje důrazně k tomu, že předkové naši nosili na sobě prádlo z plátna, pracující lid oblékal se do plátna hrubého a pevného, nikdo neoblékal se do vlny, i byli proto lidé otužilejší a zdravější. Dříve nosil selský lid národní kroje. Tyto kroje nepodléhaly žádné módě, i zdědil syn po otci kroj, ba i vnuk mohl dědův kabát nositi, tak bylo dříve vše poctivé, jednoduché a trvanlivé. Nyní vydrží módní šat sedlákovi sotva rok. Co by tu selský lid uspořil, kdyby sám sobě robil plátno, kdyby se neohlížel po módě a byl zůstal věren svým národním krojům?

Co tu jde peněz z ruky rolníků do rukou židů, kteří jak známo u nás nejvíce mají v rukou svých veškeré obchody střížné a do krámů všelijakých požidovštělých křesťanů za veškeré potřeby na oděv? To vše dříve v takové míře jako nyní nebývalo. Čeští rolníci pěstujte zase len, naše přádelny, které dostávají mnoho lna z Belgie a Ruska rádi ho přijmou, čištěním lnu bude míti pracující lid v zimě u vás práci a vy sami budete míti svoje vlastní laciné prádlo.

Na Hané a na Slovači i u nás v kraji plzeňském a budějovickém můžeme doposud u ženského pohlaví spatřiti národní kroje. Jak malebné a jednoduché a tím právě krásné jsou tyto národní kroje. Jak vypadá proti nim módní šat! Naše železná móda hrozně se prohřešuje na zdraví pokolení ženského nošením šněrovaček: co tu již neštěstí, co ne-

mocí a co zakrnělých dívčích postav tímto moderním oděvem a přece se nosí! Kéž by zase zavládla jednoduchost v oděvu jako u našich předků!

Co se stravy týče i tu přiměl novější věk českou hospodyně k tomu, že vydává za mnohé potřeby do roka dosti peněz, co předkové naši si uspořili, čím se dříve živil pracující lid a čeleď hospodářská? Ráno měl polévku z mléka aneb jinou silnou polévku; k obědu jídla z domácí mouky a k večeru taktéž domácí silný chléb a mléko. Nyní však vydá hospodyně do roka mnoho peněz za cizozemskou kávu, bez které chasa nechce jít do práce. Kávu musíme draze cizincům zaplatiti, kdežto domácnost českého sedláka poskytuje hojnost plodin, za které by hospodyně nemusela vydati ani krejcaru a kterými by se rolník a čeleď mnohem vydatněji posilnili než tou rozčilující a seslabující kávou. Proč medle nepřipravujeme sobě, zvláště chudý pracující lid, z ječmene neb z žita snídani? Co by sobě uspořila chudina, kdyby pražila místo drahé ničemné kávy ječmen aneb žito!

Předkové naši neznali kávy, která jen čivy rozčiluje a ničím nás nevyživuje; snídávali laciné a živné polévky, jak jím domácnost sama prostředků k tomu poskytovala. Neznali žádného padělaného piva a zlobně působící kořalky. Mnohý dělník si myslí jak se posilní, vypije-li sklenici piva. Kdyby ale jen polovičku peněz, co vydá za pivo, dal ženě, aby za ně koupila mléko a domácí mouku, měla by celá rodina jednoduchou a silnou stravu.

Dříve než nastaly parní umělecké mlýny, bylo po Čechách na každé říčce mnoho mlýnů, ve kterých panovala zámožnost. Čeští mlynáři byli dosti bohatí. Nyní ale za toho novověkého pokroku postavily se ohromné parní mlýny, z nichž jeden pohltí sto malých a tak i ten střední zámožný stav mlynářský namnoze zmizel, zničen od velikých mlýnů spekulantským kapitálem založených. A přece jest co do výživnosti mouka neumělá daleko lepší a zdravější, než ta bílá mouka z mlýnů uměleckých. I v tom tedy měli naši předkové větších výhod než my.

Při každoročním odvádění branců liší se jinoši ze stavu rolnického svým zdravím a svojí silou nápadně od mladíků z měst a ze tříd v továrnách pracujících. Jak šťastný jest rolnický lid, který po celý rok pracuje na zdravém vzduchu a na slunci; zdraví jeho se tuží touto prací a čerstvý vzduch zachová jej při síle, třeba by strava jinak byla dosti chabá.

Jak k politování jest naproti tomu dělník, jenž jako novověký otrok přikován jest v továrně ku stroji, ve vzduchu zapáchajícím v prachu a při světle umělém, a k tomu ke všemu při bídné stravě! Tak staví venkovský lid selský nejvíc svých synků armádě, tak přispívá svým zdravým přebytkem k obyvatelstvu velkých měst, která jen žijí z venkovské podpory. Tak jest povolání rolníkovo jedno z nejzdravějších a nejšťastnějších, v rolnictvu jest nejzdravější jádro národa, jen musí ale zůstatí věrno jednoduchým a poctivým mravům, jakými se řídili naši předkové.

Hlavní péčí rodičů jest výchova dětí. Právě v tom dbali naši předkové jednoduchých křesťanských zvyků. Dobrý strom nese ovoce dobré, špatný strom špatné. Jsou-li rodiče zdraví jak na duchu tak na těle, dá se očekávat, že budou také děti rodičům svým podobny. Jsou-li rodičové nezdraví, vedou-li nepořádný a rozháraný život, kterak mohou děti jejich prospívati? Naše prabáby nebyly sice „vzdělány“, nevyznaly se v literatuře a jiných novověkých přehnaných požadavků u pokolení ženského, za to ale byly si vědomy svého povolání: Jest jeden Bůh, který všecko řídí a spravuje, jemuž sloužiti máme; Jemu den co den sloužíte v bázní Boží všemu hříšnému vyhýbati se máme. Od takové

matky, která tak žije, může se zajisté očekávat, že vychová zdárných dětí. Běda ale matce, která si není vědoma svého povolání. Tu pak zdědí děti veškeré špatné vlastnosti matčiny. To samé platí ještě u větší míře o otci. Naši předkové vychovali svých dítek přísně, dbali o kázeň, vedli je k bázni Boží, popřávali dětem svým hodně zdravého vzduchu, pohybu venku, tužili je záhy k práci, jednoduchou silnou stravou je živíce a jednoduchým šatem je odívajíce. Nezahalovali svých dětí do vlny a nenapájeli je lihovinami, pivem aneb vínem. První školou dětem jest rodinný kruh. Jak si rodiče svých dítek vychovali, tak je také mají. Kéž by křesťanští rodičové nezapomněli, že děti jsou jim od Boha svěřeny, že mají nesmrtelnou duši a že jednou za to vychování budou klásti účet!

Prvním učitelem dítěti jest otec, první učitelkou matka. Té povinnosti nechť nikdy rodiče neopominou, že Bůh jich v první řadě povolal, aby svým dětem udíleli první vyučování. A kterých předmětů mají rodiče svými dětmi probrati? Záhy spozoruje dítě, že otec i matka láskou k němu lnou. Rodiče však mají dítěti co nejdříve vštípit, že má ještě jiného Otce v nebesích. Nejdůležitější předmět, jemuž rodiče mají vyučovati, jest tedy náboženství. A v tom byly naše prabáby velice svědomity, první čemu děti svých učily, byla modlitba! Po druhé čemu se dítě záhy přiučiti musí jest práce, nikdy však do únavy, aby děti nezakrněly. Tak vychovali křesťanští rodiče svých dítek. Jak ale vede se dětem, kteří na rodičích vidí život rozháraný a nepořádný, kteří neslyší po celý čas žádné slovo o Bohu, o trpělivosti a snášenlivosti všelikých neštěstí?

Šestým rokem začíná dětem škola druhá. První vyučování, kterého udíleli svým dětem rodičové sami, má se v této druhé škole dále pěstovati a zdokonaliti. Naši předkové říkali: kdo umí dobře čísti, psáti a počítati a kdo zná všechny důležité pravdy sv. náboženství, ten byl v dobré škole a jest schopen v životě dále prospívati. Dříve vyučovali třeba nestudovaní učitelové, ale dostáli svému úkolu jako nyní ti studovaní, neboť i oni nemohou s dětmi zakrnělými na duchu ničeho docíliti, přese všechno odborné vzdělání. Škola dřívější trvala do 12 let a opakovací v neděli a ve svátek odpůldne do 16 až do 18 let.

Naše moderní školy vypadají zcela jinak, než ty dřívější. V nynější škole podává se mimo dřívějších předmětů ze školy staré mnoho jiných nových předmětů. Zda-li ale tato nová škola každému prospívá, to jest jiná otázka. Dítě zůstává až do 13. neb 14. roku dítětem na těle i na duchu. Když dítěti dáme nějakou práci, tu chtivě a s chutí se dá do práce, ale mladistvé síly jeho brzy ochabnou, a kdybychom dítě do práce dále nutili, tu zemdlí jeho síly a dítě může zakrněti ve svém vývinu. Ještě více to platí o práci duševní v učení. Škola, která dítěti mnoho předmětů podává, ta dítě nevzdělává, ona ho unavuje. Poněvadž to dlouhé vyučování dítě unavuje, tak se mu toto vyučování také znechutí, ba zprotiví, a skutečně, podívejme se na školní mládež po třetí hodině vyučování, jak horem pádem běží ze školy na vzduch a domu, jako kdyby uteklo z nějakého vězení.

Prohlédneme-li dnešní učivo národních škol a podíváme-li se na ty děti, jak jsou ještě slabé a útlé, tak se musíme tázati: jak mohou tyto děti takové břemeno nésti, aniž by škodu utrpěly? Sedí-li děti dvě hodiny ve škole, tak jest právě míra dovršena, třetí hodina jest úplně ztracena, děti jsou zemdleny, nenajdeš u nich více pozornosti, těkavá jejich mysl jest již ochablá, potřebují pokoje.

Dítě již samo sebou jest zvědavé, rádo se učí, když samo ale dává na jevo, že vše mu jest lhostejné, tu jest nejvyšší čas, abychom s vyučováním přestali.

Rodiče mají pilně dbáti o to, jak děti ve škole prospívají. I zde budiž sv. náboženství nejdůležitějším předmětem a rodiče mají se často sami přesvědčiti, dítek svých často se tázati: čemu jste se dnes ve sv. náboženství učily, jak jste to pochopily a sobě pamatovaly? Právě v tom mnozí rodiče jsou nedbalí. Vždyť naše beznáboženská škola ponechala nejdůležitějšmu předmětu jen dvě hodiny v téhodni a jinak namnoze nesvědomití učitelové, kteří buď z lehkomyšlnosti, buď z lhostejnosti své důležité vychovatelské povolání špatně pochopují v tom ohledu: býti nápomocni v náboženské výchově duchovnímu, nikterak svým chováním k tomu nepřispívají. Proto jest tím více třeba, aby rodičové sami bděli nad duševním pokrokem svých dítek a musí jich pilně se vyptávati a pravidelně do školy posílati.

I v tom byli předkové naši vzorní. Dítek svých u oběda se ptali, o čem bylo kázání v kostele, o čem bylo křesťanské cvičení, a když dítě nevědělo, nedávajíc pozor, nedostalo ničeho jísti, zajisté dobře působící trest!

Čím dítě více dorůstá, tím více chce poznávati a věděti. Tu nastává rodičům povinnost, aby děti viděly a slyšely jen dobré. Jakmile děti škole odrostly, tu ať hledí rodičové chrániti svých dítek od každé špatné společnosti. Neboť léta, kde hoch dorůstá v jinocha a děvče v dívku, jsou pro mládež nejnebezpečnější a pro budoucnost nejdůležitější. Zde mají rodiče hlídati svých dítek jako oko v hlavě. Jak nasejeme, tak sklídíme. Kteří rodiče dbají u svých dorůstajících dítek o kázeň, mrav, pracovitost a zbožnost, ty mohou bezstarostně budoucnosti hleděti vstříc, dobře zasili.

Naše moderní škola pokládá si za velikou vymoženost lidskosti, že odstranila ze školy tělesné tresty. Moudrý otec i matka, vidí-li toho potřebí, aby děti se polepšily, nelekají se užiti tělesného trestu. Říkávali staří: každé rány škoda, která padla vedle. Jakého postavení používá učitel ve škole, kde nemá práva tělesně trestati? Stojí bezbraný a beze vší autority u m l á d e ž e z k a ž e n é , ba rodiče zpozdilí sami svých dětí navádí, aby se učitelé postavily na odpor, kdyby jim udělil třeba důtku, ku které má právo. Zaslepenost takových rodičů brzo na nich samých se tresce. Kde není kázně, tam není bázně a takoví zaslepení rodičové záhy se dožijí zlého ovoce na svých dětech, ku kterému sami zárodek položili. Moderní škola ukazuje hojnost příkladů drzých a surových kluků, kteří jsou učitelovi a knězi metlou, nákazou pak dětem ostatním.

Dříve byla mládež povinna, opustivši školu normální, navštěvovati škol pokračovacích až do 16 jindy i do 18 let; učenníci i čeled', dorůstající jinochové a dívky byly povinni v neděli a ve svátek obcovati odpoledním službám Božím a býti při křesťanském cvičení, rodičové a mistři i hospodáři svědomitě toho dbali, aby mládež tuto povinnost nezanedbávala. Jaký význam měla tato kázeň pro výchovu mládeže? Každý ví, že v letech, kdy tělo má se vyvinouti a spolu duch, jest nejvíce zapotřebí ostražitosti a dohledu na mládež. Mladý strom dokud roste musí se šlechtiti, jinak ponecháme-li ho beze vší péče, zbudní a zdivočí. Naše mládež, jakmile odroste škole, jest s v o b o d n a . Přijde na mnoze hned z domu otcovského do rukou cizích a jest ponechána již v mládí sama sobě. I vidíme následky této svobody. Sotva škole odrostlí hoši vykračují si mnohdy v neděli a ve svátek, místo aby plnili svoji křesťanskou povinnost, býti na službách Božích, venku v ústech drží si nezbytný doutník, nikoho nepozdraví. Špatně by pochodil ten, kdo by mladíku takovému se pokusil dáti nějaké napomenutí. Často vidíme sotva škole odrostlou mládež v hostincích se povalovati, kde nesvědomití hostinští z nerozumu těchto mladíků těžší, zde stráví v kouři a prachu největší část neděle až pozdě do noci.

Mladé tělo, které teprv má dorůstati, které nejvíce potřebuje zdravý vzduch a silnou stravu, tímto způsobem se ničí, nehledě na mravní jeho zkázu. Odkud tolik soucho-
tin mezi dorůstající mládeží? Rozhodně by měli rodičové k tomu hleděti, aby mladíci alespoň do 20 roků kouření se nedotkli aneb alespoň tolik zabránili mají, aby se nestala z toho žádná náruživost. Nebyli v tom ohledu naši předkové lepších názorů? Matky mají svých dcer škole odrostlých vychovávatí především k tomu, aby mohly zastávati jednu povinnosti svého povolání. To nejpotřebnější čemu se učiti mají jest, aby rozuměly domácnosti, a zde jest prvním požadavkem: čistota, jednoduchost a to čeho jest k životu nutně zapotřebí. Zde právě hřeší moderní převrácenost mnoho na výchově pohlaví ženského.

I sebe hloupější děvče dovede si hráti na slečnu. Naučí se nějakou duchaprázdnou polku na piano aneb brnká na fádni citeru, chlubí se několika otřepanými frásemi, navěsí na sebe několik módních cárů a vyzná se lépe v módním žurnálu než v některé kuchařské knize a myslí si při tom všem, že si přijde pro ni nějaký vysoký pán. Kdyby ji dal však někdo do ruky smeták, aby světnici vyčistila, neb jehlu aby něco spravila aneb vařečku, aby nějaký oběd uvařila, nebude si věděti rady. Matky vychovávejte proto vašich dcer k pracovitosti, k čistotnosti a cudnosti a spořivosti, pak budou z nich zdárné ženy. I v tom necht' slouží vám za vzor naše prabáby. Neved'te svých dcer sotva škole odrostly na taneční půdu, nýbrž ved'te je doma, k bázni Boží.

Povolání rolníka jest povolání těžké, jemu platí v plné míře a v potu tváři vydělávati si budeš svůj chléb. Rolník musí těžce pracovati a mnohdy se stane, že všecka práce jeho byla marna, přijde sucho, nebo krupobití a úroda toužebně očekávaná jest ta tam. V takových zkouškách nesmí sedláka opouštěti důvěra v Boha. Proto často hledí některý sedlák má-li více synů, jim vyvoliti jiného povolání, aby všichni nepracovali v hospodářství.

Jak nerozumně si v tom ohledu mnozí rodičové počínají! Každý stav má své obtíže, ale v každém stavu můžeme dosáhnouti s p o k o j e n o s t i . A proto mají rodiče vždycky, když dojde na děti, aby se některému povolání věnovaly, Boha prositi, aby dětem vyvolili takový stav, ku kterému mají chuti a schopnosti. —

Jak často myslí si hospodář: „dám syna na studie, chci spořiti, své hubě raději utrhnouti, jen aby mohl vystudovati a nemusel tak těžce v potu tváři chléb vydělávati jako já, a ve stáří nám to zajisté z vděčnosti odplatí.“

Jak jsou ale tyto naděje otcovy později sklamány. Mnohý zdárný syn nedosáhne přese všecko svoje namáhání žádného zvláštního postavení; mnohý pro přílišné studování pozbude zdraví a předčasně zemře, neboť jsou naše střední školy a university co do objemu učiva a výšky požadavků hroblem zdraví mnohých nadějných jinochů.

Co jest však nejhorší zkázou všech nadějí, kterých rodiče skládají do budoucna, důvěřující vděčnosti svých dětí, že mnohý mladík na školách středních a universitních se mravně pokazí. Šeb. Kneipp uvádí ze své bohaté zkušenosti několik příkladů⁵⁹ a mnohý ze čtenářů sám ze své vlastní zkušenosti taktéž některý příklad zná.

„Otec, jehož dobře znám, měl šest dítek a vychoval je přísně; jednoho syna dal na studie, měl k tomu chuti i schopnosti. Za pět roků ztratil svoji víru, jakož i lásku k rodičům, bratrům i sestřím, a oddal se zahálce a opilství, krátce řečeno, stal se z něho

⁵⁹ Šeb. Kneipp: So sollt ihr leben. Str. 137. V Kempenách 1889.

pravý ničema. Jeho bratři a sestry jsou ale hodni a vykonávají věrně povinnosti svého povolání.“

„Znal jsem mladíka, pro něhož rodiče všechno obětovali. Mohli mít v něj mnoho naděje, neboť byl nadaný a dobře vychován. Najednou však změnil své smýšlení a pravil, že od svých učitelů slyšel, že náboženství jest jen pro staré báby, že ho tudíž nepotřebuje. Následek toho byl, že z něho rovněž takový ničema se stal.“

Ještě jednoho příkladu uvedeme.

„Přišel ke mně muž vyššího povolání, zdravý měl zkažené, ale i duševní stav jeho nebyl v pořádku. Když jsem se ptal po příčinách jeho onemocnění, pravil: byl jsem prostý, poctivý hoch venkovský a prožil jsem veselého mládí. Na moje prosby dali mne rodiče na studie. Všecko na mne obětovali a bratři i sestry moje též. Jak jsem ctil svých rodičů, taktéž jsem měl úctu k profesorům. Ale dvě leta ve studiích byla mně osudnými, neboť v těch měl jsem dva profesory, kteří ve svých přednáškách nemohli se obejít, aby nebyli o náboženství vtipkovali a je směšným činili. Tak daleko jsem tím dospěl, že jsem náboženstvím opovrhoval a je nenáviděl. Také dva moji spolužáci k tomu dopomáhali. Pak jsem prožil 15 smutných a nešťastných let. Zmoudřil jsem, avšak duch můj jest zničen. Jakou úctu dříve jsem ku svým profesorům choval, tak jich nyní nenávidím a jimi opovrhují, neb mne připravili o to nejdražší, o moji víru. Kéž by žádný nevěrec nesměl nikde vyučovati. Když někdo sám jest zkažen a nechce se napravit, nemůže nikdo jej k tomu nutiti; ale tomu by mělo se zameziti, aby takový člověk nepokazil jiných. Přicházím k vám, vy jste moje poslední naděje a ptám se vás: mohu se na těle i na duši ještě uzdravit?“

K těmto slovům netřeba poznámek. — My v Rakousku jsme ještě v jiném ohledu šťastni na „dobré profesory“. Naši ministři mají od pradávna zvyk povolávaní z Němce na naše university cizácké profesory s prazvláštní „učeností“, kteří pro naše domácí úspěchy nemají než úsměšků.

Že naše universitní mládež bývá od nesvědomitých lidí k pouličním štvanicím svedena, tomu nasvědčuje nedávná událost: rozpuštění „Akademického čtenářského spolku“. Dříve než vláda spolek ten rozpustila, bylo pozorovati mezi studentstvem, že bere podíl na politických událostech takovým způsobem, jaký studentům rozhodně škoditi musí. Kdo však zneužívá nezkušenosti těchto mladíků, aby za jiné tahali z ohně kaštany a za jiné se spálili?

Jsou to nesvědomití štváci političtí, kteří si nikterak k svědomí neběrou, když svým pokryteckým štváním mladíka k jistým pouličním výtržnostem svedou, a mladík ten pak za ně trest vytrpěti musí a s ním i jeho rodiče, kteří tolik obětí byli již přinesli pro svého syna. Štváci však se nestane nic. To ale nevadí, že ti sami svůdníci mladých studentů staví se velice nevinnými, ba naopak na jiné vinu svalují. Tak píše „Nár. Listy“ ze dne 18. července 1889 v článku „Persekuce studentstva“: „Studentstvo české může, ba má se politikou zabývat, ale ono musí dělati politiku staročeskou, sice bude na universitě od staročeských profesorů justifikováno!“

Není to přímé balamucení lidu? Mladočeští straníci zneužili při volbách namnoze studentstva, za to byli mladíci potrestáni, že jim profesori nepotvrdili návštěvu půl roku a tím půl roku ztratili. Kdož však jest vinnen toho trestu, jímž trpí nezkušení mladíci a ubozí rodičové?

„Svobodné“ učení na vysokých školách, které u nás zavedeno v době josefínské, jest vlastně dílem svobodných zednářů. Tato „svobodná věda“ osobila si ve věcech víry a mravů právo, jaké jí naprosto nepřísluší, a pokazila tím již několik pokolení. Podáváme zde dva příklady, jak si tací „učenci“ oproti studentům ve svých přednáškách počínají a jak s jejich učením život, který vedou, se srovnává.

Známý německý „filosof“ Fichte byl povolán na universitu do Jeny na místo profesora Reinholda, osvětáře, který svými přednáškami studentstvo úplně pokazil. Fichte přednášel na jeho místě a ve svých přednáškách „vědeckých“ Pána Boha z „vědeckého“ stanoviska nadobro vyhodil. Studenti byli mu tělem i duší na začátku oddáni. Poněvadž ale spolky studentské ve městě tak řádily, rozpustil universitní senát veškeré spolky studentské a Fichte hlasoval pro rozpuštění. Toho se studenti dozvěděli a slavnému filosofu v noci okna rozbili. Zajímavo jest, jak se o tom činu tento mudrc vyjádřil, byl patrně se svojí moudrostí v úzkých a ze strachu, aby mu studenti ještě jednou okna nerozbili aneb dokonce aby mu nenařezali, dovolává se najednou třikrát pomoci Boží, psal totiž svému příteli: „Bůh odpusť těm, kteří dlouholetým vyučováním mládež k těm zásadám přivedli, já jim to odpustiti nemohu. Mám tu doměnku, kterou jsem jindy vždy zapíral a jiným zazlíval – Bůh mi to odpusť – že těmito studenty ničeho poříditi nelze, je musí Bůh dále vychovati, aby alespoň jiní lidé s nimi to vydržeti mohli.“

Najednou má Pán Bůh tomu „učenímu pánu“, který ve svých vědeckých přednáškách jej několikrát přímo ze dveří vyhodil, dělati ponocného, aby tomu slavnému filosofovi studenti nerozbili okna. Ale na to nepomyslel, že je sám k tomu vedl: není Boha, není žádné zodpovědnosti, tomu se studenti z přednášek pana profesora naučili a venku prakticky to provedli, jen že právě k neštěstí na panu profesoru samému.⁶⁰

V době josefínské vyučoval na universitě vídeňské policejním vědám prof. Sonnenfels, pocházel z židovského rodu. Ačkoliv nestudoval na žádné universitě, dosáhl pomocí osvětářů na dvoře Josefa II. universitní profesury. Ve svých přednáškách považoval církev za služebnici státu, kněze jako policajta. Tento profesor, jemuž Vídeň postavila pomník a o němž všeliké slovníky jako o velikém učenci píší, dopustil se veřejného podvodu. Svému bratru zaopatřil dodávání oleje pro město Vídeň pod cizím jménem a oba bratři měli z té dodávky hojný reback. Josef II. se o tom lumpáctví dozvěděl a svobodní zednáři měli co dělat, aby Sonnenfelsa udrželi na universitě. Co učinil ten slavný učenec, aby nemusel se představit soudu pro své lumpáctví? Císař nařídil, aby přísně ta věc se vyšetřila. Slavný učenec, uslyšev to, přednášel několik dní potom na universitě místo o finanční vědě o zásluhách vlády Josefa II., která přednáška přímo hříšným patolízalstvím přeplněna jest. Sonnenfels dal ji tisknouti a postaral se o to, aby ji císař dostal do rukou a tím se zachránil před dalším soudním pronásledováním. Přes to přese všechno čteme o něm, že byl slavný osvícený muž, jemuž i pomníky se staví. Osvětář, který brojí proti církvi, získá si tím slavného jména, třeba by byl sprostým podvodníkem.⁶¹

Také na naší české universitě není vše, co sv. náboženství se týče v pořádku, i tu kazí „svobodná věda“ naši mládež.⁶²

Upozorňujeme křesťanské rodiče, kteří mají syny své na vysokém učení, aby jich přiměli k přistoupení k studentskému spolku: „Arnošt z Pardubic“, ve kterém spolku

⁶⁰ Dr. Šebest. Brunner: Allerhand Tugendbolde aus der Aufklärungsgilde. Vídeň 1888. Str. 42.

⁶¹ Š. Brunner: Allerhand Tugendbolde. Str. 159.

⁶² Viz články „Čecha“ ze dne 18. a 19. února 1889 o prof. Masarykovi.

nezkušení z venkova do hlavního města zavítavší mladíci najdou šlechtných upřímných rádců, aby v tom velkoměstském životě nepozbyli víry, svého cíle dosáhli a rodičům radost způsobili, Sv.-Václavská záložna popřává spolku tomu místnost ve svém domě.

Doslov.

Naše říše, jsouc intrikami pruské politiky poctivého makléře vyloučena ze svazku německých sousedů, může míti jen jedno poslání přírodou samou jí vykázané: „Pokojné a svobodné spojení všech různých národů, soustátí rakouské obývajících, aby tvořily dohromady na venek jednotnou moc, uvnitř ale, aby každý národ dle svých historických práv pod žezlem právní a dědičné panující rodiny samostatně živ býti a se vyvíjeti mohl.“⁶³ Krátká to věta ale žádnému státníkovi se nepodaří, aby ji úplně ve své ideálnosti přivedl ve skutek, jednak aby spojil různorodé národy v jednotný celek na venek, uvnitř jim ale popřál dle svých historických práv samostatně se spravovati. K tomu jest zapotřebí spravedlnosti u vlády, u jednotlivých národů pak vespolečná dobrá vůle. Národové pak potřebují, aby svá práva si zabezpečili, moudrých rozšafných a obezřetných vůdců, kterým důvěřovati a pomocí jich svoji samostatnost sobě uhájiti mají. Maďaři toho plnou měrou dosáhli, měli odvahu a štěstí jim přálo, důvěřovali Deákovi a my Čechové jsme se vlastně stali obětí dualismu, neb my neseme nejtěžší břemena jeho, největší daně.

Národ český se nedopracoval doposud svých historických práv, která mu patří, jest ale v tom proudu cestou práva a spravedlnosti si toho u vlády, která by nárokům jeho ukázala se býti spravedlivou, znenáhla vydobýti. **N á r o d č e s k ý n e c h c e n á s l e d o v a t i M a ě a r ů v v r e v o l u c i , o n b y l a z ů s t a n e n á r o d e m m í r u m i l o v n ý m .**

A nyní ptejme se po těchto slovech: Čechové, jsme na pravé cestě svých práv sobě vymoci, důvěřujeme svým vůdcům, čili jsou mezi námi příznaky pravého opaku, že se na nás má uskutečniti stará kletba národů slovanských, jakási kletba nesvornosti, která nás ponouká k tomu, že začínáme opouštěti starých svých osvědčených vůdců? Kde jest pravda, kde láska k národu, kde nezištnost a kde naproti tomu lež, klam, osobní ctižádost a vlastní sobecké zájmy?

Národe český, chraň se falešných proroků; podle ovoce poznáte jich! Strana mladočeská s Grégry v čele slíbila svým voličům, že bude zastupovati a pracovati pro zájmy lidu, slíbila rolnictvu tísní jeho odpomoci. Nuže, poskytuje uplynulé zasedání sněmu obraz poctivé společné práce na roli národa dědičném? A nebo nezavládly v tom domě výstupy a hádky rozpoutaných vášní? Takových výstupů mezi syny téhož národa nebylo dokud nevstoupila do sněmu strana, které tam dříve nestálo. Strana tak zvaná svobodomyšlná sklamala tudíž doposud své voliče a svým slibům doposud nedostála, ba naopak hanebně se proti nim prohřešila. Každý člověk řídí se ve všem podle zásad, a podle zásad těchto a činů posuzujeme pak celého člověka. Poctivý katolický křesťan věří v Boha spravedlivého soudce, jemuž jednou se zodpovídati budeme za všechny své skutky. Poctivý katolický křesťan za svoji víru se nestydí, nýbrž ji vyznává a podle ní také žije. Po-

⁶³ Dr. Albert Schaffle: Das genellschaftliche System. Str. VII.

ctivý křesťan věří v toho, jenž pravil: „Já jsem světlo světa a kdo mne následuje, nekráčí ve tmách“. Světlo to objevilo se v životě Spasitelově i v jeho učení, i chtěl je rozšířiti na všechny věky a národy, on je nepoložil do stínu, ale na svícen církve, která zaplašila tmy pohanstva, osvětlila národy, očistila mravy a učila všude spravedlnosti a pravdě. Světlo to září po devatenáct století, a národové, kteří ho poslouchají, jsou největší a nejvzdělanější.“⁶⁴ Toto světlo zasvítilo a svítí doposud také národu českému a vřadilo jej do počtu národů vzdělaných. Čechové přijali skrze věrozvěsty sv. Cyrilla a Methoděje křesťanství.

„V pokřesťanění záležela oné doby životní otázka všech národů slovanských. Křesťanská Evropa byla shodou Bohem danou, osobila sobě dědičně všecku někdejší vzdělanost Řekův a Římanův.“⁶⁵ My pak přidáme, že nauka Kristova vzdělanost národů klasických zcela přetvořila a na pravý základ, základ to víry v Boha postavila.

„Že Čechové osudu Obodritů, Luticů, Katarů a jiných pokrevenců (v Polabí) svých znikli, za to nejvíce děkovati mají včasnému a upřímnému pokřesťanění svému.“⁶⁶

Národ český v křesťanství, jak jej vedla k němu církev, zachránil a zachoval svoji národnost. Jest ale stará filosofická pravda: Z které příčiny něco povstane a má se nadále udržeti, musí tato příčina neustále trvati. Bůh stvořil svět a jeho tvůrčí síla trvá neustále, ona nyní svět udržuje, jakmile by tato síla přestala, přestal by svět. Nuže národ český zachránil svoji národnost vírou sv. Cyrilla a Methoděje, vírou sv. Václava a jakmile by se ji odcizil, nezachoval by si více národnost svoji.

A patřme nyní na onu stranu, která se jmenuje „svobodomyšlná,“ ona poslouchá muže, který ku pohoršení všech poctivých Čechů veřejně dal o sobě hanebné vysvědčení, že nevěří v nic. Tací lidé, kteří, jak sami praví, nevěří v nic, mají však nicméně tu drzost a žádají, aby jim jiní věřili, ba dokonce, aby jim důvěřoval celý národ, že to s ním poctivě smýšlí! Takové straně chce důvěřovati na dále národ český, který ohromnou většinou jest katolický? Anť Grégrovcí odhalili veřejně svoji tvář, může národ český na dále jim věřiti? Protož ven s nimi!

Kdo chce vůbec pochopiti ty zásady, které přivádí národy evropské již od předešlého století v neustálé kvašení, žádného míru jim nedopřávají a zlé vášně a náruživosti v nich rozdmýchují, ten musí znáti onu společnost, ony muže, jejichž působení zahaleno jest v tmu a v tajnost, a jejichž moc propukla vždycky v revoluci a to již po třikráte v národě francouzském; míníme tím zásady svobodného zednářstva. „Svobodné zednářstvo, dítě ďáblovo, jest opicí církve. Ono má též svou neviditelnou hlavu a jejího zástupce, svou hierarchii, své diecése, svou liturgii, své obřady, sněmy, svoji kázeň, svůj index a své exkomunikace. Opice jest nejohybnější ze zvířat: její nepravá podobnost s člověkem ji činí ohybnou; podobně se to má se svobodným zednářstvem. Přirovnáno k církvi, jejížto svatost uráží, není než popírání pravdy a zkázou dobra.“⁶⁷

Vizmež, co tento druh lidí má za cíl. Svobodníci napsali na prapor svůj tři slova, z nichž učinili trojí lež: svoboda, rovnost, bratrství. Vlastním ale programem svobodného zednářstva a všech lidí, kteří vyznávají zásady jeho, jest trojúhelník, který na svých stranách má napsaná slova: „Boj až na smrt proti království, — Boj až na smrt proti katolictví

⁶⁴ Cartièr: Světlo a tmy. Str. 12. V Brně 1888. Z frančtiny přeložil Šobr.

⁶⁵ Palacký: Dějiny národa českého. I. č. 1. Str. 229.

⁶⁶ Palacký tamtéž str. 231.

⁶⁷ Cartièr: Světlo a tmy. Str. 25.

– všemi možnými prostředky.“⁶⁸ Prostředky, kterými tento boj se vede a které jsou zapísány v dějinách lidstva krvavými písmeny všech revolucí a válek, začínaje od roku 1789 až do roku 1871 ukončením hrůzovlády komuny v Paříži, jsou: věda má se postavití místo náboženství, pak zkažení ženy, které jen křesťanství zjednálo panenskou čistotu a důstojnost matky. Svobodomyšlné řády uvádí ženu v prostituci a vydávají v šanc všem hanebnostem. Pak hlavní věc: pokažení mládeže na školách a universitách. „Zkažte srdce člověka a rozum jeho jest váš,“ tak pravil hlavní bezbožec Voltaire.⁶⁹

Tohoť jsou v podstatě i naši svobodomyšlníci. Při volbách i na sněmu zastupují prý: svobodu, rovnost a bratrství. Pohříchu u nich samých ani té nejmenší známky svobody, rovnosti a bratrství nenajdeme, neb panovačnost Grégrovcův nechce mimo sebe ztrpěti jiných. Aby dokázali, že t ř í m a j í tento prapor svobody, rovnosti a bratrství, pod nímž národ prý pozvednou k síle a samostatnosti, obrali si za svůj štít Husa.

Naše stanovisko o Husovi jsme již objasnili na základě našich dějin. Co se týče jména mistra Jana Husa na deskách musejní budovy, jsou vážní vlastenci toho přesvědčení, že rozhodující živlové v zemském výboru měli tomu předejítí a jméno Husovo tam dáti. Na prstech si to mohli vypočítati, že Mladočeši si té příležitosti ujítí nedají a národ k vůli tomu do nevídaných štvanic vženou. Když tam na nečitelných deskách může státi jméno Ignáce Dorna, pisatele pověstného spisu: „Monachologia“, ve kterémž spisu tím nejsprostším hrubiánstvím doby josefínské kydá hanu na kněžské řády, který všecko co uveřejnil o zkamenělinách děkoval jesuitu Podovi,⁷⁰ tím spíše může tam býti jméno Husovo, žádný by si toho nebyl všimnul a lid český by byl ušetřen ukrutných štvanic. Sám Bůh ví, co z nich ještě vzejde, dobrého však pro národ český nic.“ Má-li Hus zásluhy o národ náš, budiž, zůstanou jemu, rovněž tak padají na něho ohledně štěstí národa našeho ohromné obžaloby nesčíslných obětí, které padly ve válkách husitských. Jestli ne přímo na jeho osobu, tož na jeho zásady, které hlásal.

Grégrovcí rozeštvají zase měrou nevídanou lid český prostřednictvím „Nár. Listů“ a krajinských listů mladočeských pro postavení pomníku Husovi. Nuže, zde pravíme, rolnictvo naše neustále trpí nouzí, těžce nese boj o život; pracující třídy všeho druhu taktéž, národ český postavil ze svých kapes Národní divadlo, vydržuje Ústřední Matici školskou, která si nyní velice naříká, má mnoho potřeb pro národní spolky na ubránění naší národnosti na hranicích německých; nuže, tu měli ukázati bratři Grégrové a jejich soudruzí své vlastenectví, měli postaviti ze svých kapes Husovi za sto tisíc pomník a lidu pracujícímu i rolnictvu ušetřiti tu ubohou poplatnickou kapsu! Ale takové jest vlastenectví jejich: rozeštvat a šálit lid a při tom mu vydíratí jeho groše na agitační prostředky.

Naší neupřímnější snahou jest, aby rolnictvo české poznalo své přátele a nepřátele. Takoví přátelé, jako se jemu nyní nabízejí na straně tak zvané svobodomyšlné, sotva mu jsou upřímně smýšlející. Zde může rolnictvo vším právem říci podle pořekadla: Nepřítel chci se ubrániti samo, od mých „přátel“ ale pomozíš mě osvoboditi ty, o Bože!

Národ český jest dědictví sv. Václava. Toto dědictví utěšeně vzkvétalo pod ochranou jeho a dosáhlo za panování otce vlasti Karla IV. nejvyššího blaha. Na vysokém učení pražském, jehož nejvyšším správcem byl pražský arcibiskup, scházivali se lidé ze všech vzdělaných národů, aby zde v lůně národa českého poznali jeho vzdělanost. Tak působilo

⁶⁸ Tamtéž str. 10.

⁶⁹ Vůbec poukazujeme tuto na velezajímavou knížku Cartièrovu: Světlo a tmy.

⁷⁰ Šeb. Brunner: Allerhand Tugendbolde str. 27.

křesťanství v národě českém. „Vy jste světlo světa, – pravil Kristus Pán apoštolům, – jděte, učte národy“; a jich zářné slovo zaplašilo tmy pohanstva. Církev jest krbem světla, na pevné skále postaveným majákem, aby řídila rozum a vůli všech. Učení, které nejmenším podává, překonává jasností svou všecko staré mudrctví. První strana katechismu by byla oslnila veleducha Platonova, když by mu byla zjevila pravý původ světa a vznešený cíl člověka jedině proto stvořeného, aby Boha poznal, miloval a Jemu sloužil, a tak života věčného dosáhl. Jediný zákon dostačuje, aby ukázal člověku cestu dokonalosti, a předložil lidstvu bezmezný pokrok: milovati Boha nade všecko a bližního jako sebe samého. Zákon ten jest základem všech ostatních zákonův, on může je zastupovati a pojistiti národům, kteří mu budou věrni, vládu pokoje a spravedlnosti.⁷¹

Toto dědictví sv. Václava pod otcovskou rukou Arnošta z Pardubic a Karla IV. zdárně rostoucí a nebývalého blahobytu dosáhnoucí, bylo bouřemi husitskými, které za panování syna Karla IV., Václava, poznenáhla zdvihati se počaly a nepřetržitým pásmem národních neštěstí teprv na Bílé Hoře přestaly, až na pokraj zkázy uvedeno.

„Dříve než se toto stalo, bylo v Čechách kostelů a chrámů Božích, jež pněly k nebesům, velikými dlouhými a širokými klenbami. Každý se jim obdivovati musel. Měly vysoké oltáře a svatyně plné zlata a stříbra, kněžská roucha vyšperkovaná drahokamy a perlami, krása kostelů veliká, okna vysoká s drahocennými malbami na skle svědčící o velkém umění. Po zlatě a stříbře, jež bylo v kostelích, zachtělo se lidu. A tak vzaly zkázu veliké a mohutné kláštery a kostely; veškeren duchovní pořádek byl převrácen a země česká poseta s více mučeníky, jako žádná jiná země, tolik bylo zavražděno pro víru křesťanskou. Tak řádili ztracení synové ďáblovy.“⁷² Tak popisuje kronika německá Sigmunda Meisterlina dobu husitskou.

„Národ a země česká za dlouhých válek husitských přišly skorem v nivec; země druhdy tak vzkvétající byla zpustošena. Měšťané schudli; ohromné žebráctvo odrostlo, sedláci upadli v nevolnictví. Aby sedláci se uchopili zbraní, slibováno jim hory doly. Že budou sprostěni všech dávek světským i duchovním pánům, že budou míti stejná práva na vodu, lesy a pastviny, ba že se mezi ně rozdělí statky knížat a duchovních, a omámení sedláci byli nejjudatnější „boží bojovníci“. Zatím však stali se obhájci sedláků vlastní jejich sužovatelé a nakládali jimi jako s otroky.“⁷³

Národ český, dědictví sv. Václava, po všech těch pohromách znova procitnul a to zase jak jsme již pravili s největší částí horlivostí vlasteneckých svých kněží, katolická církev poznovu probudila národnost naši.

Potomci naši budou o nynějším pokolení, které odstranilo v Praze na Sv.-Václavském náměstí sochu sv. Václava, že překáží komunikaci a na místo její postavit chce sochu Husa, souditi, jak jsme rozuměli naší minulosti a jak jsme pojímali svoji národní čest!

Nastávají nám 1891 volby do říšské rady. Nuže necht' vystoupí do boje vlastenecké duchovenstvo pod praporem sv. Václava a všickni poctiví vlastenci s ním, národ jim přijde vstříc. Neboť se obáváme, že pokolení, které dorůstá odchováno ve škole Grégrovců a „Národních Listů“, dozraje

⁷¹ Cartièr str. 28.

⁷² Janssen: Geschichte des deutschen Volkes. II. Str. 403.

⁷³ Janssen II. str. 405.

a vzmůže-li se, bude i Hus tomu dorostu příliš svatým a přejde přes jeho sochu k další revoluci!

Protož všichni věrní Čechové stujmež ku praporu sv. Václava s heslem: „Svatý Václave, vévodo České země, nedej zahynouti nám ni budoucím!“

SEZNAM použitých spisů a časopisů.

- Karel Adámek: „Naše rolnictví“. V Brně 1884.
- Jiří Bouček: „Potřeba osobního úvěru pro rolnictvo a záložny Raiffeisenovy“. V Praze 1889.
- Dr. Šeb. Brunner: „Kirchen und Staatsgedanken“. Ve Vídni 1889.
„Allerhand Tugendbolde aus der Aufklärungsgilde“. V Paderbornu 1888.
- E. J. Cartièr: „Světlo a tmy, listy svobodnému zednáři psané“. Přeložil Šobr. V Brně 1888.
- Česko-moravský národní hospodář“. V Brně.
- Hlavinka: „Bludy a lži v dějinách“. V Brně 1888.
- Jan Janssen: „Geschichte des deutschen Volkes seit Ausgang des Mittelalters“. Ve Frýburce 1887–1889.
- Dr. Eugen Jäger: „Die Agrarfrage der Gegenwart. V Berlíně 1882–1888.
- „Jednání sjezdu národních zástupců samosprávy ze dne 16. září 1888“. [Řeč dra. Bráfa.]
- Šebastian Kneipp: „So sollt ihr leben“. V Kemptenách 1889.
- Dr. J. Lambl: „Die Grundrente als Zweck aller Landwirtschaft und Viehzucht.“ V Praze 1880.
- Dr. Jiří Ratzinger: „Die Erhaltung des Bauernstandes“. Ve Frýburce 1883.
„Die Volkswirtschaft in ihren sittlichen Grundlagen“. 1881.
- Palacký František: „Dějiny národa českého“ V Praze 1848.
- Dr. Josef Pospíšil: „Filosofie dle zásad Tomáše Akvinského“. V Brně 1883.
- Dr. Albert Schäffle: „Das gesellschaftliche System“. V Tubinkácli 1873.
- Dr. J. Schell: „Essay über Autorität, Solidarität und Antisemitismus“ Ve Vídni 1888.
- Josef Svoboda: „Katolická reformace a mariánská družina v království českém“. V Brně 1888.
- Tomek Václav: „Dějepis Prahy“. V Praze 1855.
- Václav Zelený: „Životopis Josefa Jungmanna. V Praze 1877.
- Časopisy: „Osvěta“, „Vlast“, „Obzor“, „Hlas“ v Brně, „Čech“, „Politische Fragmente, „Kathol Vereinsblatt“.